

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(Vervolg van N°. 2, bladz. 78.)

Voor 'tgemakkelijk overzicht zal ik de in 1799 tot stand gekomen wijzigingen achtereenvolgens afhandelen, te beginnen met de voornaamste batterij, de *Revolutie*.

Ten gevolge van STORY'S klachten in October 1798 en de daarop gevolgde zending van VAN HOOFF en KRAYENHOFF naar *Den Helder* wordt den 7den Januari 1799 aan BEELDSNIJDER, den commies van 's lands magazijn te *Delft*, gelast, 6 nieuwe kustaffuiten met draaiende ramen tot metaal kanon à 24 E te doen aanmaken en naar *Den Helder* te zenden, en wordt KRAYENHOFF geautoriseerd »om wanneer het seizoen zulks zal toelaten, de borstwering van dat gedeelte van een der batterijen aan *Den Helder*, daar de kustaffuiten het beste zullen voegen, naar den eisch te doen verhoogen, en alles te brengen in dien staat, dat de stukken, welke daarop worden geplaatst, naar behooren zullen kunnen worden bediend.»

Den 26sten Januari komt daarop bij den A. v. O. het navolgende schrijven in van DAENDELS (1).

De Admiraal DE WINTER heeft mij geïnformeerd dat, naar zijne gedachten, de Engelschen, zoodra het seizoen zulks toelaat, iets op onze kusten zullen ondernemen en mij verzocht, U ten sterkste te engageeren, de noodige orders te stellen, ten einde alle stukken, welke zich op de batterijen aan *Den Helder* bevinden, ten spoedigste met kustaffuiten worden voorzien. Ik verzoek U derhalve in consideratie te nemen, of het niet onverantwoordelijk zijn zou, nadat het Directoire (d. i. het U. B.) daartoe de decisiefste orders gegeven heeft, men zich nopens dit subject eenig retardement zoude moeten reprocheeren en engageer U om de spoedigste mesures te nemen, ten einde te *Dordt* 12 van gemelde kustaffuiten in gereedheid gebracht worden, en wanneer dezelve klaar zijn, wederom 12 en zoo voorts, totdat alle batterijen

(1) Relatieven tot het Verbaal van den A. v. O. Mil. Dept. Januari.

daarmede voorzien zijn; en zoo ook te *Delft*, als de zes, welke laatst gecommandeerd zijn, gereed zullen zijn, dadelijk 12 andere te doen maken, met last, zoo te *Dordt* als te *Delft*, om dezelve met achterlating van al het andere werk ten spoedigste af te werken.

Tegen zoodanigen aandrang is het Agentschap van Oorlog niet bestand. »De Directeur (van het Mil. Dept)» — zoo luidt het advies daaromtrent van 28 Januari — »zoude vermeenen den Commandeur WIESE te *Dordt* behoorde te worden aangeschreven, om in 's lands artillerie-constructiewinkels aldaar, met achterlating van het ander werk ten spoedigste te doen aanmaken 12 kustaffuiten, voorts den Inspecteur MOOSER (te *Delft*), om met de zes kustaffuiten tot het aanmaken van welke hij bij missive van den 7den dezer gelast is, allen spoed te maken.» Zoo tijgt men aan 't werk. Den 9den Maart schrijft de commies BEELDSNIJDER uit *Delft*, dat hij 6 kustaffuiten heeft afgezonden. Den 12den d. a. v. krijgt KRAYENHOFF last van den A. v. O. om »ten spoedigste te gelieven te effectueeren, dat aan het gedeelte der batterij, waar Gij, met overleg van den Commandant van 's lands vloot zult oordeelen, dat de kustaffuiten behooren te worden geplaatst, de noodige arrangementen te doen maken», waarop hij den 27sten aan den A. v. O. kennis geeft, dat hij den 2den April naar *Den Helder* vertrekt, niet alleen tot het doen zijner voorjaarsvisitatie, maar ook om de geschiktste plaats aan te wijzen tot het stellen der nieuwe kustaffuiten. Hij wenschte bij die gelegenheid zeer gaarne deze en gene peilingen te doen, ten einde grondig het vaarwater en de reede van *Texel* te leeren kennen, »waaromtrent men het tot dusverre in geenen deele heeft kunnen eens worden.» Nadat hierover aan VAN HOOFF is geschreven en de tusschenkomst van den A. v. M. is ingeroepen, krijgt hij de autorisatie daartoe den 8sten April; doch inmiddels was hem den 30sten Maart door den A. v. O. gelast:

Alvorens door U eenige bewerkstellingen worden gemaakt met betrekking tot de defensie van *Den Helder*, ingevolge mijne aanschrijving van 12dezer, zult Gij met den Luitenant-Generaal DAENDELS communicatief te werk gaan en overleggen de beste wijze, hoedanig de defensie aan de kusten van *Noord-Holland* zoude kunnen worden vermeerderd en verbeterd, inzonderheid waar de kustaffuiten dienen geplaatst te worden.

Nader wordt hem bij missive van 3 April medegedeeld, dat DAENDELS zijne consideratiën over de verbetering van de defensie der Noordhollandsche kusten en het plaatsen der kustaffuiten aan den Generaal-Majoor VAN GUERICKE had doen geworden, die zich te *Alkmaar* bevinden zal. »Gij zult derhalve met dien Generaal behooren te confereeren, en ingeval Gij U met de gemelde consideratiën niet mocht kunnen vereenigen, ten spoedigste Uwe bedenkingen daartegen aan mij (A. v. O.) doen toekomen, ten einde vervolgens daarover te kunnen beslissen.»

Den 16den April komt nieuwe aandrang van DAENDELS' zijde:

Uwe kennisgeving van 't op nieuw afzenden van 6 nieuwe kustaffuiten uit 's lands magazijnen te *Delft* naar *den Helder* heb ik ontvangen, waaroontrent ik de eer heb U te prevenieeren dat de Luitenant-Kolonel-Directeur KRAYENHOFF, mijne gedachten tot plaatsing van de 6 eerste affuiten opgevolgd hebbende, door den Kapitein-ingenieur VAN MANSVELT de noodige profielen ter verhooging van de borstwering heeft doen slaan, terwijl tevens de noodige orders zijn gegeven, dat zoodra de Kapitein TEN CATE (1) over de noodige penningen zal kunnen disponeeren, met het werk zelf dadelijk een aanvang zal worden gemaakt, verzoekende ik U tot dat einde orders te stellen, dat de noodige penningen aan denzelfen ten spoedigste worden gefourneerd.

Twee dagen daarna wordt hem bericht, dat de commies DEN BERGER in *Den Helder* door penningen is in staat gesteld tot het in behoorlijken staat brengen der batterijen.

Nu doet zich evenwel een nieuwe moeilijkheid voor. De Kapitein TEN CATE meldt dd. 16 April uit *Den Helder*, »dat de zich hier bevindende ijzeren stukken à 24 F niet op de kustaffuiten, dewelke geplaatst zullen worden op de batterij de *Revolutie*, kunnen worden gebruikt, en dus provisioneel die metalen stukken kanon à 24 F , thans geplaatst op de batterijen de *Ondeelbaarheid* en de *Constitutie* (zijnde op de eerste 7 en op de laatste 6 stukken) van daar zullen moeten afvoeren, en daar wederom in derzelver plaats stellen op ieder zooveel ijzeren stukken kanon à 24 F als daarvan metalen zullen worden afgevoerd.» Ook aan DAENDELS is dit medegedeeld en, met kennisgeving hiervan aan den A. v. O. dd. 2 Mei, heeft deze tevens de eer te informeeren:

dat van dat kaliber (metalen stukken à 24 F) slechts 14 stukken aan *Den Helder* voorhanden zijn, zoodat dit getal met 10 stukken ten spoedigste dient te worden vermeerderd, en verzoek ik U dus den Inspecteur-Generaal PARAVICINI tot het verzenden van die stukken te autoriseeren en te gelasten, alsmede de noodige penningen te doen fourneeren, ten einde al het werk aan *Den Helder* zonder verder oponthoud te kunnen acheveeren, kunnende ik niet verantwoordelijk worden gehouden voor de gevolgen, welke door verdere retardementen mochten worden veroorzaakt.

Den volgenden dag werd BEELDSNIJDER gelast, 10 stukken metaal kanon à 24 F naar *Den Helder* te verzenden en onder dagteekening van 9 Mei komt nu van KRAYENHOFF de navolgende brief bij den A. v. O. in:

Ingevolge Uwe gerespecteerde aanschrijving van 30 Maart ll. heb ik met den Luitenant-Generaal DAENDELS geconfereerd wegens de defensie der kusten in *Noord-Holland*. Bij deze conferentie zijn de batterijen de *Vrijheid*, de

(1) De commandant van de artillerie aan *Den Helder*.

Gelijkheid en de *Broederschap* nutteloos geoordeeld en heeft gemelde Generaal op zich genomen, om U voorstellen te doen tot het demonteeren van dezelve.

Integendeel heeft men de batterij de *Revolutie* van zooveel gewicht beschouwd, dat dezelve, ten einde bij onverhoopte landing niet in den rug genomen te worden, van achteren zal moeten worden gesloten.

De palissadeeringen tot beschutting van het Nieuwediep mede niet toereikende tot dat oogmerk zijnde, is men van oordeel, dat deze toegangen door bekwame posten behooren te worden geseceerd, ten einde gedurende den winter de vloot, in gemelde haven gelegen, in volkomen veiligheid te stellen. Alle deze operatiën zijn mij oppervlakkig voorgekomen, met succes en zonder exorbitante onkosten te kunnen geschieden. Dan, Burger Agent! ten einde U deswegens eene volledige voordracht te kunnen doen en tegelijk eene calculatie van kosten op te geven, zoo zal het noodig zijn, bevorens het terrein met de vereischte oplettendheid te inspecteeren, op te nemen en dan eindelijk een bekwaam project te formeeren. Tot welk een en ander ik de eer heb Uwe speciale autorisatie te verzoeken.

Die autorisatie wordt hem den 11den Mei verleend en den 9den Juli d. a. v. zendt hij zijne vroeger reeds vermelde projecten in. Den 12den Juli worden deze in handen van VAN HOOFF gesteld, die daarop den 17den Juli goedgunstig adviseert, waarop den 18den KRAYENHOFF door den A. v. O. wordt geautoriseerd om, »nadat de noodige bestekken zullen vervaardigd zijn, daarop hetzij publiek of ondershands de aanbesteding te doen, of het werk anderszins in daggelden te doen verrichten, zooals Gij bevinden zult, dat hetzelfde ten spoedigste en ten meeste menage voor den lande zal kunnen worden ter executie gebracht.»

Intusschen had KRAYENHOFF bij brief van 21 Mei kennis gegeven, dat de Kapitein-ingenieur VAN MANSVELT hem op gisteren rapport had gezonden, dat de 24 kustaffuiten op de batterij *de Revolutie* alle geplaatst waren en had DAENDELS den 2den Juni aan PIJMAN geschreven:

Ingevolge ontvangen rapport van den Generaal-Majoor VAN GUERICKE van den 31sten II. heb ik de eer U te informeeren, dat de verhooging van de borstwering van de batterij de *Revolutie* voor 24 op kustaffuiten liggende metalen 24 C^{ers} voltooid is, en terwijl op gemelde batterij thans nog 2 ijzeren 24 C^{ers} op rolpaarden en 2 houwiters à 24 C ijzer staan, welke ingevolge voordracht van den Artillerie-kapitein TEN CATE daarvan zullen moeten worden afgenomen en gereplaceerd door houwiters à 16 C steen, van welk kaliber zich reeds 8 op gemelde batterij bevinden, zoo verzoek ik U, ingeval zulks door U wordt goedgekeurd, de noodige orders te geven, dat 4 houwiters à 16 C steen ter dispositie van voornoemden kapitein uit 's lands magazijnen naar *Den Helder* worden afgezonden.

Den 6den Juni werd BEELDSNIJDER daarop gelast, 4 houwiters van 16 C steen ten spoedigste naar *Den Helder* te zenden.

Juist den dag, nadat KRAYENHOFF geautoriseerd is, zijne projecten ter verbetering der stelling uit te voeren, den 19den Juli, meent de commandant van *Den Helder*, de Kolonel GILQUIN zijne bezwaren aan den A. v. O. te moeten blootleggen.

Dewijl mij de Generaal-Majoor VAN GUERICKE het commando van *Den Helder* ook opgedragen heeft, heb ik het van mijnen onvermijdelijken plicht geacht, dezen gewichtigen post ten nauwkeurigste te bezichtigen en hebbe in deze visitatie ontdekt, dat er eenige noodzakelijke verbeteringen te maken zijn, als: aan de groote batterij de *Revolutie*, aan den Sluisdijk en den zoogenaamden Vijfsprong.

Ik heb daarover gesproken met den Kapitein der Genie MANSVELT en deze was van mijn begrip en had zelfs dieswegen aan U reeds geschreven, en zijne propositie goedgekeurd zijnde, zich geveleid, schielijk geautoriseerd te worden tot begin dezer werkjes, maar tot nog toe geen orders daartoe gekregen hebbende, solliciteer ik U als commandant van dien post eerbiediglijk om hieraan te denken en den Kapitein MANSVELT in staat te stellen hieraan te kunnen beginnen. Het is van de uiterste noodzakelijkheid, wil men door eene stoute macht niet risqueeren gecoupeerd te worden, en daardoor 's lands vloot (onze schat) ten prooie der vijanden te geven.

Die brief werd aan het Agentschap, »in achtung nemende, dat de Luitenant-Kolonel KRAYENHOFF is gechargeerd, om de noodige werken ter defensie van *Den Helder* en het Nieuwediep te doen daarstellen», voor notificatie aangenomen.

Ook de beschikking op KRAYENHOFF'S voorjaarsrapport, den 4den Juni in het Verbaal van den A. v. O. voorkomende, houdt autorisatie tot werkzaamheden aan *Den Helder* in. Daarin staat: 1°. dat de onderscheiden defecten, welke zich zoo aan de batterijen als aan de retranchementen, redouten enz. bevinden en met de reparatie van welke reeds een begin gemaakt is, ten spoedigste worden hersteld; en. . . .

3°. dat daar de gloeiovens alhier bijna onherstelbaar zijn geruïneerd en de slechte constructie derzelven de reparatie ook niet raadzaam maakt, op de batterij de *Revolutie* twee en op de *Unie* een oven à *réverbère* (1) zullen aangelegd worden, zoo noodig in daggeld.

Den 23sten Juli zendt KRAYENHOFF de bestekken in tot het bouwen van drie nieuwe gloeiovens à *réverbère* en het beschietsen der twee houten kazernen aan *Den Helder*; den 1sten Augustus wordt hij daartoe geautoriseerd.

Of die gloeiovens gereed zijn gekomen, blijkt niet. VAN SYPESTEYN meent in zijne *Geschiedenis van Den Helder* (bladz. 28 noot), dat zij, toen

(1) VAN HELDEN vermeldt in zijn minuut-rapport van 12 December 1796, dat de kogels in de *fours à réverbère* in 18, 20 of, wil men het uiterste nemen, in 25 minuten volkomen worden gegloeid.

de landing geschiedde, zeker nog niet in bruikbaren staat waren opgeleverd, doch vermeldt nader (bladz. 59 noot), dat zij later, nadat *Den Helder* weder door ons was bezet, door den aannemer zijn afgemaakt, die ze den 1sten April 1800 heeft opgeleverd.

De batterij de *Revolutie* is intusschen geheel volgens het project afgewerkt. Den 12den Augustus schrijft DAENDELS aan den A. v. O.:

Ingevolge ontvangen rapport van den Luitenant-Kolonel-Directeur KRAYENHOFF is de sluiting van de batterij de *Revolutie* thans zoover gevorderd, dat het noodige geschut daarop kan worden gebracht; en terwijl deze nieuwe werken met 11 lange zesponders moeten gemonteerd worden, zoo verzoek ik U om den Inspecteur-Generaal PARAVICINI tot de spoedige verzending van gemelde stukken met haar toebehooren te gelasten.

Den 15den Augustus wordt BEELDSNIJDER aangeschreven, om met den meesten spoed die 11 stukken met 13 passende affuiten compleet, 3 ordinaire voorwagens, munitie en kogels naar *Den Helder* te zenden. Daar hij van die afzending geen kennis had gegeven, wordt den 23sten Augustus door het Agentschap navraag daaromtrent gedaan, waarop hij op dato antwoordt, dat »op ontvangst van de missive van den 15den den eigen dag de 11 kanons van 6 ℥ naar *Den Helder* gezonden zijn; de 8000 pond artillerie-pulver en verdere brandstoffen en 550 blikkendoozen zijn heden verzonden, nu wij een schip terug hebben gekregen.»

De inmiddels tot Luitenant-Kolonel bevorderde Artillerie-kapitein TEN CATE was het omtrent de gewenschte soort van kanonnen, die in de keel van de *Revolutie* moest worden geplaatst, niet eens. Den 13den Augustus had hij geschreven:

Verders heb ik de eer U, Agent, kennis te geven, dat ik aan den linker-vleugel van de batterij de *Revolutie* provisioneel 3 kanons à 8 ℥ bals heb geplaatst en 2 dito aan het epaulement, hetgeen op dezelfde batterij bezijden de wacht gemaakt is, en daar nu aan de verdere nog gemaakt wordende veranderingen op dezelfde batterij nog zullen moeten geplaatst worden 12 stukken, om de batterij van achteren en rechts en links onder en boven den dijk te dekken, zoo verzoek ik U, Agent, den commies BEELDSNIJDER aan te schrijven, om de munitiën op nevensgaande lijst gespecificeerd af te zenden.

Hieronder kwamen voor 8 metalen lange kanonnen à 12 ℥ bals en 4 korte dito à 12 ℥; den volgenden dag geeft hij kennis, dat hij wel weet, dat DAENDELS 11 metalen 6 ℥^{ers} heeft gevraagd, doch dat hij liever de door hem gisteren opgegeven 12 ℥^{ers} heeft, »omdat hij oordeelt dat dezelve in cas van nood met meer effect zullen kunnen gebruikt worden.» Daar intusschen (de brief uit *Den Helder* werd eerst den 16den ontvangen) de order betreffende de 6 ℥^{ers} reeds was uitgegeven, zoo bleef die gehandhaafd.

De bovenstaande officieele bescheiden, zijn hier alle medegedeeld om te bewijzen: 1°. dat de voornaamste kustbatterij, de *Revolutie* verbeterd was

naar de inzichten van STORY, wat betreft den onvoldoenden toestand der borstweringen en der affuiten, in de keel gesloten volgens de voorstellen van VAN MANSVELT, KRAYENHOFF en DAENDELS, na conferentie met VAN GUERICKE, waarbij men tot eenstemmigheid schijnt gekomen te zijn (want de A. v. O. heeft niet tusschen verschil van gevoelen behoeven te beslissen — zie bladz. 132) en dat het tot de bewapening benoodigde geschut, ook voor de keelverdediging, aanwezig was; en 2°. dat DAENDELS geen schuld droeg aan de vertraging der werkzaamheden.

Ten aanzien van dit tweede punt behoef ik slechts te verwijzen naar den dringenden toon in DAENDELS' brieven van 26 Januari, 16 April en 2 Mei. Indien er een schuldige moet worden aangewezen voor die vertraging, dan zou eer KRAYENHOFF daarvoor in aanmerking moeten komen. Aan dezen wordt den 30sten Maart opgedragen, communicatief met DAENDELS de beste wijze te overleggen, »hoedanig de defensie aan de kusten van *Noord-Holland* zoude kunnen worden vermeerderd en verbeterd"; den 9den Mei dient hij daaromtrent een voorloopig rapport in, en eerst den 9den Juli worden de definitieve projecten ingezonden. Daar het hier slechts groote veldwerken, geen permanente versterkingen betrof, mag de tijd voor 't ontwerpen daarvan zeker niet kort genoemd worden. Ook is moeilijk te begrijpen, waarom die projecten, nadat zij door DAENDELS waren goedgekeurd (20 Juni), nog 19 dagen onder KRAYENHOFF's berusting gebleven zijn, alvorens hij ze inzond.

Waar VAN SYPESTEYN den *Bevelhebber van de kust* verantwoordelijk stelt, daar ziet hij over het hoofd, dat die *Bevelhebber* reeds den 2den Mei aan den A. v. O. schrijft: »kunnende ik niet verantwoordelijk worden gehouden voor de gevolgen, welke door verdere retardementen mochten worden veroorzaakt (1)"; dat KRAYENHOFF niet onder de rechtstreeksche bevelen van DAENDELS stond, maar onder die van den A. v. O.; en dat de officieren van de Genie — de geleerde mannen onder de troupiers — toen vooral een zeer hoog standpunt innamen, waarom men ten opzichte van hen stellig meer *égards* zal hebben in acht genomen dan men tegen een troepen-officier gewoon was te doen. Van hun talenten kon veeltijds het behoud van het lieve Vaderland afhangen.

Omtrent het bovengenoemde eerste punt blijft mij nog eene mededeeling te doen. Op het oogenblik van de landing was er op de *Revolutie* in één opzicht gebrek, hetwelk bij een aanval op die batterij van de landzijde zich misschien had kunnen doen gevoelen. Wij hebben hierboven gezien, dat geschut en kruit met blikkendoozen voor de keelverdediging op verschillende data verzonden zijn. Het schip met munitie nu, den 23sten Augustus uit *Delft* vertrokken, heeft zijne bestemming niet bereikt.

Den 30sten Augustus namelijk schreef BEELDSNIJDER aan PIJMAN:

(1) Dit mag te meer bevreemding wekken, omdat die brief in zijn geheel in de *Geschiedenis van de bevestiging van Den Helder* voorkomt.

. . . . De andere brief was van den schipper, die het restant, dat van de blikdoozen, die nog niet in gereedheid waren, achtergebleven was, naar *Den Helder* moest transporteeren. Deze den vijand in die contrijen vindende (?), heeft zijne lading te *Amsterdam* gesauveerd, alwaar mijne orders, die van de Uwe dependeeren, door hem zullen afgewacht worden. Zijne lading bestaat in o. a. 2 affuiten tot lang M. à 6 ₤, 2 ordinaire voorwagens dito, 550 gevulde blikdoozen met ijzeren kogels à 6 ₤, 8000 ₤ artillerie-pulver.

De brief van den schipper kan gelukkig ook aan de vergetelheid worden ontruk. Hij is in menig opzicht merkwaardig:

Mijn Heer FR. BEELDE SNIJDER ik vind mijn verplicht om dese omstandigheid te melde dat wij den 26 in en onder *Wiegen* geweest zijn waar op wij tijd in hebbe ontfange hebben van een schip dat wij daar niet conde koome. Daarop zijn wij tot *Medeblik* gesejld en hebben daar ook niet kunne houwe door den vijn hand die savons tusschen 26 en 27 is op de rede gekoome waar op ik mijn verplicht von snagt weeder te vertrekke ik heb mijn toevlugt tot *Amsterdam* genoome en sal aldaar rapord van UEdelen verwagte ik dat dit adres van mijn heer mag besorgt worde Aan CORNELIS VAN ROSSEM woond in de Keijzerstraat booven het waapen van *Amsterdam*
ik versook en verwagt tot *Amsterdam* de orders wat ik doen of laate moet blijve intusse U

Medeburger

(get.) TEUNIS VAN HARTEN.

Medeblik

den 28 Ag. 1799

met haas

Wat moet hier verstaan worden door »in en onder *Wiegen*»? Ik waag de onderstelling, dat met *Wiegen* het eiland *Wie(rin)gen* bedoeld wordt. Den 23sten Augustus was onze schipper uit *Delft* vertrokken. Hij moet dus den 26sten dicht bij zijne bestemming geweest zijn, en is daarna (om veiliger te zijn) naar *Medemblik* gezeild, vermoedelijk eene achterwaartsche beweging, wat voor de onderstelling pleit. Hetzij hij door het IJ en over de Zuiderzee, hetzij hij binnen door over *Haarlem* en *Alkmaar* was gevaren, in beide gevallen moest hij onder *Wieringen* komen; want in het laatste geval kwam hij door de Oude Sluis (bij de *Wieringerwaard*) in de Zuiderzee.

Dat hij bij *Wieringen* den 26sten de tijding ontvangen heeft van een schipper, dat hij daar (d. i. waarschijnlijk *Den Helder*) niet kon komen, is te verklaren. STORY toch schrijft in zijne *Verantwoording* (bladz. 108), dat hij op den morgen van dien dag de Engelsche vloot, ruim 150 zeilen sterk, dwars van *Kijkduin* zich zag verzamelen en vervolgens op het gat van *Texel* afhouden, en dat hij toen dadelijk voor het eskader sein liet doen, om zich tot het gevecht gereed te maken.

Minder verklaarbaar en wel een bewijs voor den schrik, die TEUNIS VAN HARTEN om 't hart was geslagen, of voor de onjuiste voorstellingen, die

kwade geruchten op een afstand teweegbrengen, is, dat hij het den 28sten Augustus door den vijand ook te *Medemblik* niet kon »houwe.» Toen lag onze vloot nog in *de Vlieter* en eerst met het vallen van den avond van dien dag zag men van daar »dat een aantal vijandelijke schepen, meerendeels tot de transportvloot behorende, alsmede (zooals wij meenden te kunnen onderscheiden) eenige fregatten en brikken van oorlog het gat opgezeld en op de reede (van *Texel*) ten anker gekomen waren» (1).

De *Revolutie* was de voornaamste batterij, die het binnenloopen naar de reede van *Den Helder* moest beletten. In de vorige aflevering is reeds gemeld, dat zuidwaarts daarvan aan de westkust van *Noord-Holland* in den aanvang van 1799 nog drie batterijen hebben gelegen de *Broederschap*, de *Vrijheid* en de *Gelijkheid*. Ofschoon zij vóór de landing geslecht zijn, is het niet van belang ontbloot, het oordeel over de waarde, aan die batterijen door verschillende deskundigen toegekend, te vernemen. De beide eerstgenoemde, even benoorden en bezuiden *Kijkduin*, zijn waarschijnlijk gemaakt ten gevolge van het verschijnen van eenige schepen, welke men voor Engelsche hield, vóór de kust, in de maand December 1795 (2). Laatstgenoemde dankte haar aanzijn aan de navolgende beschouwingen, voorkomende in het den 17den Mei 1796 aan het Comité te lande uitgebracht rapport van den Kapitein-ingenieur G. G. SIDERIUS, den Kapitein der Artillerie VAN DEVENTER en den Luitenant bij de Marine WOLTERBEEK, die den 14den April van genoemd jaar belast waren met de inspectie der zeekust van *Holland* en 't eiland *Texel* (3).

Van *Calantsoog* tot *Kijkduin* even benoorden den seinpost van Zanddijk heeft men den mond, waaruit de *Texelsche* gaten, bekend onder den naam van *Schulpgat* en *Nieuwe Landsdiep* zich formeeren. Deze mond, binnen de *Zuider Haaks* zijnde, geeft eene excellente goede reede voor schepen, die met slecht weer op onze kusten vervallen en 't niet durven wagen om naar binnen te loopen; met genoegzaam landzicht is 't voor niemand moeilijk deze schuilplaats te zoeken, doordien de *Zuider Haaks*, altoos brandende, kan gemijd worden, en men met het dieplood volgens de kaart behouden ten anker kan komen. Alleenlijk een bank doet zich in deze kom op, genaamd de *Bollen*. De Heer *SCHOUSTER* rekent in zijne zeer accurate kaart weinig water op dezelve; dan met meer als half getij van ebbe hebben wij nergens minder dan $3\frac{1}{2}$ vadem kunnen vinden. Ook is er volgens loodsmans zeggen met het laagste water en thans nimmer onder de 20 voet, zijnde sedert verscheidene jaren zoodanig weggescheurd. Ook deze bank maakt alhier wegens de ankering geen objectie, kunnende een vrij aanzienlijk eskader of vloot zoowel binnen als buiten deze bank ten anker komen,

(1) *Verantwoording* van S. STORV, blad. 151.

(2) VAN SYPESTEYN. *Geschiedenis van de bevestiging van Den Helder*, blad. 20 en 21.

(3) Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Kusten van Holland. Litt. H. N°. 47.

zelfs nog beter buiten, nader onder de Haaks zijnde en dus minder slag van water.

Deze kom, waar de vijandelijke vloot zich voor allen wind en weer in veiligheid kan stellen, 't gemakkelijkste punt van landing op de gansche kust zal vinden, ook 't best geschikt om ons land een gevoelige kneep te geven en indien algemeen landingen op 't oog mochte hebben, zonder eenige moeite of gevaar de Texelsche reede bespionneeren en het gat voor de commercie stoppen, wordt hoegenaamd door geen geschut gecureerd. De Heer SCHOUSTER toont in zijn memorie en plan (1781) duidelijk aan, hoe noodzakelijk eene batterij met zwaar geschut alhier dient geplaatst te worden, zonder eens reflectie te slaan, hoeveel een vijand wint, alleen zijne schepen, door slecht weer vervallen op onze kust of kruisende, te kunnen bergen voor genoegzaam alle stormen en winden, voor welke de vrees alleen hem anders onze kust doet mijden.

Waarom wij dan ook de nuttigheid der geprojecteerde batterij door den Heer SCHOUSTER aan de Zuidduinen volkomen erkennen en oordeelen op dezelve ten minste 6 à 7 24 P^{st} dienden te worden geplaatst.

In het begin van September 1796 was die batterij, met een kogel-gloeioven daarin, gereed; doch reeds de volgende maand oordeelde de Generaal-Majoor VAN HELDEN in zijn rapport aan het Departement Militair van het Comité te lande (1), »dat aan de linkerzijde der batterij de *Gelijkheid* tot voorkoming van het afstuiven en wering van het stuifzand, waardoor dezelve thans bijna onbruikbaar wordt en tegen welke de geringe voorziening van den Kapitein SIDERIUS geheel onvoldoende is, een klein *epaulement* zoude dienen te worden gemaakt, hetwelk zoude kunnen worden opgewerkt met *wiert*, zijnde een soort van zeegewas, hetwelk met goed succes aan de zee-weringen wordt gebruikt, en welke *wiert* men ter wederzijden met een rijs-bermtje van korte of zoogenaamde bestekrijs zoude kunnen bekleeden.»

Deze voorziening kwam tot stand in het begin van 1797; doch zij schijnt niet aan het doel te hebben beantwoord. Den 11den Juni 1797 toch meldde KRAYENHOFF in zijn rapport aan het *Provinciaal Comité van Holland* wegens den bevonden staat van defensie aan *Den Helder* en het eiland *Texel* (2), dat »de *Gelijkheid* bijna geheel met zand ondergestoven was, zoodat bij geen mogelijkheid de rolpaarden der stukken uit hunne plaats konden bewogen worden, wordende ook mede de kapluifel der munitiekisten en het wachthuis door deze geweldige verstuiving merkbaar gehinderd.»

»De blinde bezuiden deze batterij, door den Generaal VAN HELDEN tot afwering van deze verstuiving aangelegd; schijnt aan dit oogmerk in geenen deele te hebben beantwoord.»

De Generaal VAN HELDEN hechte nog al waarde aan die batterijen. In zijn minuut-rapport van den 12den December 1796 aan het Comité te lande,

(1) Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Helder, Litt. H. N°. 4.

(2) Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Helder, Litt. H. N°. 126.

nopens eene inspectie der kusten en batterijen op het eiland *Texel* en aan *Den Helder* (1) komt daaromtrent voor:

De derde genoemde batterij (de *Broederschap*), op een uithoek geplaatst zijnde, alwaar een der voornaamste diepten zeer dicht voorbijloopt, en vanwaar andere niet ver verwijderd zijn, zoo meen ik, dat zij van goeden dienst zoude kunnen wezen; waarom ik dan ook zoude vermeenen, dat het geschut op dezelve in zooverre behoorde te worden vermeerderd, dat die batterij (dewelke mij door deszelfs ligging zeer nuttig is voorgekomen) met 10 stukken geschut van zwaar kaliber wierd gemonteerd. . . .

Wat eindelijk de twee laatstgenoemde batterijen bewesten *Kijkduin*, de eene onder de benaming van *de Vrijheid* en de andere onder die van *Gelijkheid* bekend, betreft, deze zijn aangelegd, om de voorliggende diepte, die op het zoogenaamde Schulpegat aanloopt, te bestrijken; en ik ben van meening, dat die batterijen op denzelfden voet als zij het thans zijn, zouden kunnen blijven gemonteerd.

In 1799 zien wij echter het geloof aan de waarde dier batterijen merkbaar verzwakken. Reeds in Februari geeft VAN MANSVELT in zijne memorie het volgende te kennen:

De drie eerstgenoemde (de *Gelijkheid*, de *Vrijheid* en de *Broederschap*) zijn geschikt, om schepen, die het zoogenaamd Schulpegat willen doorvaren, te stoppen.

Dit gat begint vóór de batterij de *Gelijkheid*, strekt zich noordoostwaarts en loopt dus kort langs en parallel aan de kust; het wordt geformeerd door een zandbank, die het van het groote scheepsvaarwater afscheidt, en is uithoofde van eene andere bank, die hetzelfde traverseert, den *drempel* genaamd, alleen voor lichte schepen bevaarbaar. Men heeft dus nimmer van dien kant eene hoofdataque op de reede te wachten; alleenlijk zou de vijand, terwijl zijne zware schepen het *Groote gat* opzeilden, hier eenige fregatten kunnen doorvaren laten, doch daar deze twee vaarwaters zich vóór de batterij de *Revolutie* weder vereenigen, is niet te berekenen, dat een vijand daaruit groot nut trekken zoude.

Betreffende deze batterijen is aan te merken vooreerst dat dezelve (gelijk als de overige langs deze kust) en barbette zijnde, geheel en al voor 's vijands geschut bloot liggen, en dus de stukken op dezelve spoedig gedemonteerd en de kanonniërs gekwetst of gedood zouden zijn.

Op de *Gelijkheid* bij den aanvang van het Schulpegat gelegen, is een gloeioven voor 24 kogels gebouwd; dan welk nut men daarvan te verwachten hebbe, is te beoordeelen, wanneer men nagaat, dat volgens de gedane proeven door de aanwezende artilleristen blijkt, dat men anderhalf uur noodig heeft om de kogels te gloeien (2), terwijl de vijand in één uur

(1) Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Helder, Litt. H. N°. 4.

(2) Hierop had ook reeds de Generaal VAN HELDEN gewezen in zijn minuut-rapport van 12 December 1796.

het gat kan inzeilen. En in hoeverre de *Vrijheid* en *Broederschap* in staat zijn, fregatten te stuiten, is klaar genoeg uit het volgende te berekenen. 't Vaarwater loopt met de kust en de batterijen parallel; ieder stuk kanon kan dus zeer weinige keeren tegen de snel voorbijzeilende schepen afgeschoten worden; en eens (aangenomen), dat deze schoten alle hun but raakten, zoo zou zulks nog niets afdoen, daar de ondervinding leert dat schepen met een groot aantal stukken van het zwaarste kaliber gewapend, uren lang boord tegen boord slaan, zonder dat dit hun belet door te zeilen.

Zoo nu de vijand (gelijk zeer zeker te voorzien is, ingevalle van eene attaque op de reede) tegelijkertijd op de te voren reeds genoemde landingsplaats tusschen *Petten* en *Calantsoog* landtroepen ontscheepte, kost het hem slechts de moeite naar die batterijen te marcheeren, om die te nemen, als zijnde van de landzijde voor geene de minste defensie vatbaar, en de mogelijkheid van een débarquement, 't zij bij verrassing, 't zij de vive force, vastgesteld zijnde, is wel na te gaan, dat bijaldien men het ontschepen, steeds met veel verwarring vergezeld, niet had kunnen beletten, men veel min den zich hersteld hebbenden en steeds vermeerderenden aanvallers het hoofd zou kunnen bieden.

Op dit punt komt hij nader tot de slotsom:

De landing te beletten kan niet wel door plaatselijke batterijen uitgevoerd worden, wijl de punten, waar de vijand zulks ondernemen zal, niet bekend zijn en het is door een korps troepen van veldstukken en inzonderheid Rijdende Artillerie (!) voorzien, dat men het ontschepen best beletten kan.

Om de geallegueerde gebreken komt mij voor, dat de batterijen *Gelijkheid*, *Vrijheid* en *Broederschap*, te zamen 15 24 F^{ers} voerende, zouden kunnen weggenomen en met meer nut tusschen het Retranchement en de *Unie* geplaatst worden.

Wij hebben reeds gezien, dat KRAYENHOFF in zijn voorloopig rapport betreffende de aan *Den Helder* aan te brengen verbeteringen, had geschreven (bladz. 134): »bij deze conferentie zijn de batterijen de *Vrijheid*, de *Gelijkheid* en de *Broederschap* nutteloos geoordeeld.» DAENDELS had op zich genomen »voorstellen te doen tot het demonteeren van dezelve.» Dit was toen reeds geschied. Den 1sten Mei namelijk had de A. v. M. de navolgende missive tot zijn ambtgenoot van Oorlog gericht:

Ik heb vermeend, U kennis te moeten geven van de informatie, mij door den Commandant en chef der vloot medegedeeld, bij gelegenheid van de middelen tot defensie der reede door hem in 't werk gesteld, uit hoofde van de meer dan gewone apparitiën der vijandelijke vloot, en welke informatiën voornamelijk daarop neerkomen, dat het garnizoen aan *Den Helder* slechts uit circa 400 man bestaat; dat voor de behandeling van 63 24 F^{ers} , 13 houwitsers, 6 mortieren en 1 zesponder en dus voor 83 stukken niet meer dan 151 artilleristen voorhanden zijn, waaruit, wanneer de zieken van dat getal afgetrokken worden, iets meer dan één man voor elk stuk geschut over-

blijft. Dat weliswaar voornoemde Commandant en chef, uit besef van hoeveel belang de batterijen voor de defensie zijn, order heeft gesteld, dat dezelve bij eene vijandelijke attaque provisioneel zullen worden bezet door een behoorlijk getal manschappen van de schepen; doch dat hij echter twijfelt of deze maatregel wel altoos van het gewenscht effect zal wezen, vooreerst omdat, wanneer de schepen in linie alle op hunne respectieve posten liggen, de voorste van de zuidelijke linie veeltijds alleen in de mogelijkheid zullen zijn, om manschappen aan den wal te brengen, terwijl de andere, vooral die van den Noord- en de achterste van den Zuidwal bij gaanden vloed en met zwaar geladen chaloupen dit volstrekt niet zullen kunnen effectueeren; ten tweede omdat de meeste schepen voor hunnen eigen dienst bij een vijandelijken aanval hunne manschappen volstrekt zelven noodig hebben. — Verzoekende de Commandant en chef der vloot, dat deze door hem opgegeven bedenkingen het onderwerp van ernstige deliberatiën mochten worden, en welk verzoek ik niet kan afzijn bij dezen ten sterkste te appuyeren.

Deze missive was onmiddellijk aan DAENDELS gezonden ten fine van consideratie en advies en deze antwoordde reeds den volgenden dag:

. heb ik de eer te berichten, dat terwijl uit de verschillende voordrachten van den Luitenant-Generaal DU MONCEAU, den Luitenant-Kolonel KRAYENHOFF en den op 't eiland *Walcheren* commandeerenden Franschen Generaal, ter versterking van de Artilleristen in *Groningen*, *Friesland*, *Goedereede* en *Zeeland* gedaan, genoegzaam is gebleken, dat het gebrek daaraan op alle posten even groot is, men ook, voor zoolang het korps Artillerie zelve door de *augmentatie* niet versterkt is, door beleid en activiteit aan dat manquement zal moeten suppleeren, en zoude ik het zeer onvoorzichtig oordeelen, om de bij den veldtrein geëmployeerde compagnieën te verminderen, uit hoofde den dienst en het werk daarbij zeer menigvuldig is, men te allen tijde in staat zal moeten zijn, aan een korps, hetwelk zich onverwachts zoude moeten concentreren, de noodige veldartillerie te kunnen fourneeren, hetwelk onmogelijk zoude zijn, wanneer voornoemd park geheel wierd gedissolveerd. Maar daar de Luitenant-Kolonel KRAYENHOFF met mij van gevoelen is, dat de batterijen de *Gelykheid*, *Vrijheid* en *Broederschap*, links *Kijkduin* gelegen, van het vaarwater te zeer verwijderd zijn, als dat derzelve vuur van enig effect zoude kunnen zijn, zoo kunnen gemelde met 15 stukken gemonteerde batterijen gevoegelijk geamoveerd worden, en zal ik, wanneer de Generaal-Majoor VAN GUERICKE daarover met mij eenstemmig mocht denken, de noodige orders daartoe geven, zoo zulks niet contraire Uwe intentie zijn mocht, waardoor dan de dienst der Artilleristen aan *Den Helder* aanzienlijk zal verminderd worden.

Ten gevolge hiervan wordt KRAYENHOFF den 8sten Mei door den A. v. O. aangeschreven, »die batterijen op order van den Luitenant-Generaal DAENDELS te doen amoveeren.» Kennis wordt daarvan ook gegeven aan SPOORS, den Agent van Marine, die zonder eenige bedenking tegen die

slooping aan te voeren, den 15den Mei antwoordt, dat hij den Schout-bij-nacht BOSCH had gelast, het geschut der drie batterijen, hetwelk in 1797 van de Marine was geleend, van den commandeerenden Artillerie-Officier aan *Den Helder* over te nemen.

Zoo verdwenen de drie genoemde batterijen uit de rij der kustversterkingen.

Haar gemis heeft zich bij de landing eenigszins doen gevoelen. STORY beklagt er zich ook over. Het komt mij voor, dat de gronden tegen haar behoud veel deugdelijker waren dan die, welke er vóór pleitten.

De batterij de *Constitutie* is evenals de *Ondeelbaarheid* en de werken tot dekking van het Nieuwediep aan de landzijde in 1797 onder het opzicht van den Generaal-Majoor VAN HELDEN, die er de ontwerper van was, aangelegd. De kustbatterijen waren in de keel open, zelfs niet gepalissadeerd.

Omtrent eerstgenoemde zegt VAN MANSVELT in zijne meergenoemde memorie:

De *Constitutie* is door den Generaal-Majoor VAN HELDEN aangelegd, welke van dezelve getuigt, dat die op eene recht krijgskundige wijze geplaatst is, als zijnde op een uithoek van den dijk gesteld.

Het zij mij geoorloofd, in dezen met gemelden Generaal in gevoelen te verschillen; vooreerst maakt de dijk hier geen uithoek, maar buigt zich zelfs eenigszins inwaarts (wat hij verder vrij onverschillig oordeelt). . . .

Een gebrek aan deze batterij is nog, dat dezelve gelegen is vlak vóór het dorp *Den Helder*, en wel tegenaan het landshok, met rijshout voor de zee-weringen opgevuld, waardoor het vuur derzelve den vijand noodzaken zou, bijaldien hij anders al menschelijkheid genoeg bezat, om een weerloos dorp, hetgeen hem in 't uitvoeren zijns oogmerks niet hinderlijk zijn kan, te sparen, hetzelve plat te schieten, terwijl de nevenliggende licht vuurvattende materialen in 't landshok het gevaar nog vermeederen zouden.

Voor 't overige vindt men aan deze de generale reeds herhaalde gebreken.

Hiermede bedoelt hij, wat vroeger ook ten opzichte van de *Gelijkheid* enz. is medegedeeld, dat 1°. zij niet in de keel gesloten was en 2°. alle batterijen langs deze kust en barbette zijnde, geheel en al voor 's vijands geschut bloot liggen, en dus de stukken op dezelve spoedig gedemonteerd en de kanonniers gekwetst of gedood zouden zijn."

Laatstgenoemde gebreken, die ook in October 1798 door STORY waren opgesomd (1), zijn echter hoogst waarschijnlijk in den loop van het jaar 1799 verholpen. Niet alleen toch is dit op te maken uit punt 1 der beschikking op KRAYENHOFF's voorjaarsrapport (zie boven bladz. 135); maar ook vinden we in de *Verantwoording* van STORY (bladz. 23):

Nu werden dan ook de batterijen, langs den dijk van *Den Helder* gelegen, in goede sufficente kustbatterijen, met barbetten en borstweringen voorzien, veranderd, de stukken op kustaffuiten gelegd, en voorts alles in

(1) Zie de vorige aflevering, bladz. 76.

goede orde gebracht. Eene mortierbatterij, bij het Nieuwediep aangelegd, vermeerderde niet weinig deze middelen van defensie.

De slechte ligging van de *Constitutie* met betrekking tot *Den Helder*, en het niet gesloten zijn in de keel moeten intusschen als groote gebreken worden aangemerkt. VAN MANSVELT besluit zijne beschouwing over deze batterij met het gevoelen dat zij »als van geen het minste nut en ten zekere ruïne van het dorp *Den Helder* strekkende, geamoveerd kan worden.” Zoo is evenwel niet geschied.

Ten aanzien van de *Ondeelbaarheid* en de *Unie* luidt het oordeel van meergenoemden Kapitein-ingenieur :

De *Ondeelbaarheid* heeft beter situatie dan de vorige, zijnde met deszelfs front buitenwaarts gekeerd, en dus de opkomende schepen van voren tot achter enfileerende of en écharpe nemende. Achter het Retranchement gelegen, deelt deze ook niet in het hoofdgebrek der andere en is van de landzijde niet accessibel, zoolang de retranchementen niet geforceerd zijn.

Om eene vijandelijke vloot het ankeren op de Texelsche reede te verhinderen, vindt men aan het Nieuwediep de batterij de *Unie*; het lokaal van deze is zeer goed, doch is te zwak gemonteerd; ook is de zich hier bevindende gloei-oven van dezelfde vicieuse constructie als de vorige genoemde.

Ook deze twee kustbatterijen waren in den rug beveiligd, hoewel niet, evenals de *Revolutie* na hare verbetering, in de keel gesloten. De daartoe aanwezige middelen werden echter, zooals wij zien zullen, niet krachtig geoordeeld.

Recapitulerende, stonden er op de *Revolutie* 24 metalen 24 F^{ers} op nieuwe kustaffuiten, 12 houwitsers van 16 F steen en voor de landverdediging 5 kanons van 8 F en 11 zesponders, voor welke laatste het noodig geoordeelde kruit en de blikkendoozen of kartetsen niet waren aangekomen (wél de kogels); terwijl deze batterij, de krachtigste, in de keel was gesloten; op de *Constitutie*, die niet in de keel gesloten was, stonden 6 ijzeren 24 F^{ers} ; op de *Ondeelbaarheid* en de *Unie*, die in den rug beveiligd waren, bevonden zich respectievelijk 7 ijzeren 24 F^{ers} en 5 ijzeren 24 F^{ers} met 6 mortieren, te zamen 76 stukken (STORY spreekt in zijne *Verantwoording*, bladz. 122, van 86 stukken). Vergelijkt men de in Februari 1799 aanwezige stukken met het aantal, dat uit *Delft* is afgezonden, en de verdere mededeelingen, dan blijkt, dat behalve de 15 24 F^{ers} van de *Gelijkheid*, de *Vrijheid* en de *Broederschap* nog waren vrijgekomen 14 ijzeren 24 F^{ers} en 2 houwitsers à 24 F ijzer. In hoeverre deze te gebruiken waren, in verband met de mededeelingen omtrent den slechten toestand der affuiten, is moeilijk uit te maken.

Gaan we thans de versterkingen aan de landzijde na, die — men verliese dit niet uit het oog — waren aangelegd, om den toegang tot het Nieuwediep aan den vijand te ontzeggen, indien 's winters de vloot daarin was opgeborgen.

VAN SYPESTEYN deelt in de Bijlagen de brieven mede, die VAN HELDEN tijdens den aanleg van die werken aan DAENDELS schreef.

Allereerst wordt daarin bij schrijven van 12 December 1797 medegedeeld, dat VAN HELDEN vooraf met STORY is te rade gegaan, en ofschoon men, na kennis genomen te hebben van de beschrijving dier werken, van oordeel kan zijn, dat zij aan verdedigbaarheid te wenschen overlieten, pleit de medewerking van den meest belanghebbende toch wel eenigszins voor het gevoelen, dat zij voor dien tijd toch niet zoo geheel onvoldoende moeten worden geacht. Aan de beschrijving der werken ontleenen wij het volgende:

Het heeft mij na het afloopen dezer inspectie toegeschenen, Generaal! dat er in dit seizoen, *in hetwelk het meeste deel van het binnenland plas en dras staat* (1), niet anders kan ondernomen worden dan 1°. iets voorwaarts, alwaar in 1781 eene batterij is aangelegd en nu wederom een staat aangelegd te worden (de *Ondeelbaarheid*) dwars over den dijk, deszelfs binnenberm en het daarnaast gelegen weiland, een Retranchement te leggen, hetwelk met deszelfs rechtere vleugel aan de zee en met den linker op de daar gevonden wordende kolk of slink zal zijn geappuyeed; 2°. den zgn. Schapendijk, die op een genoegzamen afstand en gedeeltelijk parallel met het Nieuwediep is loopende en waarvóór een diepe sloot ter breedte van 15 à 18 voeten is liggende (deze is op de schets niet aangegeven, omdat zij ook niet op de oorspronkelijke schetskaartjes voorkomt), achter die sloot te palissadeeren, om daardoor dien dijk tot een retranchement te doen dienen, en aan het einde van dien dijk bij eene uitwaterende sluis een post te formeeren; 3°. het acces, hetwelk nog tusschen de slink, waarop ons eerstgemeld retranchement geappuyeed zal zijn, en den voorgemelden Schapendijk mocht overblijven, op de best mogelijke wijze, hetzij door palissadeering als anderszins onmogelijk te maken (2). Door deze maatregelen zouden de twee batterijen, als de *Unie* en een der nieuw aan te leggen (de *Ondeelbaarheid*), van achteren verzekerd en het kruitmagazijn, zoowel als het Nieuwediep, zoo ik vertrouw, genoegzaam zijn beveiligd; en tot nog meerder gerustheid, zoo zoude ik van meening zijn, om dicht bij het Weeshuis op den aldaar gevonden wordenden driesprong, kort bij het uiteinde van den dwarsdijk, die op den voorschreven Schapendijk aanloopt en in welkers nabijheid nog verscheidene dwarswegen zijn, eene redoute van middelbare grootte, waarin desnoods 150 man met 2 veldstukken zouden kunnen worden geborgen, te doen opwerpen, welke redoute, waarin eene behoorlijke wachtloods zoude behooren

(1) Ik onderstreep.

(2) Uit de schets, door den Generaal VAN HELDEN met begeleidenden brief dd. 16 December 1797 aan DAENDELS toegezonden, van welke schets eene copie is ingeplakt in de memorie over *Den Helder* Litt. H. N°. 4 (Ministerie van Oorlog. Archief der Genie), blijkt, dat men hiertoe op den Vijfsprong eene palissadeering heeft aangelegd, in den vorm van eene vierkante redoute, waarvan de beide naar achteren gerichte facen (noordwestelijke zijde) voor twee derden zijn opengelaten. In het bijschrift op die schets staat daaromtrent: »Vijfsprong, alwaar mede eenige palissaden zullen worden gesteld, meer om tot een poste d' avertissement te doen dienen, als om er wezenlijke defensie uit te doen.» Bij het uitgegraven land stond nog eene rij palissaden (a).

te worden geplaatst, niet alleen zoude dienen, om eene vijandelijke partij, die het wilde wagen om hetzij langs *Huisduinen* of van den grooten weg van *Het Zand* langs het Weeshuis direct op het Nieuwediep aan te rukken, zeer sterk te intimideeren, maar ook tot een poste d'avertissement zoude kunnen verstrekken.

Brief van VAN HELDEN aan DAENDELS dd. 22 December 1797. en wat eindelijk de redoute aanbelangt, zoo meen ik, dat hierdoor alle vrees voor eene vijandelijke partij, die hetzij tusschen *Den Helder* en *Huisduinen* of buiten het Weeshuis om, langs den dijk of over de buitenlanden recht op het Nieuwediep aan zoude willen rukken, geheel en al weg zal genomen worden, want in alle gevallen moettende aan den Sluis- of Schapendijk aankomen, en zoo wanneer de commandeerende officier in de redoute order zal hebben, om op een gegeven signaal eenige manschappen met of zonder kanon naar het Nieuwediep toe aan te doen rukken, dan zoude die vijandelijke partij tusschen twee vuren inraken, en waarschijnlijk geheel verloren zijn.

Brief van 28 December 1797. Idem aan idem. Het Retranchement is zooverre gevorderd, dat men er desnoods defensie uit zoude kunnen doen. de palissadeeringen vóór het front zijn bijna voltooid, en morgen laat ik een aanvang maken om het buitentalud van den zeedijk tot aan de zee te doen palissadeeren.

Tot zoover de Generaal VAN HELDEN, die blijkens overige gedeelten zijner brieven over zijn arbeid zeer voldaan was.

VAN MANSVELT laat ons intusschen in Februari 1799 wat anders hooren:

Bij het Weeshuis van *Den Helder* ontmoet men eerst de kleine redoute van den Gen. VAN HELDEN. Geheel onbewust te welken einde dezelve daar is nedergezet, zal ik ook niet beoordeelen in hoeverre die aan 't oogmerk voldoet. Het is niet te gelooven, dat men daarmede heeft voorgehad de accessen naar het Retranchement en de palissadeeringen te willen verdedigen, vermits er verscheidene wegen zijn om tot dezelve te geraken, zonder zich onder 't vuur van dat werkje te begeven, hetgeen bovendien van te weinig belang is om een troep te kunnen keeren. En op zich zelf beschouwd, ontdekt men aan deze redoute de volgende gebreken: zij is veel te klein, om eenigen wederstand te kunnen doen, van voren door huizen belemmerd, van ter zijde door de duinen gecommandeerd, en bovendien van een slecht profiel, zijnde de banketten slechts een voet breed en met een zeer steil talud, en de borstwering te hoog boven 't banket verheven dan dat een soldaat van middelbare lengte over dezelve zou kunnen heenviseeren.

Betreffende het Retranchement wordt gezegd: dat er geen behoorlijk vuur gebracht is over den weg, die vóór 't Retranchement links naar de palissadeering van den Vijfprong loopt, dat de gepalissadeerde steenglooijing van den dijk ook door niets geflankeerd wordt, alsmede dat er geen enfileerend kanonvuur over den dijk in lengte gebracht is, en eindelijk dat het profiel even onvolmaakt is als dat van de redoute.

Wat nu belangt de palissadeeringen aan den Sluisdijk en op den Vijfsprong — welke de tegenweer wezen kan van zulke werken, waarachter 10 of 12 musketiers naast elkander staan kunnen, die ieder op zich zelf liggen en door niets geflankeerd of gesouteneerd worden, beoordeele elk mensch met gezond oordeel begaafd.

Aan die aan den Sluisdijk is een veldstukje geplaatst, met oogmerk om daarmede voorwaarts te rukken, en bijaldien men in deze palissadeering retireeren moest, dan hetzelfde tot verdediging daar ter plaatse te gebruiken. Dan of men van een drieponds veldstukje en eenige weinige manschappen wel eene vigoureuse tegenweer verwachten kan, zoude ik niet gaarne verzekeren.

De palissadeering van 't centrum of aan den Vijfsprong kan van den weg, die vóór het Retranchement, zooals reeds gezegd is, van den zeedijk derwaarts loopt, in den rug gevallen worden. . . .

En van deze palissadeeringen hangt het behoud of de vernieling niet alleen van een korps troepen, maar van de gansche navale macht der Republiek af!

Het komt mij voor — waarover later meer — dat deze beschouwingen, vooral ten aanzien van de palissadeering langs den Sluisdijk, met eene breede diepe sloot er voor, niet van eenige overdrijving zijn vrij te pleiten. Intusschen, blijkens zijne projecten van 9 Juli vereenigt KRAYENHOFF zich daarmede. De redoute moet worden geslecht — hetgeen tijdens de landing nog niet was geschied — en nieuw ontworpen worden de werken, op de schets (Plaat II van de vorige aflevering) voorgesteld, waarbij de slooten tusschen de redoute ten zuiden van het uitgegraven land en het Retranchement aan den Vijfsprong en tusschen dit en den Sluisdijk zullen worden verbreed en verdiept, ten einde het doordringen tusschen die werken te beletten.

Die werken waren nog niet gereed, toen de landing plaats had. Hoever zij gevorderd waren, blijkt niet. Eenige aanwijzing daaromtrent is misschien te vinden in de navolgende opgaven. Den 18den Juli is KRAYENHOFF gemachtigd, om »ten spoedigste" de door hem voorgestelde werken te doen verrichten. Den 12den Augustus is de sluiting der batterij de *Revolutie* zoover gevorderd, dat het geschut kan worden geplaatst en wordt dit aangevraagd (zie boven bladz. 136). Den dag te voren had KRAYENHOFF aan den A. v. O. eene opgave ingezonden van de kosten voor onteigening voor al de nieuw aan te leggen werken; en den 16den Augustus vraagt hij aan, om voor de 30 stukken geschut, die tengevolge van de nieuwe werken aan *Den Helder* meer zullen noodig zijn, 600 greenen beddingplanken en 180 d°. ribben uit het magazijn te *Dordrecht* te zenden. Den 20sten Augustus wordt hij geautoriseerd, om die »ten spoedigste" te *Amsterdam* aan te koopen.

(Wordt vervolgd.)

TACTISCHE BESCHOUWINGEN OVER DE REGLEMENTEN EN VOORSCHRIFTEN DER NEDERLANDSCHE INFANTERIE.

(*Vervolg van N°. 2, bladz. 90.*)

Tot het jaar 1866 en in sommige legers zelfs nog langer — denken wij slechts aan onze 5de of tirailleurcompagnieën — streed de infanterie, met uitzondering van de Pruisische, nog hoofdzakelijk in de gesloten orde en werden gewoonlijk alleen de élite-troepen, die, wat hunne sterkte betrof, slechts een zeer bescheiden gedeelte van het wapen vormden ($\frac{1}{7}$ à $\frac{1}{4}$), voor de verspreide vechtwijze gebezigd, die nog geheel het karakter uit de eerste helft dezer eeuw, d. w. z., van eene bijzondere, van het eigenlijk gevecht wel te onderscheiden handeling droeg. Wel werd ook de linieinfanterie — de naam is kenschetsend — daarin geoefend, maar dit gedeelte van hare opleiding werd meer als bijzaak, het manoeuvreren met liniën van gesloten colonnes en de ontwikkeling daarvan, in het kort de evolutiën in de gesloten orde daarentegen als de eigenlijke voorbereiding tot hare gevechtstaak beschouwd. Zelfs in het jaar 1870 lieten de Franschen hunne diepe bataljonscolonnes nog, evenals in den veldtocht van het jaar 1859, op korten afstand achter hunne tirailleurliniën volgen.

Uit dat oogpunt gezien, had eene scheiding in een reglement op de exercitiën in de gesloten orde en een bijzonder voorschrift voor de gedragingen in de verspreide orde zin, al voegen wij er aanstonds bij, dat deze vechtwijze tegenover achterlaadgeweren reeds toen veroordeeld was.

Thans evenwel meenen wij, dat een dergelijke afscheiding geen recht van bestaan meer heeft en daarentegen een samensmelting van deze beide alleszins aanbevelenswaardig ware geweest. Tot één geheel vereenigd, waarin aan het slot ook de paradevormen en wat dies meer zij te huis behoorden, en voorafgegaan door een grondslag voor het onderricht in de verspreide en gesloten orde, zou dit gedeelte de meer schoolsche bepalingen hebben vertolkt, terwijl een tweede deeltje, de tactische grondslagen voor het gevecht bevattende, het geheel had moeten voltooiën. Dan, maar ook dan alleen, zouden onze voorschriften mede aan de eischen, door de nieuwere beginselen van legervorming gesteld, hebben voldaan.

Achttien wij toch in een onzer vorige opstellen een gevechtsvoorschrift voor de beroepsofficieren om velerlei redenen gewenscht, noodzakelijker nog

komt het ons voor ten behoeve van het tegenwoordig schutterij- en het aanstaaend reservekader, dat tijd noch gelegenheid tot uitgebreide en nauwgezette tactische studiën heeft en dus daarin een handleiding voor hunne gedragingen in het gevecht moet vinden.

De voordeelen aan de door ons gewenschte samensmelting verbonden zijn niet onaanzienlijk. In de eerste plaats toch zou daardoor meerdere beknoptheid en een gemakkelijker overzicht, voorts een logische, met den ontwikkelingsgang der opleiding meer in overeenstemming gebrachte indeeling en volgorde verkregen zijn, maar bovenal ware daardoor aan de gedachte, dat de verspreide orde voortaan als de hoofdgevechtsvorm der infanterie aangemerkt en dus aan hare oefening de meeste tijd en de voornaamste zorgen besteed moeten worden, meerdere nadruk verleend dan thans wel het geval is. En dit ligt in den aard der zaak. Het formeele heeft altijd het meest de aandacht getrokken, vooral als de kennis daarvan nog in het bijzonder verplichtend is gesteld. Een dergelijke bepaling toch als in den grondslag voor het onderricht — der exercitiën in de gesloten orde — voor de officieren is gegeven, namelijk, dat deze met den inhoud der reglementen grondig bekend moeten zijn, ontbreekt in het voorschrift op het tirailleeren, dat zelfs geen grondslag voor het onderricht in den geest van het reeds genoemde bezit.

In dat opzicht hebben vorige reglementen al eens een anderen weg betreden en ofschoon het geen overwegend bezwaar is, dat men den door deze gevolgden weg wederom verlaten heeft, omdat dat meer voor den vorm dan wel ernstig gemeend was geschied, hadden wij het beter geoordeeld als de commissie in die richting, welke thans bijna overal als de eenig juiste wordt erkend, ware voortgegaan, daar wij gerechtigd meenen te zijn tot de vrees, dat nog steeds aan de oefeningen in de gesloten orde een grootere aandacht wordt gewijd dan in verband met de hedendaagsche behoeften d. w. z., met de veranderde vechtwijze en den beperkten oefeningstijd van 12 à 17 maanden, wenschelijk en noodig moet worden geacht.

»In der *Kompagnie* ist die eigentliche *Exerzirschule zum Abschluss zu bringen*. Im Bataillon erstreckt sich diese noch auf die geschlossenen Formationen, im Regiment nur noch auf die Versammlungsformationen.»

»Im Bataillon findet die *Gefechtsschule ihre sichere Grundlage*. Auf dem Zusammenwirken der Kompagnien in allen Gefechtslagen beruht die gesammte Fechtweise der Infanterie.»

»Die Uebungen im Regiment bilden den Uebergang in das *Gebiet der höheren Truppenführung*, aus ihr erfolgt die einheitliche Erziehung zu allen Aufgaben der Ausbildung und Führung (*Exerz. Regl. f. d. Inf., I, 3*).»

Dit zijn de grondslagen, waarvan de Duitsche infanterie uitgaat en zoo ergens, dan behooren deze zeker ook bij ons te worden nageleefd, waar met den tijd nog meer moet worden gewoekerd.

Juist die bovengenoemde veranderde behoeften, waarmede wij eenerzijds doelden op de verminderde tactische waarde van de gesloten formatiën in het algemeen, maar in het bijzonder van die, waarin afdeelingen ter sterkte van een bataljon en meer op het exercitieveld worden opgesteld en bewogen, ten andere op de hoogere eischen, welke men in tegenstelling met vroeger aan het intellect en de oordeelsscherpte, aan het denk- en voorstellingsvermogen, aan het initiatief en het karakter van de subalterne officieren, het kader en den enkelen man stelt, maken het noodzakelijk aan die oefeningen niet meer tijd te besteden dan strikt noodzakelijk is. »Es handelt sich nur um die Erlernung und Anwendung weniger einfacher Formen, welche aber — en dit wenschen natuurlijk ook wij — mit Straffheit eingeübt und mit voller Sicherheit beherrscht werden müssen (I, 1).”

Wie herhaaldelijk uren achtereen in het gelid compagnies-, bataljons- of lineschool (zooals men dat vroeger noemde) heeft gedaan, kan oordeelen over den afmattenden en afstompenden invloed daarvan. De tijden zijn veranderd, dat is waar, maar niet in die mate, dat. . . ., om kort te gaan, de oefeningen mogen niet doel zijn, maar moeten het middel vormen om allen geschikt te maken voor een doeltreffend handelen in het werkelijke gevecht. Dat dit niet altijd en overal het geval is, daarvoor staan ons vele bewijzen ten dienste, welke wij evenwel voorshands hier niet wenschen aan te voeren. Slechts een vinde hier plaats, waaruit blijken kan, hoe weinig toch ook nog goede bepalingen in onze voorschriften begrepen worden. Hoe is het bijv. met de twee laatste alinea's van den grondslag van het onder-richt te rijmen, dat nog dezen winter een luitenant met meer dan vijftien dienstjaren een compagnie van vier sectiën lijntjes ter oefening kreeg, die — de sectiën namelijk — elk aangevoerd werden door een zijner collega's, terwijl het kader uit gebrek aan manschappen de lijntjes moest vasthouden? En ook dit voorval zouden wij niet in het bijzonder hebben vermeld, ware het niet, dat het zich zoo bij uitstek leent om den eigenaardigen geest te leeren kennen, waardoor de oefeningen somtijds worden beheerscht — waartegen wederom eene instructie van hoogerhand, met wijdere strekking dan de aanschrijving van 26 September 1889, regelende de oefening en hare gelijkmatige opklimming, zou kunnen behoeden — als wel om meer klem bij te zetten aan onze vraag naar een juistere waardeering van de gewijzigde verhouding tusschen de gesloten en de verspreide orde, waaraan wij de onderstaande regelen in de eerste plaats willen wijden.

Algemeen wordt voorzien, dat de grootere dracht, de meerdere bestrekenheid, de juistere trefkans en de verhoogde vuursnelheid der tegenwoordig vrij algemeen in gebruik genomen minimaal-kaliber-repeteergeweren, zoomede de steeds heviger wordende fysieke en moreele werking der hedendaagsche artillerie het gebruik van de thans bestaande gesloten vormen binnen dat

vuurbereik, op effen en open terrein, onmogelijk maken en onder die omstandigheden tot vermeerderde oplossing zullen noodzaken.

Daartegenover staat echter, dat men den enkelen man zonder noodzakelijkheid niet aan de demoraliseerende invloeden van het gevecht wil prijsgeven en aan het moreel overwicht der aanvoering een zoo groot mogelijken invloed tracht in te ruimen, waartoe de gesloten orde, hoe dan ook, behouden moet worden, die bovendien als opstellings- en bewegingsvorm buiten het vuurbereik of in het verzwakte vuur van een reeds ernstig geschokten tegenstander (1) nog zulke groote voordeelen oplevert, dat zij onder die omstandigheden bepaald onmisbaar moet worden genoemd.

Deze twee tegenstrijdige begrippen: oplossen en vereenigd houden, zoo veel mogelijk met elkaar in overeenstemming te brengen mag zeer zeker als een der gewichtigste tactische vraagstukken worden beschouwd, waarvan de oplossing in de naaste toekomst gevonden dient te worden, als men niet met verouderde vormen en een verouderde vechtwijze in het strijdperk wil treden en alle nadeelen daaraan verbonden in den koop nemen.

Wellicht kan de voortgezette ontwikkeling van het beginsel om steeds kleinere eenheden voor een min of meer zelfstandige gevechtswerkzaamheid te bestemmen — hetwelk sedert Maurits van Oranje de tactiek van ons wapen beheerscht — het middel zijn om daaraan tegemoet te komen. Drong het bataljon zich in het laatst der voorgaande eeuw als tactische eenheid op den voorgrond en nam het daardoor de plaats van het regiment in, aan het laatste vijf en twintigtal jaren was het voorbehouden de compagnie als zoodanig te doen erkennen. Thans zal naar onze meening, door aan het peloton en de sectie, of liever gezegd, aan de officiersafdeeling meerdere zelfstandigheid in te ruimen en de groep ook als de kleinste eenheid der gesloten orde aan te merken, een nieuwe beslissende schrede in die richting moeten worden gedaan. De compagniescommandant zou in dat geval de genoemde onderafdeelingen ongeveer op dezelfde wijze kunnen groepeeren en volgens dezelfde beginselen in het gevecht brengen als de bataljonscommandant zijne compagnieën.

Dat dit genen veel gemakkelijker moet vallen, zal wel aan geen twijfel onderhevig zijn, omdat de geringe uitgestrektheid van het gevechtsfront zijner

(1) Die später nach dem Uglizkischen Regiment in das Gefecht geführten Bataillone des Kasan-Regiments gingen geschlossener vor, als die Bataillone der Gefechtslinie. Sie traten als ein Theil der allgemeinen Reserve in das Gefecht und sollten so zu sagen die Stellung der Türken durchbrechen. So rückte das 2. Bataillon in Kompagnien in zwei Linien formirt vor, die Schützen-Kompagnie vor dem Bataillon.

Alle Kompagnien marschirten mit geöffneten Rotten auf, mit ganz geringen Zwischenräumen. In der ersten Linie befanden sich die 2. und 3., und in der zweiten die 1. und 4. Kompagnie. Die Zwischenräume zwischen den Flügeln der Kompagnien betrugten nicht mehr als 20 Schritt, der Abstand der ersten Linie von der zweiten nicht über 50 Schritt.

Diese mehr geschlossene Formation entsprach den Umständen, denn das Feuer der Türken, sowohl das Artillerie- wie das Gewehrfeuer, war schon schwächer geworden.

Kritische Rückblicke auf den Russisch-Türkischen Krieg. Dritter Band, bladz. 186.

afdeeling hem in vele gevallen nog in staat stelt zijn persoonlijken invloed door stem en voorbeeld te doen gevoelen, hetgeen aan dezen nog maar alleen op het beslissende oogenblik bij den stormaanval en dan nog slechts zeer plaatselijk mogelijk zal zijn.

Wel verklaren de meest bekende tactische schrijvers zich nog daartegen, maar op gronden, die ons niet kunnen overtuigen. Zoo o. a. VON BOGUSLAWSKI in zijne »Taktische Darlegungen», waar hij zegt: »Eine weitere Zerlegung in Halbcompagnieën, ein Vorgehen geschlossener Trupps zu einem Gliede wurde bald ähnliche Uebelstände erkennen lassen wie die 1872 geproben Formen (1).»

In de eerste plaats toch werden die vormen van het jaar 1872 niet onder de

(1) Tot goed begrip laten wij het Keizerlijk Besluit van 4 Juli 1872, dat het volgende jaar wederom te niet werd gedaan, hier in zijn geheel volgen.

Die Erfahrungen des letzten Krieges zeigen dass die Verwendung von geschlossenen Bataillonen auf ebenem freien Terrain im wirksamen feindlichen Infanteriefuer unverhältnissmässig grosse Verluste nach sich zieht. Dagegen ist mit Erfolg ein weit ausgedehnter Gebrauch von Compagnie-colonnen und starken Schützenlinien gemacht worden. Wenn nun auch das Reglement, mit seinem den Truppen-Commandeuren gelassenen Spielraum, Mittel gewährt, den Ansprüchen der heutigen Gefechte nachzukommen, so macht es der veränderte Gefechts-Charakter doch nothwendig, allgemeine Festsetzungen zu treffen, welche den commandirenden Officieren einen praktischen Anhalt für den Kampf geben und in der Armee, insoweit eine Gleichmässigkeit der Gefechtsformationen herbeiführen, dass das gegenseitige Verständniss der neben einander fechtenden Abtheilungen gesichert ist.

Ich bestimme daher schon jetzt, dass bei den diesjährigen Exercitiën und Uebungen der Infanterie auch nachstehende Grundsätze zur Anwendung kommen:

1. Die Verwendung von Bataillons-Colonnen auf ebenem freien Terrain im wirksamen Infanteriefuer ist zu vermeiden.

2. Die Normal-Gefechtsformation ist für diesen Fall: »in Compagnie-Colonnen.»

3. Auch das zweite und sogar das dritte Treffen müssen nach Umständen diese Formation annehmen. Ebenso kann es zweckmässig sein, diese Treffen oder eines dieser Treffen in Linie zu entwickeln und zu bewegen; Schwenkungen sind jedoch in einer Colonnenformation auszuführen.

4. Die Compagnien eines in Compagnie-Colonnen formirten Bataillons oder Treffens haben hierbei, je nach den Umständen, die in § 114 des Exercir-Reglements enthaltenen Formationen anzunehmen, die in Linie entwickelten Bataillone können sich auch zugweise in Reihen setzen.

5. Zur Bildung der Schützenlinie sind der Regel nach sogleich ganze Züge zu verwenden.

6. Die Unterstützungstrupps können nicht nur in Linie und Colonne (§ 106 des Reglements), sondern auch in Reihen und in aufgelöster Ordnung, mit geschlossenen oder ausgeschwärmten Gruppen, der Schützenlinie folgen.

7. Beim Verstärken der Schützenlinie ist das Untereinanderwerfen verschiedener Züge, soweit zugänglich, zu vermeiden; wird ein solches aber erforderlich, so müssen wenigstens Gruppen zwischen Gruppen und nicht Rotten zwischen Rotten geschoben werden. Die Intervalle zwischen den einzelnen Feuergruppen fallen dann fort.

Das Sammeln (selbst ein unrangirtes) aus der Schützenlinie muss stets für zusammengehörige Abtheilungen angeordnet werden.

8. Der Angriff ist unter Umständen so auszuführen, dass nach Durchlaufen einer Strecke (50 bis 80 Schritt) die Truppen sich niederwerfen (Commando: »Niederlegen») und nach kurzer Pause das Vorgehen in dieser Art fortsetzen (Sprungweises Vorgehen). Die reglementarischen Vorschriften für die Ausführung des Bajonetangriffs in Linie und grösserer oder kleinerer Colonne, bleiben auch ferner massgebend.

9. Ein Cavallerie-Angriff darf auch in anderer als der Carreeformation angenommen werden.

10. Die durch § 114 und 120 des Reglements festgesetzten Abstände dürfen je nach dem Zweck der Uebungsaufgabe vergrössert werden.

11. Die Regimenter und Brigaden müssen geübt werden, in den sich hiernach ergebenden Formationen Bewegungen präzise auszuführen.

12. Im coupirten Terrain, bei Waldgefechten u. s. w. bleiben die bisher geltenden reglementarischen Vorschriften in Anwendung.

werking van het vijandelijk vuur beproefd, waaronder zij in werkelijkheid twee jaren te voren bij verschillende gelegenheden waren gebezigd, en vond hunne veroordeeling, met terzijdestelling der practische ervaring, onder van den werkelijken toestand sterk afwijkende omstandigheden plaats. Zoo spraken de geringe verliezen, die in vergelijking met de normale vormen geleden zouden zijn, in het geheel niet, terwijl omgekeerd de sterkte der afdeelingen niet afnam, waardoor aan de verschillende handelingen wederom iets onnatuurlijks gegeven werd; voorts bleven alle aanvoerders in leven, hetgeen onder de wapenwerking des tegenstanders niet zou hebben plaats gehad en dus al evenmin dienstig was voor een goede beoordeeling, omdat tot het ontwikkelen van initiatief geen gelegenheid hoegenaamd geboden werd; in één woord, deze vormen konden niet voldoen, hoe goed zij ook geweest zouden zijn, omdat het meerendeel der hoogere en lagere officieren er tegen ingenomen was, men er zich niet in te huis gevoelde, zij niet door den geest bezielde werden, welke de indrukken van het gevecht ongetwijfeld in het leven geroepen zouden hebben, de tactische ontwikkeling van de Deutsche infanterie *nog niet overal in dezelfde banen was geleid en de compagnie als gevechtseenheid niet door allen evenzeer werd gewaardeerd*. Om tot de erkenning hiervan te geraken, behoeft men slechts het verschil op te merken, dat in de gevechtswerkzaamheid en tactische geoefendheid van het IIIde korps bij Vionville en van het Garde-korps bij St. Privat kan worden geconstateerd. Zoo verouderd en paradevormig hier, zoo geheel nieuw en tot dat tijdstip eenig was het daar, zoo nieuw zelfs, dat wij een dergelijk troepengebruik eerst in het Deutsche reglement van het jaar 1887 aanbevolen, alhoewel nog niet geëvenaard vinden. Ook KEIM schrijft, in zijne beoordeeling van den slag bij Wörth (1): »Vor dem Jahre 1870 wurde das Schützengefecht in der Deutschen Armee doch meistentheils noch ziemlich exorzirmässig betrieben — es war noch nicht lange her, dass alle diese in der Praxis des Gefechtes unmöglichen Bewegungen der Schützenzüge im Bataillonsverhältniss eine grosse Rolle spielten —, auch die geschlossenen Kolonnen bildeten noch die pièce de résistance der Uebungen und Vorstellungen, weil man in denselben besser »exorziren“ konnte, und nun musste ganz unvermittelt mit allen diesen Traditionen angesichts des Chassepots gebrochen werden. Unsere Infanterie war eben nicht genügend kriegsmässig vorgebildet, was das Gefecht angeht.“

VON BOGUSLAWSKI uit zich niet minder sterk (2) en zegt: »Eins bleibt anzuerkennen, wir waren nicht genug geübt in grossen Schwärmen zu fechten! Aber wo war dies überhaupt der Fall.“ Ten bewijze hoezeer ook nog de gesloten vorm werd misbruikt, haalt hij daarop uit het gevecht bij Weissenburg den aanval van U/58 in massa op het spoorwegstation en van het Konings-Grenadierregiment in gesloten colonne op het slot Geisberg aan.

(1) Die Schlacht van Wörth. *Mil. Wochenbl.* 1891, N°. 87—89.

(2) Neue Studien über die Schlacht bei Wörth im Anschluss an die letzten Veröffentlichungen über dieselbe. *Mil. Wochenbl.* 1892, N°. 1 en volgende.

Overtuigend blijkt de onvoldoende gevechtsopleiding voorts uit een dagorder (1) van den Koning van Pruisen, gedateerd 21 Augustus 1870, waaraan wij het volgende ontleenen: »Uit de berichten over het verloop der tot nu gelukkig gevoerde veldslagen heb ik met leedwezen gezien, dat de groote verliezen, welke de infanterie geleden heeft, ten deele daaraan geweten moeten worden, dat de aanval veeltijds met bataljonscolonnes geschiedde, die op korten afstand door hunne tirailleurliniën werden voorafgegaan.»

»Ik breng daarom in herinnering, dat de aanval op een vijandelijke stelling eerst geschieden moet na door een krachtig artillerie- en een goed gericht tirailleurvuur terdege voorbereid te zijn en dat in de uitzonderingsgevallen, waarin een omvatting of flankering van den vijand niet mogelijk en een frontaanval over open en effen terrein geboden is, de in het reglement voorgeschreven formatiën in compagniescolonnes en halfbataljons al naar gelang van de omstandigheden gebezigd moeten worden.»

»Met waardeering vervuld voor het moedig voorwaartsstormen van mijne infanterie, waaraan tot nu geen taak, hoe moeilijk ook, te zwaar bleek, verwacht ik evenwel van de intelligentie der officieren, dat het hun voortaan gelukken zal, zoowel door een oordeelkundig gebruik van de tactische vormen als van de voordeelen, welke het terrein met het oog op gedekte nadering aanbiedt, zoomede door een krachtige voorbereiding van den aanval met vuur, dezelfde resultaten met geringere offers te verkrijgen.»

Na het vorenstaande is de slotsom niet gewaagd, dat, waar dergelijke verschillen in geoefendheid en tactisch gebruik werden aangetroffen, niet-tegenstaande het compagniescolonnegevecht sedert 1860 vrij algemeen tot stelsel verheven was, deze in twee jaren tijd niet geheel verdwenen waren.

Voorts mag niet onvermeld blijven, dat de in 1872 minder geschikt geoordeelde vormen bij de laatste Keizermanoeuvres in Duitschland, wederom — en nu ten algemeenen genoegen — zijn beproefd om tegenover een voorbereide verdedigingsstelling: »Starke Schützenschwärme, mit Unterstützungstruppen in thunlichster Nähe dahinter, sich an die feindliche Stellung heranzuarbeiten lassen (II, 82).» Ook in Frankrijk geschiedde dit, voornamelijk bij het 7de korps, ingevolge de te voren uitgereikte gevechtsinstructie van den generaal FERRON.

Doch om tot ons onderwerp terug te keeren, behoeften deze vormen niet *overal* en *onder alle omstandigheden* als een bepaalde, op zichzelf staande vechtwijze te worden gebruikt, maar alleen daar, waar de hevige uitwerking van het vijandelijk vuur er toe noodzaakte, dus op geheel open terrein en op afstanden, waar van evolutiën en veranderingen van directie geen sprake meer kan zijn en slechts één gedachte de handelingen bezielen moet, namelijk recht vooruit, met zooveel geweren als mogelijk op den gewenschten afstand van den vijand te komen. Eindelijk kan men het aannemen van de opstelling op één gelid of van de verspreide orde voor de compagnieën van de hoofd- of tweede linie *in beginsel* afkeuren, zonder zich

(1) *Die Operationen der III Armee.* von HAHNKE, blad. 90 en 92.

nochtans tegen een verdeling dier eenheden in meer zelfstandige onderdeelen aan te kanten.

Met den bovengenoemden schrijver zijn wij het eens, dat: »eine Auflösung in Schützenlinien nur um das Artilleriefeuer abzuschwächen uns würde auseinanderlaufen machen, ehe wir noch in unsere Kampfesthätigkeit eintreten.” Toch geeft het beeld, hetwelk het Duitsche stafwerk ons van het karakter van het infanteriegevecht in den slag bij Sedan schetst, te denken. »De Duitsche infanterie”, zoo lezen wij op bladz. 1304 o. a., »streed ook in dezen veldslag bijna uitsluitend in de verspreide orde. Tal van omstandigheden waren oorzaak, dat reeds tijdens de inleidende bewegingen tot het gevecht tot oplossing der hoogere troepenverbanden moest worden overgegaan, die bataljons- en compagniesgewijze naar verschillende zijden uit elkaar gerukt werden om van meet af aan een zoo groot mogelijk front in te nemen en overal, waar het noodig scheen, ondersteunend in te grijpen.”

»Onder het overmachtig geweervuur des tegenstanders losten de compagniescolonnen zich reeds in den aanvang van het gevecht geheel in tirailleurliniën op, zagen de volgende afdeelingen zich spoedig tot denzelfden maatregel genoodzaakt en vermengden deze zich in den loop van den strijd weldra geheel met de voorbereidingslinie. Achter het op deze wijze gevormd vuurfront bleven in den regel slechts weinige gesloten of weder geordende afdeelingen tot onmiddellijke aanvulling en versterking beschikbaar.”

»Overal gelukte 't, het op die wijze eenmaal gewonnen terrein, zelfs met zwakke en door lange marschen reeds zeer vermoeide afdeelingen te behouden en de energiek ondernomen tegenaanvallen van den vertwijfelden tegenstander af te slaan.”

»De gevaren, ontegenzeggelijk aan een zoodanige — geïmproviseerde — vechtwijze verbonden, werden ten slotte overwonnen door de voorbeeldige tucht, de degelijke geoefendheid en de offervaardigheid der minderen, alsmede door de beleidvolle en zelfopofferende werkzaamheid der officieren.”

Al valt het niet te ontkennen, dat in vele gevallen de hoogere leiding voor een dergelijke oplossing der verbanden aansprakelijk moet worden gesteld, omdat zij verzuimde de ontwikkeling tot den aanval door een behoorlijke verkenning vooraf te laten gaan, het gevechtsdoel in duidelijke bewoordingen bekend te maken, een krachtige artillerievoorbereiding af te wachten, de troepen tactisch behoorlijk gegroepeerd en in de juiste richting tot den aanval aan te zetten en zich steeds een reserve te verzekeren, zoo mag toch niet over het hoofd gezien worden, dat, zelfs al waren deze fouten niet begaan, de hevige werking van het chassépotvuur — waarop men niet was voorbereid — tot een andere toepassing van het compagniescolonnegevecht en de drie-linietactiek zou hebben genoodzaakt, dan die, welke in het jaar 1866 tegenover het inferieure tromplaadgeweer der Oostenrijkers tot zulke gunstige uitkomsten had geleid, en zeker in de toekomst zal noodzaken, als men bedenkt dat de verdediger nu niet meer zooals

toenmaals door den vóór zijne liniën hangenden kruitdamp in het afgeven van gericht vuur zal worden gehinderd.

»Die auf dem Exerzirplatz anerzogene Stosstaktik fiel ganz von selbst auseinander und die bisher noch immer nicht in ihrer vollen Bedeutung erkannten Schützenschwärme erwiesen sich als die einzige noch durchführbare Kampfform (1).»

De oplossende invloed van het vuur op de groote en middelbare afstanden, waardoor leiding, aanvoering en minderen evenzeer verrast werden en waartegen de tot nu gebezigde gevechtsformatiën niet bestand bleken, gepaard aan de noodzakelijkheid om tot op de korte afstanden voorwaarts te gaan, alvorens dit vuur te kunnen beantwoorden, riep, op die gedeelten van het aanvalfront waar gedekte nadering niet of slechts ten deele mogelijk was, de in het stafwerk omschreven en hierboven aangehaalde, geïmproviseerde vechtwijze met breede fronten en geringe diepten in het leven.

Aanvankelijk door den nood gedrongen aangenomen, werd zij evenwel, toen het besef van de overmachtige vuur- en gevechtskracht aan een zoodanigen vorm van voldoende dichtheid eigen, zich allerwege vestigde, — vooral nadat 140.000 Duitschers 120.000 Franschen in hoofdzaak daardoor tot een capitulatie in het open veld hadden gedwongen — tegen de in getal sterkere maar minder goed geoefende en minder degelijk aangevoerde legers van de republiek regel, zonder dat daaruit bepaalde nadeelen voortsporen. Integendeel, langzamerhand ontwikkelde de verspreide orde zich tot hoofdgevechtsvorm der infanterie, werd hare dichtheid afgemeten naar de behoeften van het oogenblik, d. w. z., naar het doel dat de verschillende gevechtsgroepen bereiken moesten, geraakte een stelselmatige indeeling der slagorde over de geheele breedte van het gevechtfront en daarmee de normale drie-linie-stelling op den achtergrond en trad **de tactiek van dit wapen dien-
tengevolge een geheel nieuwe phase in.**

Door weinigen wordt de aan het slot der laatste zinsnede vet gedrukte stelling zonder voorbehoud onderschreven. Nog altijd hecht het meerendeel te veel aan de hoofdzakelijk op den schok berekende vechtwijze van vóór het jaar 1870. Onvoldoende kwam het tot bewustzijn welk een grond van rechtmatigheid die zoo gewraakte lange, dunne liniën toen ter tijde hadden, daar de gebezigde vormen, zonder dat iemand daartegen iets vermocht, door de werkelijk schrikbarende verliezen tegen wil en dank tot ontbinding werden gebracht, terwijl de formatiën, waarin de tot aanvulling, versterking en reserve dienende afdeelingen nog gesloten onder het vuur vooruit hadden kunnen worden gebracht, geheel werden en nog worden gemist. Nog beseft men niet genoeg, dat aan het vuurgevecht in verhouding tot het gevecht met de blanke wapenen thans, meer nog dan in de jaren 70/71 onder den drang

(1) *Das Infanterie Gefecht*. Reglementarisch-tactische Studie. Von MÖLLER.

der omstandigheden noodzakelijk bleek, een hoogere beteekenis moet worden ingeruimd, ja, dat de uitslag van het gevecht daarvan in den regel in de eerste plaats afhankelijk is.

Wel moet de bajonetaanval ook nu nog zoo goed als altijd de kroon op het werk zetten, maar als de slothandeling van een langdurig, met zorg geleid, steeds in hevigheid en in uitwerking toenemend vuurgevecht, waarin ten slotte de overhand verkregen is, want valt deze overmachtige vuurwerking ten laatste niet aan het offensief ten deel, dan lijdt dit — bijzonder gunstige, toevallige of abnormale omstandigheden uitgezonderd — de nederlaag.

Wordt dit beginsel, dat dus in de eerste plaats naar de ontplooiing van de hoogste vuurkracht op het beslissende punt vraagt en eerst daarna aan den schok de aandacht schenkt en deze slechts als de vrucht van gene beschouwen wil, tegenwoordig wel genoegzaam gewaardeerd? Wij gelooven het niet, want nog altijd ontbreken de middelen, waarmede onder de door ons bedoelde omstandigheden de noodige versterkingen met de geringste verliezen en op de gewenschte tijdstippen in de vuurlijn kunnen worden gebracht, waartoe wederom grootere afstanden tusschen de verschillende gevechtsliniën en andere vormen dan linie of colonne der tot die liniën behorende tactische eenheden worden vereischt.

»Im Bereiche des wirksamen feindlichen Infanteriefeuers sind Bewegungen geschlossener Truppen nur dann denkbar, wenn besonders vortheilhafte Geländebeziehungen sie begünstigen. Ist letzteres nicht der Fall, so wurde das Zeigen irgend einer Colonne mit deren Vernichtung ziemlich gleichbedeutend sein. Nicht viel besser würde es einer geschlossenen zweigliedrigen Linie ergehen. Dieser Grundsatz muss bei Führern und Truppen in Fleisch und Blut übergehen, wenn Aussicht auf Erfolg im Gefechte vorhanden sein soll (1).»

Ongeacht de ervaring tegenover het chassépotgeweer opgedaan en de wetenschap, dat de uitwerking van het vuur, niet het minst dat der artillerie, in de toekomst belangrijk zal zijn toegenomen, is de tegenstand der voornaamste tactici vooral tegen andere vormen gericht, een tegenstand, die te opmerkelijker is, als men nagaat, dat de ondervinding in de gevechten en veldslagen van den Fransch-Duitschen oorlog, zoowel vóór als na Sedan opgedaan, geleerd heeft hoe groote waarde aan een vechtwijze moet worden gehecht, waarbij de beheersching van den troep onder de moeilijkste omstandigheden alleen door het gebruik van kleine gesloten afdeelingen mogelijk bleef.

Zijn zij dan vergeten, dat die kleine gesloten compagnieën, die vooral in de tweede periode van dien veldtocht zoo uitstekend bleken en meestal door haren te rechter tijd en met energie toegebrachten stoot de beslissing wisten te verwerven, ternauwernood honderd man telden — wij troffen er

(1) Der gegenwärtige Stand der Gefechtslehre und die Ausbildung zum Gefecht. KEIM, Beiheft zum Mil. Wochenbl. 1890, Erste Heft.

zelfs van 80 tot 60 aan (1) — en dus met een halve à een derde compagnie op oorlogssterkte gelijk gesteld moeten worden?

Is het aan hun herinneringsvermogen ontsnapt, dat op de beslissende gedeelten van het gevechtveld meestal nog slechts soldaten streden?

Tellen zij de verliezen niet, die in de gesloten orde geleden werden waar deze aan een heftig vuur blootstond?

Verloren bij Wörth aan Fransche zijde o. a. het 3de Zouaven-regiment niet *zeven en zeventig*, het infanterie-regiment N°. 78 *tachtig*, het 13de jagerbataljon *zeven en tachtig* en het 2de regiment Turko's zelfs *drie en negentig* procent van hunne sterkte en leverden de gevechtsvelden op het Balkanschiereiland niet dezelfde uitkomsten? Boetten de 2de en 3de compagnie van het regiment Podolië op den Nicolaasberg in den nacht van 16 op 17 September 1877 niet alle officieren, respectievelijk 61 en 82% van haar kader, alsmede 70 en 73% van hare minderen in (2)?

Staat de beschrijving van dergelijke gevechtsmomenten hen niet helder meer voor den geest, waarvan hun eigen krijgsgeschiedenis o. a., met betrekking tot het aanvallend gevecht van de 11de en 12de infanterie-brigade bij Vionville, als volgt gewaagd (3):

»Op den linkervleugel streed het 24ste regiment infanterie compagniesgewijze in één enkele lange linie tegen een groote overmacht, die gestadig aangroeide. De compagnieën waren daarbij van den linker- naar den rechternvleugel als volgt opgesteld 5, 6, 7, 3, 1, 2, 4, 11, 12, 9, 10. De 8ste compagnie, aanvankelijk als eenige ondersteuning in den boschrand achtergehouden, werd weldra eveneens in de tirailleurlinie opgenomen.»

»Gelijktijdig deboucheerde het 64ste regiment, met deelen van het 20ste en 35ste, uit Vionville. Dit geschiedde ongeveer op de volgende wijze $\frac{4, 3, 2, 1, 9, 10, 11, 5, 7, 8, 12.}{64}$, $\frac{1, 2, 4.}{20}$ en $\frac{1, 2, 4, 7, 11.}{35}$.

$\frac{9, 10, 12.}{20}$ hielden langzamerhand meer rechts naar $\frac{11, 3}{20}$ aan, in de richting

van Flavigny, tegen welk dorp van het westen en zuidwesten $\frac{6, 3, 9, 10, 12.}{35}$ oprukten.»

»Daarachter bevond zich alleen nog maar $\frac{II}{20}$ in tweede linie; $\frac{6}{64}$ had zich bij de 5de infanterie-divisie aangesloten; $\frac{5, 8.}{35}$ hielden het kerkhof van Vionville bezet.»

(1) Zoowel na den slag bij Wörth, als na dien bij Sedan, waren de pelotons in het Grenadier-regiment N°. 6 slechts 10 rotten sterk. Neue Studien über die Schlacht von Wörth u. s. w., Mil. Wochenbl. 1892, N°. 3.

(2) Die 14de Infanterie-Division am Schipka-Pass im Monat September 1877. Neue Milit. Blätt: 1891, 3de Heft, bladz. 234.

(3) Der deutsch-französische Krieg 1870—71. Redigirt von der Kriegsgeschichtlichen Abtheilung des Grossen Generalstabes, bladz. 565 en volgende.

»Bij deze voorwaartsche beweging op de bijna geheel open hoogvlakte tegen de in een breed front en dicht opgestelde Fransche strijdkrachten ontbrandde onmiddellijk een hardnekkig gevecht, dat, met afwisselende kansen gevoerd, een éénhoofdige leiding onmogelijk maakte. Het doorzicht der subalterne aanvoerders en de dapperheid van den enkelen man traden in hare plaats. Al naar gelang van de terreingesteldheid, de hevigheid van het vijandelijk kruisvuur en de oogenblikkelijke ingeving der officieren het melebrachten, werden de opgeloste compagniescolonnes her- en derwaarts gedreven en met elkander vermengd. Zij, die van hunne aanvoerders beroofd of van hunne afdeelingen afgeraakt waren, sloten zich bij andere verstrooiden aan en namen naar hun beste vermogen wederom aan het gevecht deel.»

Elk der beide brigades nam, evenals die der 5de infanterie-divisie, ongeveer 2400 M. gevechtsfront in.

Zoo was de toestand kort na twaalf uur en ongeacht het weinig verkwikkelijke daarvan bezaten de genoemde afdeelingen nog voldoende gevechtskracht om den strijd tot het vallen van de duisternis — zegge acht à negen uren — in offensieven zin voort te zetten en vol te houden.

En nu moge men over de strategische handelingen, die tot dezen veldslag aanleiding gegeven hebben, denken zoo men wil (1), over de wijze, waarop het IIIde korps zich tactisch van zijn taak kweet, bestaat maar ééne zienswijze, namelijk, dat deze voorbeeldig moet worden genoemd.

Niet minder belangwekkend is het na te gaan hoe het in dit geval met het behoud van leiding en aanvoering gesteld was. Van de twee brigadegeneraals was er *één*, van de vier kolonels waren er *twee*, van de twaalf bataljonscommandanten *zeven*, van de acht en veertig kapiteins *negen en twintig* en van de honderd negentig luitenants of als zoodanig dienstdoenden *honderd zeventien* buiten gevecht gesteld. Het 24ste regiment alleen verloor dien dag 52 officieren en meer dan 1000 onderofficieren en minderen, bij het fuseliebataljon van dit regiment waren alle officieren neergeschoten.

Voorwaar geen geruststellend beeld voor hen, die nog van een »einhheitlich, gleichzeitigen Angriff mehrerer Staffeln hintereinander» droomen, waarbij gesloten compagniescolonnes in de hoofd-, en in linie ontwikkelde bataljons in de tweede linie schering en inslag vormen, evenmin als voor hen, die meenen, dat salvovuur tot de kleine afstanden en tirailleurvuur met een bepaald aantal patronen, zoomede de uitvoering van bewegingen op commando tot den afstand van het repeteervuur mogelijk *moet* en *zal* blijven.

Toch kwam de Duitsche infanterie nog ongunstiger toestanden dan de zoo even geschetste te boven, getuige de aanval der Garde op Amanweiler en St. Privat, uit welks beschrijving wij enkele sterk sprekende brokstukken willen aanhalen. Zoo leest men o. a. op bladz. 850 van het meergenoemde stafwerk: »In het vuurgevecht, dat zich nu ontpón, verloor het bataljon

(1) Verslagen van de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, 1889—1890, V.

binnen korten tijd al zijne officieren, zoodat ten slotte een Fährrich het bevel over de nog strijdvaardige manschappen voerde; van het kader waren 35 onderofficieren en 36 Gefreiten of 75 % en van de manschappen 406 van de 810, of 50 % buiten gevecht gesteld." Op de volgende bladzijde vindt men vermeld, dat ook de beide bataljons van het regiment Keizer Alexander zware verliezen geleden hadden, in het bijzonder aan officieren. De 12de compagnie werd door een onderofficier (geen sergeant) aangevoerd."

»Bij het 1ste bataljon werden met den commandant alle officieren buiten gevecht gesteld."

»Het fuselierbataljon moest onder het hevig vuur van den tegenstander geheel en tirailleur worden opgelost. Met den vaandeldrager vóór het front wist de eenig overgebleven officier, de kapitein VON HERWARTH, de reeds zeer geschokte manschappen nog eenmaal tot een sprong in voorwaartsche richting te bewegen. Weldra stortte ook hij doodelijk getroffen ter aarde en werden de overblijfselen van het bataljon geheel verstrooid. Het had als tactisch lichaam opgehouden te bestaan."

Van het gevecht der Pruisische troepen — tot het Vde en XIde korps behoorende — tegen de divisie LIÉBERT, die op de hoogten noordelijk van Cazal in stelling stond (slag bij Sedan), zegt MOLTKE (1): »Die starke Mischung der Truppen schloss jede einheitliche Leitung aus. Das Vordringen der Preussischen Infanterie zog grosse Verluste nach sich, so z. B. wurden alle drei Bataillone des Regiments N°. 6 durch Lieutenants geführt."

Niet minder belangwekkend zijn de details, welke de Generaal VON KESSEL, commandant van de 1ste Garde-infanterie-brigade, ons met betrekking tot de werking van het toenmalig infanterievuur op een der verdediging gunstig gevechtveld uit eigen aanschouwing in zijn dagboek biedt. Wij kunnen de verzoeking dan ook niet weerstaan er een gedeelte van af te schrijven, omdat de realistische beschrijving vooral voor hen nuttig kan zijn, die meenen met ongedisciplineerde en half geoefende soldaten in het gevecht te kunnen treden.

Toen de brigade te ongeveer 5¹/₂ uur 's namiddags het bevel kreeg, in vereeniging met de 4de infanterie-brigade, ten noorden van den straatweg St. Marie aux Chênes—St. Privat tot den storm (?) op laatstgenoemde plaats voorwaarts te rukken, stond zij nog met het front naar St. Marie, noordelijk van St. Ail in afwachtingsstelling, zoodat het aanvalsobject juist in hare rechterflank gelegen was. Dit maakte eene zwenking van 90° noodzakelijk, welke, daar de 4de infanterie-brigade reeds een kwartier te voren hare aanvalsbeweging ten zuiden van genoemden straatweg begonnen was, om tijdverlies te voorkomen in twee tempo's en gedurende de beweging zou worden uitgevoerd.

(1) Gesammelte Schriften und Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschall v. MOLTKE, bladz. 94 en 95.

Hier aanvangende, zegt de Generaal:

»Gleich nach der ersten Achtelschwenkung nach dem Passiren der tiefen Chausseegräben geriethen die Kolonnen in ein so intensives Chassepot- und Geschützfeuer, dass die Ausführung der zweiten Schwenkung wesentlich erschwert war durch den bereits eingetretenen Verlust vieler Offiziere und Mannschaften.»

»Ich sah ferner, dass sofort alle meine Kolonnen, ganz gleichgültig welchen Treffenabstand sie hatten, im heftigsten Chassepotfeuer sich befanden, dann, dass zunächst der Chaussee auf dem ganz ebenen, festen Boden, auf dem jede Kugel rikochettirte, das Feuer vollständig vernichtend war, und ferner, dass die Kolonnen, welche sich weiter links gezogen, einigen Schutz durch das Terrain fanden.»

»Die Chassepotkugel nach vielem Aufschlagen nach wirksam, ignorirte den Treffenabstand vollkommen.»

»Für meine Person blieb ich auf dem rechten Flügel und im Centrum, da ich die Ueberzeugung gewonnen hatte, dass meine Anwesenheit am rechten Flügel und im vorderen Treffen wegen des grossen Verlustes an Offizieren ganz nothwendig sei, um die Vorwärtsbewegung im lebhaften Gange zu erhalten und einen für unser Gewehr wirksamen Abschnitt zu erreichen. Schützen wie Kolonnen mussten sich öfters niederwerfen um Athem zu schöpfen; ich muss anerkennen dass ein Zuruf sie immer schnell wieder in die Höhe brachte und die Bewegung vehement fortgesetzt wurde.»

»Wenn eine grosse Truppenmasse auf solcher Ebene vorgeht, so ist es höchst nachtheilig dass jeder Mann die massenhaften Verluste übersehen kann; es vermehrt das bei Vielen den Schrecken und die Angst bedeutend, die Ansteckung ist viel wirksamer als in bedecktem Terrain. Ich sah schwerverwundete Offiziere an der Erde liegen, oder mit Blut bedeckt langsam zurückschleichen, und erinnere mich einzelner, deren Anblick ich den Kolonnen gern entzogen hätte. Wer es ableugnet, dass solche Scenen auf junge Soldaten einen bedenklichen Einfluss ausüben können, der hat solche Stunden nicht durchlebt.»

»Wenn ein recht vortheilhaftes Ziel sich bot, so hörte ich beim Feinde ein Signal und dem folgte ein Hagel von Kugeln, der Alles niederschmetterte in seiner vernichtenden Wirkung und Kolonnen und Züge zum Niederwerfen unwiderrufflich zwang.»

»Der Verlust an Offiziere wurde sehr fühlbar. Die einzelnen Leute gingen meist vorgebeugt mit abgewandtem Gesicht, immer als wenn sie vor entgegenschlagendem Hagelwetter Schutz suchen wollten. Der Gesichtsausdruck bei den Leuten war oft ganz entstellt, das furchtbare und unvermindert anhaltende Feuer übte unverkennbar seine entsetzliche Wirkung auch in moralischer Beziehung aus. Ich befahl nun dass alle Spielleute fortwährend blasen und alle Tambours schlagen sollten; ich selbst rief un-
ausgesetzt, so laut ich konnte, nichts als *Vorwärts.*»

»Zu diesem Zeitpunkt werden wohl schon über 50 Offiziere der Brigade auf dem Felde gelegen haben, man muss sich als Kommandirender selbst in einer solchen Lage befunden haben, um sie beurtheilen zu können. Ich hatte die Befürchtung, und nach dem was ich um mich her sah, war sie gewiss gerechtfertigt, dass die ganze Brigade, bevor ich auf Schussweite an St. Privat heran war, auf dem Felde liegen bleiben würde.»

Dergelijke toestanden, als boven geschetst, herhaalden zich in bijna alle gevechten en veldslagen, zoowel tegen het Keizerlijk leger als tegen de strijdkrachten der republiek, zelfs daar, waar een degelijke voorbereiding door artillerievuur was voorafgegaan, waaraan o. i. door velen voor de toekomst een overdreven waarde wordt gehecht, die noodzakelijk tot teleurstellingen moet leiden, omdat men zich ook in dit opzicht te veel op een verouderd en eenzijdig standpunt stelt en min of meer over het hoofd ziet, dat de toestanden sedert belangrijk gewijzigd zijn. In tegenstelling met die overdreven verwachtingen zijn wij van oordeel, dat de wederzijdsche artilleriën — even goed gewapend en uitgerust, even degelijk geoefend en volgens dezelfde tactische beginselen geleid, bij gebruikmaking van rookzwak kruit elkanders gevechtskracht veel langer zullen binden dan voorheen en beiden, ook de overwinnaar, aanzienlijk, d. w. z., meer dan vroeger verzwakt uit dien strijd zullen terugkeeren, zoodat de aanvallende infanterie in menig geval onder het weinig of niet geschokte geweervuur des verdedigers tot op de grens van de middelbare en korte afstanden zal moeten naderen om daarna de voorbereiding van den aanval in hoofdzaak zelfstandig te verrichten.

»Der Kampf der Artillerie ist zwar wichtig, seinen Ausgang aber schon als Schlachtentscheidend zu bezeichnen, erscheint wieder den thatsächlichsten Verhältnissen nicht entsprechend (1).»

Deze uitspraak stemt geheel overeen met eenige opmerkingen, welke FRITZ HOENIG maakt, zeggende:

»Ad hoc möchte aber ein Umstand besondere Hervorhebung verdienen, der mich nicht genug gewürdigt zu sein scheint. Im Allgemeinen scheiterten in den Augustschlachten unsere Angriffe über freies Feld trotz einer an Zahl und Wirkung sehr überlegenen und thätigen Artillerie (2).»

»Zu denken giebt es noch, dass etwa 132 deutsche Geschütze, die 7 Stunden lang einen Raum von etwa 2000 M. Front bearbeiteten, die Infanterie nicht vertrieben oder erschüttert haben. Man kann daraus ungefähr ersehen, was jetzt einem Angreifer unter ähnlichen Verhältnissen bevorsteht (3).»

Ook het langdurig en hardnekkig infanteriegevecht, dat zich in den slag van Sedan om het bezit van de hoogvlakte van Floing (4) ontspon, nadat

(1) *Die Entwicklung der Taktik seit dem Kriege 1870—1871*, Band III, bladz. 36 en 37. Von BOGUSLAWSKI.

(2) Die Brigade Wedell bei Mars la Tour. *Militär Wochenblatt*, 1891, N°. 71—78.

(3) *24 Stunden Moltkescher Strategie*, bladz. 94.

(4) *Der deutsch-französische Krieg 1870—1871*. Redigirt von der Kriegsgeschichtlichen Abtheilung des Grossen Generalstabes. Band I, bladz. 1210—1251.

het Deutsche artillerievuur zoo krachtig voorbereidend gewerkt had, dat VON BOGUSLAWSKI meldt: »dass die Hochebene durch die von den deutschen Granaten zerrissenen Leichen förmlich bedeckt war,» stemt tot nadenken en gaf hem aanleiding tot de volgende overwegingen.

»Ist der Kampf der Angriffs-Artillerie nach längerer Dauer absolut ohne bedeutende Folgen und halten sich die Geschützmassen das Gleichgewicht, oder behält die Vertheidigungs-Artillerie über die Angriffs-Artillerie sogar die Oberhand, so ist die Entscheidung um so mehr in die Hand der Hauptwaffe, die Infanterie, gelegt und ihr Vorgehen bei geschickter Führung und bedeutenden Kräften auf keinen Fall als unmöglich zu bezeichnen.»

»Eine Infanterie welche in zweckmässiger Formation, mit Benutzung des Geländes und des sprunghaften Vorgehens gegen Artillerie allein nicht vorwärts kommt, kann abdanken, denn sie erfüllt nicht die Anforderungen, die man absolut zu stellen berechtigt ist (1).»

Alweder dus »die zweckmässige Formationen,» waaromtrent ook hij ons evenwel in het onzekere laat, daar hij geen andere dan de in linie ontwikkelde of in colonne samengetrokken compagnie weet aan te geven.

Wat ten overvloede een goed aangevoerde en degelijk geoefende, verdedigende artillerie vermag, blijkt wel het duidelijkst uit de slagen bij Villiers en Champigny (30 Nov. en 2 Dec. 1870), waarin de Duitschers zich geruimen tijd lijdelijk tegen groote overmacht moesten verweren. Bij Villiers streden 72 Deutsche vuurmonden tegen meer dan het dubbele aantal en toch mocht het hun gelukken binnen twee uur tijds 46 Fransche stukken buiten gevecht te stellen en daarna het overwicht in den geschutstrijd te verkrijgen en te behouden. Ook den 2den December gelukte haar dit onder ongeveer gelijke omstandigheden.

Is het bovendien wel te verwachten, dat alle phasen van het gevecht zich zoo scherp begrensd en voor elk wapen zoo afgerond zullen voordoen als in sommige gevechtsinstructiën wordt aangegeven (2)?

Zal het der infanterie in de meeste gevallen en vooral bij ontmoetingsgevechten wel gegund zijn rustig af te wachten totdat de artillerie zoodoenaamd haar taak met betrekking tot de vijandelijke heeft volbracht, om eerst daarna in werking te worden gebracht? Dat is niet denkbaar en min of meer strijdig met de eerste beginselen van de gevechtsleer, welke aanbevelen den vijand bij de inleiding en den opmarsch tot het gevecht de loef af te steken, hem in de vrije ontwikkeling door gebrek aan tijd en ruimte te bemoeilijken en zich zoodoende het initiatief te verzekeren.

Zullen offensieve ondernemingen des verdedigers in het groot en klein, zoowel uit het front als van achter een of beide vleugels ondernomen met het doel om zekerheid aangaande de ware aanvalsrichting te verkrijgen, of om de zwakke gevechtsliniën der voorhoede te doorbreken en den opmarsch

(1) Zie noot (1) bladz. 163.

(2) Zie Handleiding voor het tactisch gebruik der artillerie te veld § 77 en volgende.

des tegenstanders te bemoeilijken of zelf met een krachtig offensief te doorkruisen, haar voor het grootste gedeelte niet tot vroegtijdiger optreden noodzaken? Wij zijn er van overtuigd! Moest bijv. bij St. Privat de 3de Garde-infanterie-brigade niet zes, zegge zes tegenaanvallen afslaan, voordat zij de stelling bereikte, waarin zij het beslissend vuurgevecht voerde? Daarom schijnt ons het optreden van het Vde en XIde Pruisische korps bij Wörth in dit opzicht ook voor het vervolg een leerzaam voorbeeld, alhoewel de Duitsche artillerie hier in het front nog een overwicht kon ontwikkelen, dat zij in de toekomst onder gelijke omstandigheden niet binnen denzelfden tijd en met dezelfde geringe verliezen zal kunnen verkrijgen. De hardnekkigheid, waarmede de linkervleugel der Fransche artillerielinie den geschutstrijd volhield, staat ons daar borg voor.

Het infanteriegevecht wordt, ongeacht deze meerderheid in artilleriewerking, getrouw door het stafwerk met de navolgende woorden geschetst, die eveneens een krachtige bewijsvoering voor de boven door ons geuite stelling bevatten. Men leest daar op bladz. 252:

»Der ganze bisherige Kampf des V. Armee-korps (tot 1 $\frac{1}{2}$ uur 's namiddags) hatte in einer Reihe stets wiederholter Offensivstösse von beiden Seiten bestanden. Die Bodengestaltung und die mächtige Feuerwirkung liessen jedesmal den Angreifer ungeheure Verluste erleiden, den Vertheidiger meist seine Stellung behaupten. Nur mühsam und allmählig machten die Preussischen Truppen Fortschritte. Ihre Bataillone waren zusammengeschmolzen, der grössere Theil der Offiziere todt oder verwundet, während der Gegner unaufhörlich frische Reserven vorführte. Zum Ausharren unter solchen Umständen bedurfte es der ganzen Zuversicht des Kommandirenden Generals, der Energie aller Führer und der äussersten Hingebung der Truppen.»

Onverholen stemmen wij von BOGUSLAWSKI toe, dat wij er naar moeten streven onze troepen, ongeacht de hedendaagsche artilleriewerking, zooveel mogelijk gesloten in het gevecht te brengen.

Wie zou zich daartegen ook aankanten? Maar hoe te handelen waar dit onmogelijk blijkt?

Waarom, als men toegeeft, dat de vernielende en oplossende werking der tegenwoordige vuurwapenen sedert 1870—71 en 1877—79 sterk toegenomen is, met de oude vormen en middelen volstaan, waarover men — onder de genoemde omstandigheden — toen reeds het meesterschap verloor en die thans binnen dat vuurbereik zeker niet meer te gebruiken zijn?

Ook het rookzwak kruit stelt in dit opzicht hoogere eischen, aangezien de verschillende gevechtséchelons nu niet meer 'zooals voorheen door den kruitdamp der beide met elkaar in gevecht gewikkelde tirailleuren artillerieliniën grootendeels aan het gezicht, dus ook aan gericht vuur onttrokken zijn. Wordt voor de afdeelingen der tweede en derde linie, behalve

meerdere dekking, hiertegen in zekeren zin een correctief gevonden door het vermeerderen van den afstand onderling en tot de eerste gevechtlinie, voor de soutiens en de compagnieën van de hoofdlinie kan dit niet in gelijke mate geschieden, omdat deze alsdan niet naar behooren, d. w. z., tijdig aan hare taak zouden kunnen voldoen. Buigzame tactische vormen, die gemakkelijk van elke dekking in het terrein gebruik kunnen maken, bieden dezen afdeelingen het eenige middel om de verliezen zooveel mogelijk te beperken. In deze meening staan wij sedert kort niet meer zoo geheel alleen, nu von SCHERFF in zijn laatst verschenen brochure zegt (1):

»So steht denn die *heutige*-, bezwärllich Zukunfts- Kampfordnung vor der unabweisbaren Nothwendigkeit abermals einen, oder sagen wir gleich: *einige Schritte weiter* zu thun, und es kann keinem Zweifel unterliegen, dass dies nur in der Richtung einer erhöhten Anwendung und Entwicklung der *zerstreuten* Ordnung, im Gegensatze zur geschlossenen, geschehen kann!»

Hoever hij gaan wil, is nog niet bekend, daar zijne voorstellen eerst in een volgenden arbeid zullen worden neergelegd.

Het diepst doordrongen van de eischen, welke het gevecht der toekomst aan den vorm stelt, schijnt ons evenwel het Zwitsersche reglement, waarin de beginselen, welke wij reeds in 1889 in dit tijdschrift vertolkten (2), ten deele gehuldigd zijn en beknopt als volgt weergegeven kunnen worden.

1°. De groep is de kleinste eenheid van de gesloten en verspreide orde.

2°. De sectie wordt in groepen van een bepaalde sterkte afgedeeld en de manschappen groepsgewijze genummerd.

3°. Het aantal sectiën, waarin de compagnie wordt afgedeeld, hangt van hare sterkte af, zoodat zij evengoed in vier, als in drie of twee onderafdeelingen verdeeld kan zijn. Beneden het aantal van 48 rotten worden drie, beneden dat van 30 slechts twee sectiën gevormd.

4°. De verdubbelde rottenstelling is als marschcolonne vervallen en vervangen door de groepencolonne, welke door gelijktijdige uitzwenking van alle groepen naar een der beide flanken of door afmarsch op een der vleugelgroepen voorwaarts gevormd wordt.

5°. Gesloten afdeelingen moeten *onder bepaalde omstandigheden* de tweegelederenstelling met die op één gelid verwisselen.

Het reglement teekent daarbij aan: »Sous le feu efficace de l'ennemi ces circonstances se présenteront toujours. La puissance de percussion des nouveaux projectiles nous force de prendre des formations que le règlement précédant ne connaissait ou n'employait pas. Les nouveaux projectiles transpercent aux moyennes et grandes distances 2—3 hommes l'un derrière l'autre, aux courtes distances 4—5 hommes.»

»On n'emploie la colonne que si l'on est parfaitement couvert.»

»Même la ligne sur deux rangs ne peut donc plus être employée. On

(1) *Reglementarische Studien*, blad. 13.

(2) *Militaire Spectator* 1889, N°. 3 en 5.

serait même mieux protégé contre les pertes si les soutiens suivaient en lignes de tirailleurs. La guerre exigera peut-être que l'on emploie des formations pareilles; pour le moment le règlement attache une grande importance à ce que l'on garde la troupe en main aussi longtemps que possible. Cela est possible dans la formation sur un rang à un bien plus haut degré que dans la ligne de tirailleurs."

»Il serait bien à désirer que l'on comprenne ces vérités déjà dans les exercices du temps de paix et que l'on mette sans pitié hors de combat toutes les subdivisions qui s'exposent au feu ennemi dans des formations désavantageuses."

»On exercera fréquemment ces changements de formation et très souvent des alignements, des marches de front et des conversions dans la formation sur un rang."

»Elle se disloquera plus facilement que celle sur deux rangs et deviendra ainsi une sorte de ligne de tirailleurs. Cela doit être empêché à tout prix, car elle doit rester une formation d'ordre serré. De là cette exhortation à exercer fréquemment les marches de front et les conversions particulièrement dans le terrain."

6°. Afdeelingen, die bevel ontvangen de tirailleurlinie te verlengen of te versterken, moeten zich onmiddellijk — als het kan in de door haar gekozen gedekte opstelling — verspreiden. Tot toelichting wordt gezegd: »C'est une défense absolue, d'amener des sections en ordre serré dans la ligne de feu, c'était de la pédanterie de places d'exercice que l'on aurait dû rejeter depuis longtemps."

7°. Het gebruik van halfcompagnieën.

Met deze bepalingen in het reglement op te nemen heeft de chef der Zwitsersche infanterie ruitelijk partij gekozen voor de nieuwere denkbeelden, welke met betrekking tot een voortgezette ontwikkeling van de vechtwijze der infanterie nog onlangs door FRITZ HOENIG met zooveel talent zijn ontwikkeld. Was hij de eerste, die zich in zijn algemeen bekende studie »Zwei Brigaden" aansloot bij de wijzigingen, welke het Koninklijk Besluit van 4 Juli 1872 tijdelijk in het Pruisische reglement had aangebracht, en deze in zekeren zin nog uitbreidde op een oogenblik, dat men in dit opzicht in Duitschland den reactionnaireren weg opging, [ook nu staat hij aan de spits van degenen, die overtuigd zijn, dat de linie of colonne door de tactische eenheid op geheel open en effen terrein en binnen de onverzwakte vuurwerking van den tegenstander niet meer behouden kan worden zonder der vernietiging prijsgegeven te zijn.

Uit zijn rijke krijgservaring puttende, zegt hij:

»Het gevecht van de 38ste infanterie-brigade heeft mij in de gelegenheid gesteld, zoowel het voorwaarts gaan in de gesloten (linie en colonne), als in de verspreide orde van het begin tot het einde te aanschouwen en met elkander te vergelijken. Zoo wonnen de 10de en 11de compagnie van

het 16de, alsmede de 1ste en 2de compagnie van het 57ste regiment infanterie in een ongeveer 1200 M. breede tirailleurlinie bijna onafgebroken zoo vlot, ordelijk en moedig veld als men maar verlangen kan. De beide eerstgenoemde compagnieën verloren in het geheele gevecht ongeveer honderd en tien, $\frac{1}{57}$ zeventig en $\frac{2}{57}$ negentig manschappen. Hierin ligt voor mij het bewijs dat tirailleurliniën onder de moeilijkste omstandigheden — zooals zich hier werkelijk voordeden — in een vlotte beweging te houden zijn en dus de gesloten orde daarvoor niet strikt geboden is.”

»Denkt men zich nu de Fransche infanterie toenmaals met een minimaal-kaliber-geweer gewapend, dan zouden — in verband met de reeds betoogde onmogelijkheid om aan het vuur een grootere intensiteit te geven — de verliezen der geheel opgeloste compagnieën, welke ik in het vuur heb gezien, nauwelijks grooter hebben kunnen zijn, die in de gesloten afdeelingen daarentegen, tengevolge van het zeer toegenomen indringingsvermogen der projectielen, indien zij in beweging gebleven waren, aanzienlijk vermeerderd, ja tot algeheele vernietiging geklommen zijn.”

»In gesloten orde nam ik de 12de en 9de compagnie van het 16de en de 4de, 3de, 11de, 9de, 12de en 10de compagnie van het 57ste regiment waar. Deze verloren

$\frac{12 \text{ en } 9}{16}$	8 officieren en 210 man,
$\frac{4 \text{ en } 3}{57}$	6 » » 107 man,
$\frac{11 \text{ en } 9}{57}$	5 » » 186 man,
$\frac{12 \text{ en } 10}{57}$	6 » » 238 man.

Dit laatste halfbataljon bereikte de tirailleurlinie bovendien het laatst en verbleef daarin dus maar enkele minuten.”

»Zonder op een meer nauwkeurige berekening in te gaan, zal iedereen moeten toestemmen, dat dezelfde projectielen, die toen aan deze liniën en colonnes zulke buitengewoon groote verliezen toebrachten, thans minstens twee, in vele gevallen evenwel drie tot vier man buiten gevecht zouden hebben gesteld. Onderstellende, dat zij desniettenstaande den aanval hadden doorgezet, dan zouden zij allen zonder uitzondering vernietigd zijn. Men mag evenwel aannemen, dat zij den aanval onder die omstandigheden niet voortgezet, dientengevolge de vuurlijn niet bereikt en alzoo hun doel gemist zouden hebben.”

»Een aanval in de vormen, als door de 38ste brigade op den 16den Aug. 1870 ondernomen werd, is voor den vervolge *onmogelijk*, in de verspreide orde evenwel *uitvoerbaar*, mits dat hij behoorlijk ingeleid, degelijk door artillerie- en infanterievuur voorbereid en met voldoende reserves in de hand ondernomen wordt.”

Vrij algemeen heerscht ook een onjuiste opvatting aangaande de sterkte der wederzijds in het gevecht gebrachte strijdkrachten. Gewoonlijk noemt men aan Fransche zijde de divisieën DE CISSEY en GRENIER en ziet in het overmachtig aantal geweren en stukken geschut, waarmede deze de Pruisische brigade bestrijden konden, de oorzaken van hare verschrikkelijke nederlaag, waarbij 71 % der officieren en 45 % der manschappen op het gevechtveld bleven liggen.

De door HOENIG te boek gestelde gegevens stellen ons in staat ook in dit opzicht een juister oordeel te verkrijgen en tevens meer klem aan het door ons gevoerd pleidooi te verschaffen. Hij zegt namelijk: »Daarbij komt, dat de vijandelijke overmacht in den eigenlijken strijd niet een vijf- of zesvoudige, maar een naar verhouding zeer geringe is geweest, namelijk 5750 tegenover 4400 geweren. Van eerstgenoemd aantal nam bovendien het 6de regiment in den aanvang aan het gevecht geen deel, zoodat het getal in werking gebrachte geweren aan Fransche zijde toen slechts \pm 4000 bedroeg.»

Wel is waar werden deze voltallig en gelijktijdig in gevecht gebracht, terwijl dit aan Duitsche zijde eerst opvolgend geschiedde, maar toch blijkt er uit, dat in de eerste gevechtlinie — want als zoodanig trad de 38ste brigade bij gebrek aan achtergehouden of volgende krachten in werkelijkheid op — door de compagnieën van de hoofdlinie tegenover een goed bezet vuurfront van dezelfde uitbreiding als die linie — en dit kan de verdediger in den regel aan het offensief tegenoverstellen — andere vormen dan linie en colonne moeten worden gebezigd.

Dezelfde argumenten, die *thans* tegen de linie van halfcompagnieën, of van sectieën in de groepencolonne, of tegen geheel opgeloste soutiens worden aangevoerd, golden *vroeger* tegen de erkenning van de zelfstandigheid der compagnie in het gevecht van het bataljon en tegen de ontwikkeling van geheele compagnieën in de vuurlijn. En toch heeft men zich daartoe ten slotte ipso facto genoodzaakt gezien.

Welke bezwaren kunnen *nu* tegen het gebruik der genoemde vormen worden ingebracht, die niet voor dezelfde bewijsgronden zwichten, als waarop de compagnie ten slotte algemeen tot de tactische eenheid is verklaard?

Vreest men te groote zelfstandigheid dezer onderdeelen, zoo moet worden opgemerkt, dat het den compagniescommandant minder moeilijk zal vallen eenheid in de handelingen zijner pelotons- en sectiecommandanten te brengen en daarop een rechtstreekschen invloed te oefenen dan aan den bataljonscommandant met betrekking tot zijne vier compagnieën, terwijl niet mag worden vergeten, dat overal waar gedekte nadering mogelijk is, of de gevechtskracht des tegenstanders reeds ernstig geleden heeft, de compagniescolonne of de linie van compagniescolonnen de bewegingsvorm bij uitnemendheid blijft. Doch waar een voorwaartsgaan over geheel open en effen

terrein over afstanden van 2 tot 3000 M., hoe moeilijk ook en met hoevele verliezen gepaard gaande, zelfs tot het verkrijgen van eene beslissing geboden is — en dit kan men in de toekomst trots overvleugeling en omvatting niet ontgaan — daar moet naar andere hulpmiddelen worden omgezien. Daar verdienen, alhoewel o. i. het plaatselijk en tijdelijk gebruik van de verspreide orde volstrekt niet is uitgesloten, de door ons aanbevolen gesloten vormen, waar zij mogelijk zijn, de voorkeur, omdat zij de leiding, de aanvoering en het veelzijdig tactisch gebruik van ons wapen bevorderen, de moreele kracht van den troep dus ook de gevechtdiscipline versterken en het ontijdig verbruik der gevechtskracht beteugelen. Onder die omstandigheden moet partij getrokken worden van de tactische ontwikkeling der subalterne aanvoerders en minderen. Waarom dit kapitaal ongebruikt gelaten, te meer daar elke misvatting, elke overdrijving, elke minder gewenschte afwijking als het ware onder het onmiddellijk toezicht der compagniescommandanten, respectievelijk officieren geschiedt en in hunne gevolgen kunnen worden beperkt?

Dit is de richting, waarin de tactische vorming van aanvoerders en minderen moet worden geleid. Zij alleen kan de zelfstandigheid en het zelfvertrouwen van den enkele, waaraan in de toekomst meer nog dan vroeger behoefte zal worden gevoeld, tot den vereischten graad opvoeren. Een andere, die ons op het gevechtveld niet in den steek laat, is er niet!

Van deze overtuiging en de te voren ontwikkelde beginselen is het Deutsche exercitiereglement en in zekeren zin ook het Oostenrijksche door-drongen; toch is het er verre van, dat deze rekbaarheid in den vorm ook daar algemeen begrepen en gewaardeerd wordt.

Uit het meerendeel der gedachtenwisselingen op dit gebied blijkt, dat velen niet aan de nieuwere gezichtspunten hechten en meenen, dat een energiek voorwaarts gaan trots den hevigen kogelregen en het voorbeeld van de officieren, die volgens hun gezond verstand, dus bijgevolg volgens den indruk van het oogenblik handelen, in de toekomst evenals voorheen (sic?) den doorslag zullen geven. Dat moed en zelfverloochening, vermetelheid en doodsverachting eigenschappen van onschatbare waarde zijn en veel tot bereiking van het gevechtsdoel kunnen bijdragen, in sommige omstandigheden zelfs onontbeerlijk moeten worden geacht, is wel aan geen twijfel onderhevig, maar men heeft toch ook nog aan iets anders behoefte. Zeer te recht zegt dan ook KEIM (1):

»Auch die hervorragendste Tapferkeit, die mustergültigste Mannszucht der Truppen wird das Verhängniss nicht abwenden können, wenn lediglich ein *dunkler Drang nach vorwärts* und nicht *klare Ziele, bestimmtes Wollen* die Führer leiten. Der Drang nach vorwärts ist in seiner Allgemeinheit gewiss eine der ersten Soldatentugenden, die in jeder Beziehung auch bei den obern Führern entwickelt und gepflegt werden soll, aber bei den letzteren müssen

(1) Untersuchungen über die Taktik der Zukunft. *Mil. Wochenbl.* 1890, N°. 51, bladz. 1116.

noch andere Faktoren sich geltend machen, wie *kalt* Blut, *ruhige Erwägung*, *sachgemässe Anordnungen*, vor Allem aber bestimmte Befehlsertheilung an die ausführenden Organe, sonst sinkt die Führung der Truppen auf das Niveau einer rein mechanischen Verwendung herab, die sich *vergebens* abmühen wird mit dem Blute der Untergebenen und unter enormen Verlusten das dem Feinde abzurufen, was bei einer verständigen Führung aller Wahrscheinlichkeit nach zum Siege geführt haben würde."

P.

(Wordt vervolgd.)

DE REGELING VAN HET GRANAATKARTETSVUUR TEGEN DOELEN DICHT ACHTER DEKKINGEN.

(Vervolg en slot van N°. 2, bladz. 128.)

h. De regeling van het interval.

Deze is van den grootsten invloed op het granaatkartetsvuur tegen doelen dicht achter dekkingen.

De *benaderde* baan, met granaten gevonden, dient ter bepaling van den art.-afstand, hetzij voor alle vuurmonden te samen, hetzij voor elk stuk afzonderlijk. Met de OH en T voor het granaatkartetsvuur wordt men zoodoende bekend.

Daarna wordt die baan bij granaten en granaatkartetsen van verschillend gewicht, soms ook gepaard met andere lading, *toch verlaten*. Evenzoo bij granaten en granaatkartetsen van gelijk gewicht heeft dit *verlaten*, *bij een vereischte opheffing der baan en bij latere Par. Corr.*, *toch plaats*.

Verder belet het angstig behoud eener benaderde baan de mogelijkheid om de verschillende vuurmonden, die door hun voorafgaand granaatvuur zich de gegevens hebben verschafft, waardoor ze *als één* gebruikt kunnen worden, bij het granaatkartetsvuur als zoodanig op te doen treden.

Om daartoe te geraken moet men als het ware zijn aandacht van de vuurmonden en hunne *afzonderlijke* banen afleiden en op de ligging der *gezamenlijke* springpunten overbrengen.

Dit geschiedt door de regeling van het I als *hoofdzaak* te beschouwen; het terugkruipen in dracht, zoo dit merkbaar wordt, zal men er tevens door veronzijdigen.

Wanneer men de groepeerings van de 100 springpunten in eene graphische voorstelling ten opzichte van de zône van uitwerking nagaat, zal het blijken dat, bij het grooter worden van invalshoek en halven tophoek, de uitslag van het vuur meer van de ligging van het gemiddeld springpunt in *horizontale*, dan wel in *verticale* richting afhankelijk is.

Het granaatkartetsvuur, geleid volgens het beginsel dat, na verkrijging der benaderde baan, het I op den voorgrond treedt, brengt tevens een eenvoudiger en meer 'gevechtmatige' vuurleiding mee.

De uitkomsten van *alle* stukken gelden voor het aanbrengen van correctiën, die daarom zooveel spoediger kunnen intreden.

Fouten bij het zoeken naar de benaderde baan begaan, worden tevens zoo goed mogelijk hersteld.

Het vuur heeft nu alle overeenkomst met het granaatvuur; er wordt gestreefd een zekere verhouding (+) schoten te verkrijgen en bij gemis daarvan Par. gecorrigeerd; tevens wordt door opheffen of strijken der baan binnen enge grenzen, de SH naar schatting der hoogte van de springpunten verbeterd, zonder dat zulks invloed heeft op de regeling van het I.

Bij het stelsel, dat vasthoudt aan de benaderde baan en verder de correctie in T geeft, heeft men daarentegen een baan, op een (—) schot gebaseerd en waarvan bovendien de juistheid, zoowel door gemis aan dubbelwerkende buis als door projectielen van verschillend gewicht, *onzeker* blijft en die men door Par Corr. weer verlaat.

De verschillende correctiën moeten stuksgewijze worden aangebracht, die correctiën duren door het steeds *nog afzonderlijk* veranderen der T lang, alvorens ze kunnen worden uitgevoerd, bij gemis aan een voldoende aantal schoten; het steeds veranderende I vordert onophoudelijk de aandacht en de maatstaf der kleine T correctiën is door de groote hoogtespreiding der springpunten wisselvallig.

De zijpostwaarneming blijft echter, volgens de Fransche en Duitsche beginselen, ter waarneming van het (+) of (—) der springpunten *tijdens* het regelen van het I en later ter controle *een belangrijk hulpmiddel*.

De Duitsche veldartillerie kan dit slechts bij uitzondering toepassen, maar zulks belet niet dat ze haar vuur toch naar deze beginselen onveranderd leidt; langzamer inschieten en meer munitieverbruik zijn er het natuurlijk gevolg van.

Wat de Duitsche vestingartillerie betreft, die de zijpostwaarneming zooveel beter in toepassing kan brengen, zoo heeft deze bij haar *zoo mogelijk altijd* plaats.

Hoewel er niet aan twijfelende dat het Duitsche stelsel van waarneming over eenige jaren bij ons in toepassing zal komen, nadat andere stelsels vooraf beproefd zijn, zoo zullen we den tijd vooruitloopen door mede te deelen dat, volgens het voorschrift op den waarnemingsdienst daar te laude, het navolgende uitdrukkelijk bepaald is in de volgende duidelijke bewoordingen:

Zoo mogelijk geschiedt de waarneming *rechtstreeks uit de batterij*; daar deze wijze *verre te verkiezen* is.

Het uitsluitend gebruik van een zijpost heeft zoo mogelijk *altijd* plaats bij: enfileervuur,

granaatkartetsvuur tegen batterijen en *lage* doelen, waartegen men omtrent het (+) of (—) der granaatkartetsen anders moeilijk kan beslissen, gemaskeerde doelen, die van ter zijde worden ingezien, alle granaatkartetsvuur uit mortieren.

Het innemen van een *hooge* opstelling door den zijpost, hetgeen de

rechtstreeksche waarneming van (+) of (—) bevordert, wordt ten zeerste aanbevolen.

De waarneming door zijpost en batterij geschiedt alleen tegen:
vurende stukken op onbekenden afstand ver achter een dekking opgesteld, bij het granaatkartetsvuur als het I, door bijzondere omstandigheden, ook door den uitsluitenden zijpost moeilijk te beoordeelen is, bij regen en nevel.

Gelijk hieruit blijkt heeft waarneming door batterij en zijpost betrekkelijk weinig, door twee zijposten zeer zelden, gelijk tegen den ballon captif, plaats.

Zijposten vorderen zeer veel en zeer geoefend personeel, een uitstekend ingerichte seingemeenschap, waarbij de overbrenging der meldingen steeds nog wisselvallig zal blijven, vooral in den oorlog. Bovendien wordt de snelheid van het vuur benadeeld en zijn de oorzaken waardoor de grootte en de zin der afwijkingen foutief kunnen worden opgenomen, zoo talrijk, dat men op de juistheid dier opgaven meestal niet zal kunnen rekenen in het gevecht.

Men stelle zich slechts eene linie van batterijen in den geschutstrijd voor, tegen een dergelijke linie des aanvallers en vrage zich dan af op welke wijze, te midden van dat kruisvuur, aan de eischen van opstelling, verbinding en bezetting der zijposten voor alle batterijen kan worden voldaan.

Verwisseling van eigen schoten met andere of met de vijandelijke losbrandingen, storing in de seingemeenschap, vertraging door den kruitdamp, misverstand door verkeerde, te late of in het geheel niet inkomende meldingen zijn dan ongetwijfeld te verwachten.

Bovendien zij men in het vervolg bedacht op den invloed van het rookzwakke buskruit en neme in aanmerking dat die methode, wil zij goede uitkomsten geven, op den voorgrond stelt dat *hetzelfde punt* van het doel in den *aanvang* door de beide posten gepeild wordt, dat de plaatsing der batterij ten opzichte der beide zijposten nauwkeurig bekend is en dat de ligging der vijandelijke vuurlijn ten opzichte van de beide waarnemingslijnen grooten invloed kan hebben op het (+) of (—).

Geheel *tegenovergesteld* aan het bij ons gebruikelijke ziet men verder in Duitschland, meer bepaald bij het granaatkartetsvuur, den zijpost optreden; gewoonlijk neemt deze rechtstreeks het (+) of (—) waar; soms ook, in verband met de observatie in de batterij, geschiedt de waarneming door peiling en beslist men omtrent het (+) of (—) naar aanleiding der grootte van de afwijkingen.

Hierbij zij aangeteekend dat, terwijl bij ons de vuurleiding uit meerdere batterijen eene geheel *open quaestie* blijft, in Duitschland daarin voorzien wordt door na het inschieten afstand te doen van het schotsgewijze waarnemen. Het kruisvuur der batterijen, aan beide zijden werkzaam, belet dit; het overbrengen der meldingen zou nog moeilijker wezen.

Om daarin te voorzien wordt *één zijpost* opgesteld, bij voorkeur telegrafisch verbonden en die *voor meerdere* batterijen, onder het voortgezet vuur de al-

gemeene ligging der schoten van tijd tot tijd aangeeft en daardoor de gelegenheid geeft het trefpunt of springpunt te verleggen.

Het valt niet te ontkennen dat aan zijpostwaarneming bij granaatkartetsvuur tegen doelen dicht achter dekkingen bezwaren verbonden zijn; overwegend zijn die echter niet.

Het best blijkt dit, als men op de trefferlei, bij een hoek van $300^{\circ}/_{00}$ of meer, een waarnemingslijn trekt en het I bijv. 25 M., alsmede de ellipsen der 50 en 100 pct. spreiding op schaal inschetst. Betrekkelijk weinig springpunten zullen dan in de zoogenaamde onzekere hoeken vallen en dus als \pm moeten aangeeteekend worden. Bovendien kan men daaraan door gelijktijdige peiling van uit de batterij (zie Duitsch voorschrift) nog vrij wel te gemoet komen.

Eene zaak is echter zeer gewenscht, namelijk om tijdens de regeling van het I het vuur *niet te verdeelen*, maar dit te richten op het punt, waarop de zijpost peiling heeft genomen.

DE DUITSCHE REGELS VOOR HET VUUR UIT VELDGESCHUT
MET BRISANTE GRANATEN.

De regeling van het vuur bestaat uit:

- 1°. bepaling van den art. afstand met gewone granaten;
- 2°. het verkrijgen van overeenstemming tusschen brandtijd en baan;
- 3°. het regelen van het I;
- 4°. het opheffen der baan.

De verrichtingen zijn:

Ad 1. Benadering van den afstand met gewone granaten door de *geheele* batterij (Br. exercitie-vuurmonden), zonder de nauwe grens verder dan tot 50 M. te verkleinen.

Ad 2. Het verkrijgen van overeenstemming tusschen brandtijd en baan door zoo noodig opzetschijven aan te brengen of af te nemen. Deze schijven komen met circa 50 M. overeen. Bij deze regeling wordt het stukkenvuur ééne laag toegepast, de stukken schieten dus alle met dezelfde OH en T, na *A* bij de twee eerste stukken, verkrijgen de volgende, reeds geladen, een opzetschijf of dus 50 M. meer OH op machinale wijze.

Na het aanbrengen eener opzetschijf op bijv. 2000 M. geldt natuurlijk voor de volgende laag het commando 1950 M., dat zoowel voor OH als T van toepassing is, hoewel *feitelijk* 2000 OH en 1950 T aan de vuurmonden gegeven wordt.

Ad 3. *Gelijktijdig* met het voorgaande wordt met 50 M. meer dan de gevonden grens bij granaten, het vuur met brisante granaten aangevangen; hierbij door de *lage* springpunten (het Duitsche I is 50 M.) het (+) of (—) bepaald en zoo noodig voor 50 M. gecorrigeerd.

Ad 4. *Nadat* het I geregeld is, wordt de baan zooveel opgeheven dat

de springpunten 10 à 15 M. hoog worden; het (+) of (—) wordt dan slechts van de enkele springpunten, die laag zijn, gezien.

Deze regels nader beschouwende, zij allereerst opgemerkt dat de Duitsche veldartillerie in haar brisante granaten een zeer goed middel heeft tot het beschieten van doelen dicht achter dekkingen en dat daarom de vraag: welk kaliber, 15 of 12 cM. houwitser voor de z. g. Sonderbatterien van het armeekorps aan te nemen, geen dringende oplossing verlangt. De vergelijking der uitkomsten van de brisante granaten met de granaatkartetsen van 15 M. mortier bij KRUPP onder de gunstigste omstandigheden genomen, was eerder in het voordeel der brisante granaten (Jahresberichte 1891).

Daar het waarnemen van (+) of (—) bij de brisante granaat moeielijk is, heeft het inschieten met gewone granaten plaats.

Bij het inschieten met granaten vestigt RÖHNE de aandacht op het mogelijk verkeerd waarnemen van een der wijde grensschoten en op den grooten invloed dien zulks heeft. Bestaat de grens uit — + — +, dan doet zich dit bezwaar niet gelden, daar de twee laatste grensschoten de uitkomst bij de twee eerste bevestigen.

Bij — + + + daarentegen is er gevaar voor verkeerde waarneming van het eerste schot.

Door een viertal methodes van controleering aan het schietspel te toetsen, komt hij tot de gevolgtrekking dat het herhalen der nauwe grensschoten, gelijk bij onze vestingartillerie, in die omstandigheid zeker niet gewenscht is.

ad 2. Het gebruik van opzetschijven ter verkrijging van overeenstemming tusschen brandtijd en baan wordt in Duitschland, *niettegenstaande de dubbelwerkende buis eerder tot uitsluitende correctie in T aanleiding zou geven*, in de gezaghebbende kringen als zeer doelmatig erkend.

Door het onderbrengen eener schijf kunnen reeds geladen stukken nog met kans op gunstig gevolg hun projectiel verschieten, de opzetschijf (die ook bij den richtboog aangewend wordt) neutraliseert dan tevens den terreinhoek, terwijl de handeling voor de veldartillerie zeer geschikt is, omdat OH en T nu steeds voor *eenzelfden* afstand genomen kunnen worden. Langs machinalen weg toch wordt oogenschijnlijk met dezelfde OH gevuld, als die welke bij de T behoort, terwijl het onderbrengen van schijven slechts een parallelen teruggang voor telkens 50 M. bij eene volgende laag vordert.

ad. 3. De overgang van granaten tot brisante granaten is zeer eenvoudig. De brisante granaat heeft eene gemiddelde dracht van 15 M. minder dan de granaat en granaatkartets en dezelfde buis met M.-verdeeling der laatste.

Daar nu het I bij granaatkartetsen 50 M., bij brisante granaten 15 M. bedraagt, heeft men bij overgang dus slechts 50 M. parallel vooruit te gaan. De grens van 2000 M. bijv. gevonden hebbende, wordt het vuur met brisante granaten op 2050 M. vervolgd, hetgeen, veronderstellende met granaten een baan te hebben gevonden die door de kruin gaat, nu een gemiddeld I van 15 M. geeft.

De regeling van het I, RÖHNE wijst er ook op, is verreweg het moeilijkste van het vuur. Fouten bij het grensschieten begaan, moeten dan tevens hersteld worden, terwijl door den *eisch* om voor de bepaling van (+) of (—) lage springpunten te behouden, vertraging van het vuur ontstaat en tevens de verkeerde invloed, dien de (?) der percuteerende schoten op de beslissing van het (+) of (—) kunnen geven, onjuiste gevolgtrekkingen doet verwachten.

Het gemis aan zijpostwaarneming, waartoe de veldartillerie zelden kan overgaan, laat zich dan gevoelen, maar is voor de vestingartillerie een reden te meer om daarvoor, *evenals in Duitschland, in beginsel te besluiten*, waardoor de onmiddellijke opheffing der baan, die anders eerst na regeling van het I plaats heeft, kan volgen en dit de moeilijkheden opheft.

Het bezwaar, dat aan de schietregels verbonden is, bestaat in de grove regeling van het I, dat bij brisante granaten klein is, door het aanbrengen der schijven, die niet voor alle afstanden met 50 M. overeenkomen. Zoowel door RÖHNE als door anderen wordt daarop gewezen en *uitsluitend* voor deze omstandigheid de vraag gesteld, of eene afzonderlijke wijziging in T dan niet beter zou zijn.

SCHJETREGELS VOOR VESTINGGESCHUT, IN BEGINSSEL VAST TE STELLEN
BIJ HET GRANAATKARTETSUVUR MET TIJDBUIS TEGEN DOELN
DICHT ACHTER DEKKINGEN.

Op den voorgrond moet staan dat de regeling van dit vuur geheel aansluit aan dat tegen vrijstaande doelen en zich daarvan alleen onderscheide door de *meerdere* zorg, die gevorderd wordt, om I en SH met de gewenschte te doen overeenkomen, nadat men vooraf *voldoende zekerheid* heeft de benaderde baan te hebben gevonden.

Grensschieten.

De noodzakelijke zekerheid aangaande de benaderde baan geeft aanleiding de aandacht te vestigen op het bezwaar, verbonden aan den overgang van granaten tot granaatkartetsen van een ander gewicht, soms ook bij gebruik eener andere lading, en zulks bij gemis aan eene dubbelwerkende buis.

Juist bij onze vestingartillerie komt dit meermalen voor en brengt de voorzichtigheid mee de regels niet op een *juiste* baan te baseeren.

Vier gevallen zijn aanwezig:

- a. De JJ. granaatkartets, in den A springende, werkt als met schokbuis (15 cM. K. en 15 cM. mortier); men komt dan de dubbelwerkende buis nabij.
- b. De granaten en granaatkartetsen zijn evenzwaar of althans nagenoeg (12 cM. K. A. en St. granaatkartetsen van 15 cM. K., 15 cM. mortier, 10 cM. en 10 cM. mortier).
- c. De granaten en granaatkartetsen hebben verschillend gewicht, maar

dezelfde lading (12 cM. L. A. Br., IJ. granaatkartetsen van 15 cM. K. en 15 cM. mortier).

d. De granaten en granaatkartetsen hebben verschillend gewicht en bovendien verschillende ladingen. (15 cM. L₂₄ en 12 cM. L. A. St.)

In de beide laatste gevallen doet zich het gemis eener dubbelwerkende buis in het bijzonder gevoelen en zal men moeten afgaan op aansluiting der schootstafels, een beginsel dat ons gevaarlijk voorkomt, omdat dit het verkrijgen der voorloopige overeenstemming tusschen baan en brandtijd bemoeilijkt.

Zoo kan een juiste brandtijd en daarmee gepaard gaande te kleine OH. A in een te korte baan geven, die door het afbreken der T het I nog meer zullen vergrooten.

Een te korte brandtijd in een te lange baan kan hooge springpunten (—) geven, die een vrij juiste regeling doen veronderstellen, daar waar zulks niet het geval is.

Op de kortere afstanden zal daarom bij verschillend projectielgewicht het grensschieten met granaatkartetsen te verkiezen zijn, vooral bij gebruik van een zijpost, tengevolge waarvan men de springpunten in den aanvang niet laag behoeft te houden.

Wellicht kan in dergelijke gevallen ook de toepassing van het z. g. *wisselvuur* (het beurtelings schieten met de gegevens voor 25 of 50 M. meer of minder) aanbeveling verdienen.

Eene andere vraag, die zich voordoet, is deze: zullen de vuurmonden individueel of als één beschouwd grensschieten met granaten.

De Deutsche veldartillerie heeft met hare Br. exercitie-vuurmonden in het gemeenschappelijk grensschieten geen bezwaar bij de regeling van het vuur met brisante granaten. De Fransche vestingartillerie regelt haar indirect granaatkartetsvuur evenzoo.

Wanneer kanonnen aan dit vuur *moeten* deelnemen, zouden we ook in dergelijke handeling geen bezwaar zien, bij geschut waarbij bekende verschillen in dracht vooraf gecorrigeerd zijn.

Voor mortieren (waaronder te rekenen de K. kanonnen bij meer dan 20° invalshoek) komt ons het individueel vuur, naar de buitenlandsche regels, (gewoonlijk 10 granaten voor de 4 stukken samen) wellicht verkieslijk voor.

Daarna zijn de stukken, door de bij elk hunner verkregen gegevens voor OH en T met betrekking tot het springpunt der granaatkartetsen, als één te beschouwen; *zij hebben ieder hun uitgangspunt.*

De leiding in de batterij wordt er niet door verzwaaard, als de verdere bevelen tot correctie luiden: Par Corr. meer of minder. $\frac{\text{OH}}{100}$ meer of minder.

De overeenstemming tusschen brandtijd en baan.

Voor de vestingartillerie, die het Platten-Verfahren niet kan toepassen, schijnt ons de natuurlijkste wijze voor het afbreken in T: *vóór* den aanvang

van het vuur, bij de wetenschap dat te lang brandende sasringen gebruikt worden (evenzoo bij overgang tot sasringen van anderen aanmaak); *tijdens* den aanvang van het vuur, voor A.

Evenzoo een verlenging van T voor te kort brandende sasringen en voor te hooge springpunten in den aanvang.

Deze handeling komt met het Platten-Verfahren overeen, maar mist het eenvoudige en machinale daarvan. We merken hierbij tevens op, dat onze vestingartillerie, door vroeger steeds voor A op te heffen, niet de „indirecte correctie” toepaste, die noodzakelijk en elders gebruikelijk is. Door voor sasringen, die bijv. 200 M. te lang branden, de baan tot 200 M. op te heffen, gelijk we herhaaldelijk zagen, krijgt men natuurlijk *eindelijk* springpunten, *maar die ook 200 M. te ver zijn*. Dit heeft men veel te weinig ingezien.

Door het kleiner I zullen meer A voorkomen, dan bij het vuur uit L. kanonnen tegen vrijstaande doelen; bij L. kanonnen zal dit omstreeks 10%, bij mortieren ruim 20% bedragen; dientengevolge zal de correctie voor A (die steeds eerst na 2 schoten mag plaats hebben) bij de L. kanonnen op de gewone wijze, door 50 M. afbreken; bij de mortieren (ook ten gevolge van de meer gekromde baan dezer laatste) door 25 M. afbreken in T moeten geschieden.

Te hooge springpunten kunnen het gevolg zijn van dezen maatregel, daar de correctie nu krachtiger is dan bij vrijstaande doelen. Toch wordt dit verkozen; A leeren niets aangaande de T, hooge springpunten geven eenige aanwijzing en soms ook uitwerking; terwijl door verlenging van T de SH daarna nog verbeterd kan worden.

De regeling van het interval.

Zoodra die overeenstemming tusschen brandtijd en baan verkregen is, waartoe sectiesgewijze laden gevorderd wordt, blijft de T *onveranderd*. De vuurmond is dan als het ware het middelpunt, de springafstand de straal en door *geringe* wijziging der OH kan men dan de springpunten, als het ware, een klein gedeelte van een cirkelboog doen beschrijven.

Het vuur gaat nu over in laagsgewijze laden, de vier stukken der batterij nemen er aan deel en na twee of drie lagen, dus 8 à 12 schoten, wordt het I nagegaan, in verband met de bekende verhoudingen van $\frac{1}{16}$, $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{16}$ aan schoten (+), bij gebruik der verschillende soorten van vuurmonden en sasringen.

Daaraan niet voldoende, wordt het I door Par. Corr. voor 400 of 50 M. bij L. kanonnen, voor de helft bij mortieren gewijzigd.

Bij gemis aan (—) schoten wordt altijd de grootste correctie aangebracht.

Enkele A zullen tijdens de regeling van het I blijven voorkomen; deze schoten tellen uit den aard der zaak niet mee; ter beoordeeling van de benaderde baan kunnen uit het voorkomen van *meerdere* A gevolgtrekkingen

worden gemaakt en daarin kan aanleiding gevonden worden, deze door eigendunkelijke verandering van OH te wijzigen.

Dit geschiedt *tijdens* de regeling van het I, daar de springafstand niet gewijzigd wordt.

Het beginsel om, evenals in Duitschland, een zijpost te gebruiken, voorkomt de veelvuldige A. Bij het streven om voor (+) of (-) waarneembare schoten te verkrijgen door het in den aanvang laag houden der SH (3 à 4 M.), zijn anders, tengevolge van de groote HS₅₀, tal van A te verwachten, die het vuur aanzienlijk vertragen en tot munitie verspillen leiden.

Zoo zijn bij een HS₅₀ van 12 M. bijv. 80% A te verwachten.

De nadere regeling van de springhoogte.

Daar men de opheffing, die de baan bij kanonnen *soms* moet ondergaan, in de schootstafel kan opnemen, wordt daarmee in dat geval reeds rekening gehouden *bij den aanvang* van het vuur.

De nadere regeling der SH geschiedt zoodra de voorloopige overeenstemming tusschen brandtijd en baan verkregen is en heeft plaats door een betrekkelijk geringe opheffing, bij uitzondering strijking, der baan. Daar het I er niet door verandert, kan ze dus op elk oogenblik worden uitgevoerd, wanneer 4 of meer schoten, bij de gezamenlijke vuurmonden verkregen, er aanleiding toe geven.

Eene nauwkeurige berekening der gemidd. SH wordt niet gevorderd; zelfs zal men A (die, als de sasring gebrand heeft, negatieve SH voorstellen) als SH = nul in rekening brengen, zonder een groote onjuistheid te begaan.

Voor het opheffen of strijken der baan zal men *gedeeltelijk* gebruik maken van de opheffing bij de Par. Corr. behorende.

De benaderde baan verandert door deze correctie eenigszins, maar minder, of althans niet meer, dan bij eene Par. C., die gevorderd wordt als men de correctie in T zou willen toepassen. Bovendien houde men in het oog, dat men niet te doen heeft *alleen* met de normale baan door de kruin gaande, maar met tal van banen der verschillende stukken, die daarvan eenigszins afwijken en waarin de springpunten tevens op verschillende hoogte zijn gelegen.

Groote verschillen met de gewilde SH mogen niet voorkomen; is dit het geval, bijv. door overgang tot sasringen van anderen aanmaak, dan is natuurlijk correctie in T *eisch* en begint het regelen van het I opnieuw.

Daarentegen is een geringe opheffing der baan in verreweg de meeste gevallen in het belang der vuurleiding, omdat de gemiddelde baan, die op een (-) schot gebaseerd is, gewoonlijk te kort zal wezen.

Terugblik van Mr. van Houten op de beraadslagingen over het ontwerp-Bergansius.

In het Januari-nummer van de *Vragen des Tijds* werpt Mr. VAN HOUTEN een »Terugblik op de beraadslagingen over het ontwerp-BERGANSIUS.»

Die terugblik heeft mij bevestigd in de opvatting, dat de heer VAN HOUTEN, evenmin als de tegenwoordige Minister van Oorlog, is wat men noemt een anti-militarist. Anti-militarist is hij, die zich niet afvraagt of onze krijgsmacht wel kan voldoen aan haar reden van bestaan; of dientengevolge de 30 millioen gulden, die wij jaarlijks aan onze weerbaarheid besteden, niet wellicht voor een goed deel vruchteloos worden uitgegeven; die het leger behoudt, omdat het nu eenmaal bestaat en het nog als een middel kan dienen om aan een gemeente wat garnizoen en daardoor wat meer vertier te bezorgen.

De heer v. H. ziet verder. »Eerlang» zoo vangt hij zijn artikel aan, »heeft het deel der liberale partij, hetwelk zich niet met het wetsontwerp van den Minister BERGANSIUS kon vereenigen, het bewijs te leveren, dat het niet alleen de kracht bezit om af te breken, maar ook om op te bouwen.» Het zal mij een voorrecht zijn met den heer v. H. te mogen samenwerken om »op te bouwen,» al behoor ik niet tot de liberale partij. Het is mij toch nog niet gebleken, dat de materie van opbouwen op defensiegebied behoort uitsluitend tot de attributen der liberale partij, noch omgekeerd dat de anti-revolutionnaire zich deswege bijzonder onderscheiden heeft in het afbreken.

Dit neemt niet weg dat ik het afbreken, 't welk de geachte Schr. tot dusver deed, ten hoogste betreur en in den staatsman mij niet verklaren kan.

Op bladz. 2 (van den overdruk) zegt hij dat het een strijd van *stelsel tegen stelsel* gold. Toegegeven; maar had staatsmanswijsheid dan niet geboden pogingen aan te wenden beide stelsels tot elkander te brengen? Is oppositie tot het uiterste op dit gebied niet het zekerste middel om *niets* gedaan te krijgen? Is de geschiedenis, niet alleen van de laatste 30 jaren, maar van veel langer reeds, niet dáár om te bewijzen hoe moeilijk het voor velen is

zich in vollen vredestand van al den ernst van den oorlogstoestand goed reken- schap te geven; van een toestand dien men verafschuwt, die rouw en ellende aanbrengt, die de werken des vredes verstoort? Dat men van een dergelijken toestand, die — zoo hoopt en denkt men dus — wellicht toch nooit komt; die buitendien — zoo als enkelen zeggen en wellicht meerderen denken — wat wij ook doen, toch hopeloos voor ons is, dus *in vredes naam* de oogen afwendt, is natuurlijk, is verklaarbaar. Maar is het ook verstandig, rationeel? Getuigt het ook van een helderen blik in de beteekenis en de roeping van een land en van een volk?

De geachte Schr. wendt de oogen dan ook niet af; de beginselen van het vredescongres te Rome wil hij nog niet ten volle in de practijk overbrengen; hij wil onze weerbaarheid „opbouwen”, noodzakelijke eischen niet onvervuld laten (bladz. 19). Maar lag het dan wel op zijn weg te beginnen met alles, wat het ontwerp-BERGANSIUS ons bood, door zijn critiek tot den grond toe te slechten? Geloof hij niet, dat wanneer zijn houding als Kamerlid en als publicist van den aanvang af meer tegemoetkomend ware geweest, wanneer het meer het vaderlandslievend voorbeeld ware gevolgd, gegeven door twee geachte liberale leden der Kamer bij de behandeling van een wetsontwerp, welks inhoud de natie ook sinds 30 jaren beroerde, dat dan de voorstellen der Commissie van voorbereiding door de meerderheid der Kamer met meer vertrouwen zouden zijn ontvangen? Ik geloof het te eerder, omdat het m. i. geenszins noodig was alles te slechten, om ook in den zin van de H.H. VAN HOUTEN en SEYFFARDT opbouwend te werk te gaan. Zoowel de sterkte van het contingent als de oefeningstijd waren slechts maxima, en reeds thans wordt laatstgenoemde voor sommige categorieën belangrijk verkort. Was eenmaal in de wet het beginsel van oefening der aanvullingsreserve (het meest toongevende geschilpunt, een hoeksteen voor den heer SEYFFARDT) opgenomen, bleek dit beginsel dan levensvatbaar te zijn en de kracht te bevatten om de weerbaarheid der natie in ernstigen zin te verhoogen, dan lag het op den weg — en de wet liet het toe — den oefenings- tijd voor allen geleidelijk te verkorten, dan ware een proef „hoe kort de oefeningstijd kan zijn, zonder noodzakelijke eischen onvervuld te laten” minder gevaarlijk. Thans reeds, nu de natie nog niet weerbaar is, die proef te nemen, schijnt mij wel degelijk gevaarlijk toe.

In dat geschilpunt ligt trouwens, ook naar mijne meening, voor een goed deel de kern der quaestie.

De heeren VAN HOUTEN *c. s.* zeggen: Op den voorgrond sta oefening van het *geheele* volk. Er moet naar middelen gezocht worden die oefening van het *geheele* volk aan noodzakelijke eischen te doen beantwoorden, zonder de persoonlijke en geldelijke lasten te hoog op te voeren.

De heeren BERGANSIUS *c. s.* antwoorden: Die middelen zijn, binnen matige grenzen met genoemde lasten blijvende, nog niet gevonden. Zoolang dit niet het geval is, kan slechts een gedeelte der natie in vredestand geoefend

worden. Beter een goed geoefend leger uit beperkte contingenten gevormd, dan een half-geoefende krijgsmacht uit alle weerbare mannen bijeengebracht.

Bedrieg ik mij, wanneer ik laatstgenoemd standpunt, meer dan het eerstgenoemde, in overeenstemming acht met de woorden van den heer DE ROO VAN ALDERWERELT uit zijn werk: *Ondergang van het tweede Keizerrijk*, aangehaald op bladz. 22, luidende:

»Het stelsel van algemeenen dienstplicht zelf is eene overdreven en verkeerde toepassing van een overigens goed beginsel, het beginsel van *algemeenen oefenplicht*.”

»Maar *algemeene oefening in den wapenhandel* is iets anders als *algemeene dienstplicht*. Er is verschil tusschen militaire oefening en *dienst als soldaat*.”

»Het moderne stelsel, het stelsel van de toekomst, HET ECHT LIBERALE STELSEL is, dat er zij een niet te groot, goed ingericht, goed geoefend leger en dat allen, die daarbij *niet* dienen, *hetzij in hunne woonplaatsen, hetzij bij het leger*, geoefend worden en dan *ook niet langer onder de wapenen blijven als voor die oefening wordt vereischt*.”

Zal de groep VAN HOUTEN antwoorden dat de middelen gevonden zijn? Laat hen dan hun tegenstanders verplichten met de aanwijzing daarvan. Of moet hun subjectieve meening als bewijs gelden, dat inderdaad met minder oefening dan het ontwerp-BERGANSIUS voorstelde, kan worden volstaan? Niettegenstaande het bekend is, dat de overgrootste meerderheid van hen, die van de krijgskunde hun levensberoep maken, bij den tegenwoordigen stand der wetenschap van een tegenovergestelde meening zijn? En achten zij de eigenlijke militairen ten deze tot oordeelen minder bevoegd of in staat, dan dient toch het bewijs geleverd te worden dat anderen daartoe meer bevoegd zijn.

Het is reeds meer gezegd: de oplossing van het vraagstuk der volksweerbaarheid ligt in een compromis; zij is een product van tegenstrijdige belangen, eenerzijds de militaire, anderzijds de persoonlijke en financieele. Door eigenmachtig de militaire eischen lager te stellen is het geen kunst den last over meer schouders te verdeelen en daardoor een gelietkoosd, en op zich zelf ook zeer juist, beginsel te huldigen. Jammer slechts, dat zij, die alzoo handelen, niet tevens de verzekering kunnen geven dat de eventuele »vijand” ook zijnerzijds de eischen voor ons weerstandsvermogen wat lager zal stellen.

Ik zou geneigd zijn hier de woorden van bladz. 9 over te nemen: »Middellijk is de stranding van het ontwerp dus ook” (waarom aldaar van onoprechtheid gesproken wordt, begrijp ik niet). . . . »te wijten (aan) hen, die dit vraagstuk” — hier de oefening van het *geheele* volk — »zóó zeer op den voorgrond stelden, dat alle verdere zakelijke overwegingen er voor moesten zwijgen.” Of was het werkelijk alleen de Regeering, die slechts voor *één* enkelen vorm van landsverdediging oog had (bladz. 5)? Voor den geachten Schr. was dat punt (de oefening in vreedestijd der aanvullings-

reserve) zoo gewichtig, dat toen dit in het onzekere was gebleven, »de verdere beslissingen elken zedelijken grondslag verloren en, gelijk inderdaad het geval is gebleken te zijn, eenvoudig een zaak werden van loven en bieden" (bladz. 7). Alsof het na aanneming van art. 261 en van het amendement met het loven en bieden uit ware geweest!

Het was trouwens niet het eenige punt, waaromtrent een totaal gebrek aan inschikkelijkheid bij de meerderheid der Commissie van voorbereiding bestond tegenover de inzichten der Regeering; een gebrek dat op zich zelf geen weerklink vond bij de meerderheid der Kamer, maar dat niettemin, zich voegende bij de vele elementen van tegenzin, die bij *elke* poging tot oplossing van de quaestie zich openbaren, die bij *elk* stelsel zich kunnen laten gelden, er het zijne toe heeft bijgebracht de geheele regeling te doen mislukken.

Te recht, voorwaar! klaagt Dr. SCHAEPMAN in zijn *Epistel aan St. Nikolaas* over dat ongelukkige stelsel (zie *Haagsche Stemmen* van 5 December 1891 N°. 49):

Soms schijnt het ons verassend dicht nabij,
 Dan wordt de trom geroerd met drukke slagen,
 Dan rinkelt luid de sabel aan de zij
 Van hen, die 't liefst een ganzenveder dragen, —
 En *Tyrteus* zingt, en allen stormen wij
 Vooruit, vooruit om lijf en goed te wagen,
 Vooruit, vooruit. . . . Op 't heerlijk oogenblik
 Vervult ons toch het stelsel weer met schrik.

Wij gaven gaarne ons bloed uit duizend wonden,
 Maar 't stelsel vraagt weer 't bloed van allen niet.
 Vast voelen we ons aan vorst en volk verbonden,
 Maar 't stelsel eischt een grooter grondgebied.
 O, zoo wij wat wij kunnen, toonen konden,
 Maar 't stelsel past bij onzen volksaard niet. . . . ;
 Zoo blijven bij het praten en het sollen,
 Steeds zonder vrucht de millioenen rollen.

Zal het een volgend maal beter gaan? Ik hoop het waarlijk voor de waardigheid van ons volk en de politieke beteekenis van ons Vaderland.

Wat mij zelve betrof, ik ging met het amendement mede, geenszins omdat ik in die half-geoeffende aanvullingsreserve de kern der verdedigers van de stelling Amsterdam zocht, want daarop moest en kon bij de organisatie der bezettings- en bewakingstroepen worden gerekend, maar dewijl het m. i. een goed en juist beginsel huldigde, werkelijk de kiem bevattende om de natie weerbaar te maken, mits het niet doctrinair wierd toegepast. Doorvoering *quand même* van dit juiste beginsel ware even irrationeel, als wanneer men ter bestrijding van een uitslaanden brand, welks

blussching beter en spoediger door 10 of 20 geoefende mannen kan geschieden, niettemin de mannelijke bevolking der geheele buurt aanwijst, alleen omdat met de blussching levensgevaar is verbonden en het belang van de geheele buurt er mede gemoeid is.

De opvatting dat mr. VAN HOUTEN geen anti-militarist is, zou ik geneigd zijn te laten varen als ik de staatkundige beschouwingen lees, die voor hem aan het amendement betreffende de oefening der aanvullingsreserve nog een andere, niet minder gewichtige beteekenis gaven (bladz. 9). Hij wenschte nl. daarmede een deel der krijgsmacht in 't leven te roepen, die geen *volstrekte* gehoorzaamheid betoonde aan dergene, wien het bevel daarover is opgedragen.

Ik zal niet trachten op die staatkundige beschouwingen diep in te gaan, want ik moet bekennen dat het eenige moeite kost mij in ons goede land Zuid-Amerikaansche toestanden voor te stellen, aan militaire pronuncia-mento's te denken, mij gewelddaden van Balmaceda's en da Fonseca's op Nederlandschen bodem voor den geest te halen, of het neervellen door de gewapende macht van burgers, die voor de dierbaarste volksrechten in de bres sprongen.

De insinuatie, op bladz. 10 tegen de afgetreden Regeering uitgebracht, dat het voor de hand lag wanneer door haar werd gestreefd naar een legerformatie, »die niet alleen tegen den vijand, maar ook tegen het eigen volk bruikbaar was», en met name tegen den staatsrechtelijken woordvoerder der anti-revolutionnaire partij Jhr. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN, inoge de heer VAN HOUTEN zelf verantwoordten; zij klinkt scherp genoeg om eenige toelichting niet overbodig te maken. Intusschen doet het mij leed den heer VAN HOUTEN aan te treffen onder hen, die het voor het prestige hunner eigen partij schijnen noodig te achten op politieke tegenstanders te smalen.

Ik vraag mij alleen maar af, vooreerst of het amendement voor het door den Schr. beoogde doel wel noodig was, en voorts of dat doel er door bereikt werd.

Begrijp ik de zaak goed, dan acht hij een tegenwicht noodig tegen eventueele gewelddaden op staatkundig gebied. Had hij dat niet liever elders moeten zoeken? Er was nog stof genoeg. Het aantal weerbare mannen tusschen de 20 en 40 jaren in ons land kan men veilig schatten op een 500.000-tal. Daarvan werden door het ontwerp-BERGANSIUS voor de verdediging tegen den buitenlandschen vijand, als men de beide klassen der aanvullingsreserve meerekent, circa 380.000 man in beslag genomen. Er bleven dus nog een 120.000-tal over, meerendeels tusschen 33 en 40 jaar oud, bezadigde mannen, gezeten burgers, huisvaders, niet meer onder het militair gezag staande of daaronder nooit geweest zijnde, en dus veel meer geschikt om het heilloos streven van een Nederlandschen Caesar tegen te gaan dan dienstplichtigen van 20 jaren en daarboven.

Maar buitendien, het doel was — meen ik — een wapenmacht in het

leven te roepen, die c. q. *niet* onder den opperbevelhebber ressorteerde. Intusschen behoorde krachtens art. 2 der ontwerp-legerwet de aanvullingsreserve tot de landmacht. Lag het dan niet veel meer op zijn weg zich met alle macht tegen de redactie van dat artikel te verzetten, in stede van door het wettelijk voorschrijven van oefening de militaire beteekenis der aanvullingsreserve ontegenzeggelijk te verhoogen? Had hij zich niet veeleer moeten verheugen over de verwerping van art. 261, in plaats van die verwerping van zooveel gewicht te achten, dat daardoor »verdere beslissingen elken redelijken grondslag verloren?"

De redeneering van den geachten Schr. op bladz. 9 en 10 lijdt m. i. aan innerlijke tegenstrijdigheid. Eenerzijds wil hij een volkswapening, bestemd om tegen den ingedrongen buitenlandschen vijand op te treden; anderzijds wil hij aan die volkswapening een der grondslagen onthouden, die zij noodig heeft om die taak te kunnen volbrengen, nl. de verplichting tot volstreckte gehoorzaamheid aan haar legerhoofd. Of verkeert de heer v. H. in de meening, dat een krijgsmacht ook zonder die verplichting haar werk kan doen? Of ligt de *pointe* in het woord *volstreckte*? Welke mate van gehoorzaamheid wordt dan noodig geacht?

Nopens het amendement op art. 226 kan ik kort zijn. De verandering der 14-daagsche oefening van de landweer (die het wetsontwerp beoogde) in een 30-daagsche (die de Commissie van voorbereiding voorstelde), kon en kan ik onmogelijk beschouwen uit haren aard ten gevolge te moeten hebben een geheele wijziging van het karakter der landweer, van hare aanwending meer lokaal, mede tot dekking der mobilisatie, van hare lokale organisatie, en dientengevolge het overbodig worden der bewakings- of reserve-troepen. Toch kwam dit alles ter beslissing naar aanleiding van (dit) vrij onschuldig amendement, zegt de Schr. op bladz. 12. Waar de Commissie zelve intusschen er die niet onschuldige beteekenis aan vastknoopte, had de Kamer m. i. gelijk, al was ik er persoonlijk voor, het amendement niet aan te nemen. Evenmin kan worden toegegeven, dat wanneer eenmaal over dit punt was beslist, men daardoor gegevens zou gehad hebben ter bepaling van dienstdijd en contingent (bladz. 16). Deze vormen de twee factoren voor de totale sterkte der krijgsmacht. Welken invloed kan daarop hebben het al of het niet localiseeren der organisatie van de oud-gedienden (de landweer)? Of wordt wellicht bedoeld een beslissing over art. 222, in welks gewijzigde lezing in elk geval het criterium lag van het karakter, dat men de landweer wenschte te geven?

Ik behoef intusschen nauwelijks te zeggen, dat ik in die kleine, allewege versnipperde afdeelingen geen macht zie, in staat de taak der bewakings-troepen naar behooren op te vatten. Maar zijn conclusiën als die op bladz. 12 en 16 geen bewijs, dat de Commissie, een zwak, onschuldig amendement op den voorgrond stellende, daaraan een veel wijdere strekking gaf, of het verband daarvan met andere gewichtige beginselen veel verder uitstreckte dan

feitelijk uit de redactie was op te maken? Wat intusschen tot gevolg kon hebben dat de Kamer, eenigermate onbewust, meer en meer *in mora* werd gesteld het bestek te volgen, dat de meerderheid der Commissie van voorbereiding voor ons nationaal verdedigingswerk in haar gedachte had neergeschreven.

Op bladz. 20 zegt de geachte Schr., dat naar zijn overtuiging men nimmer slagen zal in de militaire hervorming en, trots al zijn gebreken, het tegenwoordige stelsel blijft bestaan, totdat de leuze wordt: »algemeene oefenplicht met vrijheid van dienstruiling.» Die woorden doen mij vreezen dat de komende hervorming óf hem niet zal voldoen, óf mij niet. Met algemeene oefenplicht kan ik meegaan, mits het niet zij ten koste van de oorlogsbuikbaarheid van het geheel, en die wordt m. i. juist door de vrijheid van dienstruiling ernstig belaagd. Dienstruiling heeft geen reden van bestaan, (daargelaten de zedelijke nadeelen der dienstvervanging, die ik hier onbesproken laat) waar geen zwaarder, langduriger dienst tegen een lichter, korteren dienst is te verruilen. Waar in dergelijke ruiling wordt toegestemd, is het duidelijk, dat door een bijdrage in geld de schaal voor beide partijen in evenwicht is gebracht. Dienstruiling is dus m. i. onafscheidelijk van goeueheid, en goeueheid is het in onze maatschappij in hooge mate van ontwikkeling, van stand, van positie. Waar aan de meer ontwikkelde of hogere standen vrijheid wordt gegeven zich te onttrekken aan den zwaarder, uit den aard der zaak meer gewichtigen dienst, daar *moet* dit strekken ten nadeele van de militaire en oeconomische belangen van het volk en van een gezonde oplossing der defensie-quaestie. Een leger is alleen een waar volksleger, wanneer het bevat de weerbare kern, in 't klein een beeld weergeeft van het volk in al zijn schakeeringen. Dan komen ook in het leger de natuurlijke verhoudingen van gezag en ondergeschiktheid, die men in de samenleving alierwege aantreft en die voor haar bestaan onmisbaar zijn, het geleidelijkst tot haar recht.

Dat ik dan ook niet onderschrijf de stelling: »In ons militair stelsel is geen andere verbetering noodig, dan een beter gebruik der oud-gedienden en oefening van hen die krachtens vrijstelling, vrijlating of dienstruiling niet bij het leger worden ingelijfd,» zal men wel willen aannemen. Zij moet veeleer luiden: »In ons militair stelsel is als voornaamste verbetering noodig vermeerdering van het aantal voor den oorlog terstond bruikbare manschappen, en een goed reserve-stelsel voor het kader.»

De invloed van het geld op de opleiding en de beroepskeus kan men toch niet wegnemen, zegt de geachte Schr. op bladz. 20. Zeker niet, maar de verdediging van eigen huis en haard is m. i. nu eenmaal geen »beroepskeus,» evenmin als bijv. het »krank zijn,» wat natuurlijk niet wegneemt dat de beoefening der wetenschap, volgens welke die verdediging gevoerd moet worden, als beroep kan worden gekozen. Gewelddadige aanranding onzer nationale onafhankelijkheid behoort tot die zaken die ons worden opgelegd,

niet door onszelven maar door onze vijanden, en waartegen een ieder, niet uit eigen vrijen wil, maar van nature geroepen is zich te weer te stellen. De geachte Schr. beweegt zich hier, dunkt mij, nog te veel op het terrein der »huurlingen,» waarover hij op bladz. 19 sprak.

Tot de militaire kracht van een volk behoort ook zijn welvaart, zegt hij verder. Het omgekeerde is echter eveneens waar: tot de welvaart van een volk behoort ook de militaire kracht. 't Is slechts de vraag hoever men beide in rekening moet brengen, opdat zij te zamen het geheel werkelijk ten goede komen.

In het nieuwe lid, dat aan art. 7 zou toegevoegd worden (bladz. 21), schijnt zes maanden als normaal-oefeningstijd te worden aangenomen, althans de dienst daarboven vervuld wordt afzonderlijk geregenereerd. Is dit zoo, dan zou in elk geval wijziging van 6 in 12 maanden raadzaam voorkomen. Maar buitendien schijnt het niet gewenscht met een toelage uit 's Rijks kas speciaal te beloonen elken dienst, alleen omdat hij langer duurt dan een zekere norm, die toch niet naar willekeur wordt opgelegd, maar uitsluitend een gevolg is van *taakverdeeling* onder de dienstplichtigen; een taak die gering of zwaar kan zijn, maar over welke toewijzing alleen het publiek belang beslist, »naarmate van de gelegenheid die er gevonden wordt van ieders dienst partij te trekken» (bladz. 8). Zweemt dergelijke speciale vergoeding ook niet eenigszins naar het zoo even genoemde huurlingen-stelsel?

Eindelijk schijnt de toevoeging bij art. 174 (bladz. 21) mij ook niet zonder bedenking en acht ik in de wenschelijkheid of noodzakelijkheid, die er voor ontheffing van werkelijken dienst in bijzondere gevallen kan bestaan, door het wetsontwerp bij genoemd artikel op voldoende wijze voorzien. In den gedachtengang dier toevoeging zouden meer vermogende jongelieden zich een plaatsvervanger kunnen verschaffen, die doorgaans (tenzij men de dienstvervangning door het stellen van voorwaarden, die van militair standpunt nuttig geacht worden (bladz. 20), feitelijk onmogelijk maakt) in militair gehalte beneden hen zal staan. Minder vermogende jongelieden, die in hun beroep of in de voorbereiding voor hun beroep grovelijk zouden worden benadeeld, zouden door den Koning enkel ter oefening kunnen worden ingelijfd. Dat »enkel ter oefening» houdt verband met de redeneering op bladz. 19 betreffende de diensten, die krachtens de Grondwet tot voorbereiding voor de taak der landsverdediging van de dienstplichtigen geëischt mogen worden. »Werk van allerlei aard in de officiersfamilien,» dat niet door menigen vrijen burger zonder weezin verricht wordt, of werk bewijzende »dat de militaire wetten, zeden en gewoonten nog al te zeer dagteekenen uit den tijd, waarin in den soldatenrok slechts huurlingen staken; die hun diensten voor den meestbiedende veil hadden, of lieden, die zich voor een eerlijk handwerk onmogelijk hadden gemaakt,» — wordt, meen ik, nergens gevorderd. Overigens dragen huishoudelijke werkzaamheden in de kazernen,

het betrekken van wachtposten, diensten als instructeurs, zelfs subsidiaire politiedienst, wel degelijk bij tot de opleiding als soldaat.

De geachte Schr. wil den weg van het Zwitsersche stelsel op, van het zuivere militieleger. De man, voor zooveel hij niet geneigd of niet bij machte is zijn dienst tegen nog lichter en dienst te verruilen, enkele weken, hoogstens enkele maanden, hoe korter hoe liever, onder de wapenen »enkel ter oefening,» en dan naar huis. Een der groote voorstanders van het Zwitsersche stelsel, de heer FARNCOMBE SANDERS, wees zelf bij het debat in de Kamer op een bedenkelijke leemte, die de Zwitsersche krijgsmacht vertoont, nl. het gemis van een goed beroepskader; hij verzuimde er bij te voegen dat het eene een gevolg is van het andere. En ik vrees dat men ten onzent hetzelfde verschijnsel zou zien, wanneer men laat vervallen alles wat de geachte Schr. »paradevertoon» gelieft te noemen, maar het m. i. daarom nog niet is.

Een talrijk, maar half geoefend leger, gebrekkig geëncadreerd, en niettemin veel geld kostende, ziedaar dan de *ruïne*, vrucht der Grondwetsherziening, waartegen de Hoogleraar BUIJS waarschuwde.

Ten slotte resumeerende den eindindruk, dien de »Terugblik» van den heer VAN HOUTEN op mij achterliet, zij het mij veroorloofd te herhalen, dat ik hem wel is waar niet voor een militair, maar evenmin voor een antimilitarist aanzie, en dat hij zich een krijgsmacht voor den geest haalt, die in de dagen, welke wij beleven, mijns inziens onmogelijk de taak der landsverdediging zal kunnen volbrengen.

J. E. N. Bⁿ. SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE.

Januari 1892.

Tactiek en Techniek.

In N°. 11 van den vorigen jaargang van *De Militaire Spectator* richtte ik tot den Heer VERZIJL een paar vragen en voegde daaraan toe: »Indien u mij op deze twee vragen volledig hebt geantwoord, zal ik niet verzuimen u ook mijne meening omtrent uwe bovenvermelde beweringen te doen kennen.»

Zonder eenig bezwaar zou ik mij, in verband met het door mij gemaakte voorbehoud, tengevolge van het antwoord van den Heer VERZIJL in N°. 12 van den vorigen jaargang, ontslagen kunnen rekenen van mijne in N°. 11 gedane toezegging. Niet alleen toch volledigheid, maar ook bewijsgronden, hoe gering ook, tot staving zijner beweringen, zijn in dat antwoord moeilijk aan te treffen. Immers, de bewering »dat bij onze vestingartillerie de techniek onbepert heerscht» te willen bewijzen met het argument »dat ons wapen tal van bekwame technici bezit,» is niet erg steekhoudend en wel allermint *oradat* zoowel bewering als bewijsgrond mank gaan aan juistheid. De Heer VERZIJL houde mij dan ook ten goede, dat ik meen te moeten aannemen dat hij, overtuigd dat bij de vestingartillerie niet alles zoo is als hij wel zou wenschen, maar niet juist wetende waar de oorzaak daarvan ligt, gemeend heeft der techniek — dien zondebok van velen — ook maar de schuld te kunnen geven.

Het is juist om deze reden dat ik mijne stem heb verheven tegen de beweringen van den Heer VERZIJL, die op zijn beurt het koor der roependen tegen de techniek is komen versterken. Om deze reden ook meen ik thans, in het belang der besproken aangelegenheid, mijne meening niettemin nader te mogen mededeelen.

Naar mijn gevoelen heeft de Heer VERZIJL geen rekening gehouden met de oorzaken en de gevolgen van den besproken toestand. Hij heeft zich blijkbaar laten medeslepen door hetgeen door anderen meermaals wordt verkondigd en dat meestal te weinig tegenspraak vindt, en zijne ondervinding kan, uit den aard der zaak, nog niet zoo rijp zijn, dat hij zich van alle toestanden bij de vestingartillerie volkomen rekenschap zou kunnen geven.

Evenwel gevoelt hij dat er, in zekere mate, iets hapert bij de vesting-

artillerie, nl. niet voldoende algemeene kennis van juiste tactische begrippen, gebrek aan degelijke studie der tactiek, niet alleen van de vestingartillerie, maar ook, voor zooveel noodig, van de andere wapens en vooral — laten wij het nog zoo noemen — van den vestingoorlog in zijn vollen omvang.

Werkelijk, daar hapert ook iets aan. Die studiën worden bij de vestingartillerie veelal nog niet beoefend in die mate en op die wijze, als de tegenwoordige vestingartillerist ze moet beoefenen, om op laatstbedoelden naam aanspraak te kunnen maken. De omstandigheden hebben daartoe het hunne bijgebracht. De gewijzigde tactiek der vestingartillerie is daarvan mede een der oorzaken.

Waar evenwel de Heer VERZIJL meent dat de reden daarvan ligt aan technische overheersching, sta ik lijnrecht tegenover hem. En zulks in de eerste en voornaamste plaats, omdat ik zijne bewering, zijn zoogenaamden bewijsgrond, niet kan beamen: »dat ons wapen tal van bekwame technici bezit, die ons omtrent elk onderdeel van de techniek der artillerie, zoowel in woord als in geschrift, over de vraagstukken van den dag voorlichten.»

Werkelijk, het ware te wenschen dat die bewering waarheid bevatte! Het zou der Nederlandsche artillerie niet schaden, indien zij op tal van bekwame technici kon wijzen!

Met techniek der artillerie bedoel ik echter vermoedelijk ook weder iets anders dan de Heer VERZIJL. Zoowel in technische als in tactische richting, schijnt het mij dat ik mijn gezichtspunt wat hooger stel dan genoemde heer.

Ik beweer namelijk dat wij wellicht tal van *would-be*, of van *must-be* technici bezitten, maar zeer weinig technici in den waren zin des woords. Ook hiervan ligt gedeeltelijk de reden in omstandigheden buiten het toedoen der vestingartillerie.

Was toch in vroegere jaren de techniek der artillerie een afgesloten domein, waarop alleen de ingewijden zich bewogen, thans, nu de particuliere industrie zich, in *the struggle for life*, voor een groot deel van de artillerietechniek heeft meester gemaakt, achten velen het niet meer noodig, anderen te moeilijk, nog anderen niet meer der moeite waard, om zich aan de studie der techniek te wijden. Het is daarenboven zoo gemakkelijk om zich, voor het verkrijgen van verschillende benoedigheden, tot de particuliere industrie te wenden. En het is ontegenzeggelijk, voor een groot deel, ook juist gezien, want op die wijze profiteert men van de ondervinding door anderen opgedaan. Maar toch heeft ook deze medaille eene keerzijde. Deze is dat men vrij wel geneigd is over die, op het oog, zoo gemakkelijke wijze van aanschaffing te lichtvaardig te denken; het te beschouwen, alsof met het enkel koopen dier benoedigheden aan alle eischen is voldaan. Dit nu is geenszins het geval. Voor de juiste beoordeeling van die behoeften zelve en van hun tactisch gebruik is het toch volstrekt noodig dat men, even goed als zij die de benoedigheden vervaardigen, daarvan geheel op de hoogte zij. Men dient daarenboven te weten of men, bij den aankoop

van deze of gene behoeften, wel aan het rechte kantoor is; of men wel op de goedkoopste en tevens de doeltreffendste wijze 's lands geld besteedt; of men zich niet door schetterende fabrikanten, dan wel door behendige agenten laat influenceeren. Men moet de technische eischen, de technische voordeelen en gebreken, ook met het oog op het tactisch gebruik der behoeften, zelfstandig, met juistheid en met volkomen zaakkennis kunnen beoordeelen. En om dat alles te kunnen doen, eischt elk onderdeel der techniek niet alleen langdurige en gezette studie, maar vooral ook langdurige ondervinding. Om deze te kunnen bezitten is het weder een bepaald vereischte dat men geruimen tijd in dezelfde richting werkzaam zij, bovenal dat de *leiding* in die richting *zaakkundig* zij en dat er dus daarin een »esprit de suite» besta, welke alléén waarborg kan geven dat men in de goede richting blijft.

Ware het mogelijk dat met het ambt ook het verstand werd gegeven, of dat men, met de opdracht tot het beoordeelen van technische zaken, ook de kennis daartoe kon verstrekken of zelf aanvaarden, dan voorzeker zou er geen bezwaar zijn om, bijv., elke openvallende betrekking door den eerst aan de beurt zijnden te doen vervullen, of voor elke zaak willekeurig daartoe aan te wijzen personen te bestemmen; maar zoolang het toedienen of het zich toeëigenen van technische kennis op die wijze niet uitvoerbaar is, zoolang is het ook een vereischte dat men, om met vrucht in eene technische betrekking werkzaam te wezen, daarin een zeker aantal jaren blijve, omdat de eerste jaren steeds slechts als leerjaren beschouwd mogen worden.

Tegen het zeer lang blijven in een technischen werkkring verzet zich, in den regel, de eisch, die wordt gesteld, dat elk artillerie-officier op zijne beurt bij den troep diene. Deze eisch is zeer zeker juist gezien, maar veroorzaakt daarentegen, bij niet-methodische regeling dezer aangelegenheid ook veelal het gebrek aan deugdelijke technici. Toch is het noodig dat men steeds, in verschillende rangen, eene kern bezitte van in onderscheidene richtingen degelijk ontwikkelde technische personen, ten einde de opengevallen plaatsen met *zaakkundigen* te kunnen bezetten.

Hiervoor TIJDIG en STELSELMATIG zorg te dragen is een bepaalde noodzakelijkheid. Dit kan geschieden, mits men daarvoor BIJTIJDS de noodige maatregelen berame en neme en, desvereischt, daaraan eenige geldelijke opofferingen ten kosten legge, waarbij de eisch, dat elk officier op zijne beurt bij den troep diene, geenszins mag worden opgegeven. Ook hier is »prévoir» noodzakelijk.

Veel meer nog dan vroeger, vordert in de laatste tijden de techniek dat aan haar hooge aandacht wordt geschonken en zulks wegens de belangrijk hoogere vlucht, die elk onderdeel der techniek in de laatste jaren heeft genomen. Men mag zich dan ook niet nederleggen bij het denkbeeld dat men het benodigde bij de particuliere industrie — als in een komenijs-winkel — kan koopen, en dat het daarom niet vereischt zou worden zelve

de noodige stappen te doen, om vooraf de meest uitgebreide ondervinding te dien opzichte te verkrijgen. Die ondervinding toch is een bepaald vereischte voor eene juiste beoordeeling der zaak. Herhaaldelijk zijn tal van belangrijke vraagstukken aan de orde, waarvan wij er slechts eenige willen aanstippen en waarbij alléén deugdelijke ondervinding een goede raadsman kan wezen, als: klein kalibergeweren, rookzwak buskruit, mitrailleurs, nieuwe vuurmonden, snelvuurkanonnen, tijdschokbuizen, granaten met brisante springlading voor veld- en vestinggeschut, verlichtingsmiddelen, torpedo-wezen, pantsermateriaal en, last not least, pantserkoepels, alle welke vraagstukken toch tot het gebied der artillerie-techniek behooren, al moeten somtijds ook de beide laatsten, wegens financieele en constructieve redenen, ten deele onder het beheer der genie gerekend worden.

Elk dier onderwerpen vereischt eene degelijke studie en een aanhoudend onderzoek. Om namelijk een grondig en gemotiveerd oordeel over dergelijke zaken te kunnen uitspreken, om die zelfstandig te kunnen beoordeelen, moet men de volledige ontwikkelingsgeschiedenis daarvan kennen en gevolgd hebben en, zoo eenigszins mogelijk, die practisch hebben medegemaakt.

Slechts langs den weg van degelijke zaakkennis kunnen dergelijke vraagstukken naar behooren worden opgelost. Of zou men meenen dat het voldoende is uit eenige geweren te zien schieten, om over geweren een oordeel te kunnen vellen? Zou men denken te kunnen volstaan met het koopen van rookzwak buskruit en het verder voetstoots gebruiken daarvan, zonder dat het noodig is een degelijk onderzoek in te stellen omtrent zijne wijze van vervaardiging, de verschillende eigenschappen, en de c. q. aan te brengen verbeteringen? Zou men meenen dat vraagstukken, als van mitrailleurs, van nieuwe vuurmonden, van snelvuurkanonnen, doeltreffend kunnen opgelost worden door personen die daarvan nimmer eenige speciale studie hebben gemaakt, en zich nimmer met constructie van vuurmonden enz. en met in- en uitwendige ballistiek hebben beziggehouden? Is het niet onomstootelijk waar, dat bijv. de quaestiën van tijdschokbuizen, van brisante ladingen voor granaten, van torpedo-materieel enz. enz. zoo veelomvattend zijn, dat die niet zonder voorafgaande degelijke studie en practisch onderzoek kunnen opgelost worden? Zou een bloote aanschouwing van pantsermaterieel voldoende zijn om zich, in alle opzichten, rekenschap te kunnen geven van de zoo belangrijke metaalquaestie, zoodat het onnoodig zou zijn dat men daarvoor tal van proeven moet hebben genomen of gezien? Kan men over de inrichting en werking en over de talrijke artilleristische details van pantserkoepels oordeelen, wanneer men daarvan geen opzettelijke studie heeft gemaakt, en de zich sinds jaren ontwikkelende typen niet met zorg heeft bestudeerd, beoordeeld, liefst gezien en beproefd?

Zoo ooit, dan is het bij de artillerie-techniek een onomstootelijke waarheid, *que pour savoir une chose il faut l'avoir apprise!* En voor dit leeren worden jaren vereischt, omdat de vorderingen op elk gebied ook over jaren verdeeld

zijn en zich slechts gaandeweg ontwikkelen, omdat het niet doenlijk is zich van alle details zoo dadelijk rekenschap te geven, of elk stelsel zoo maar voetstoots te kunnen beoordeelen. Men moet slechts in den vreemde hebben rondgezien, om te kunnen nagaan hoedanig men zich spiegelen kan aan hen, die de waarheid van het bovenstaande niet erkend hebben!

Geenszins wil ik beweren dat, bij ons te lande, voor elk dier onderdeelen niet deskundigen zijn aan te treffen, dat niet vele dier vraagstukken bij ons in competente handen werden, zijn, of kunnen worden gegeven — maar toch durf ik beweren, dat deze competente personen zeer weinig in aantal zijn, terwijl zij nog dikwerf moeite hebben om, in elk opzicht, op de hoogte te blijven van alle vorderingen, aangezien voor hen daartoe niet altijd de gelegenheid openstaat.

Ik vermeen dan ook dat voor elk der onderdeelen van de techniek, slechts weinige *deskundigen* te vinden zijn en dat de bewering van den Heer VERZIJL geenszins opgaat, tenzij hij de *would-be* en de *must-be* technici ook onder de competente technici rekent.

Indien de Heer VERZIJL beweert dat de techniek bij de vestingartillerie eene overheerschende rol speelt, durf ik daartegenover stellen dat de techniek, in de laatste jaren, niet geheel tot haar recht is gekomen. Ware dit laatste wél het geval geweest, dan zou men voorzeker kunnen wijzen op een aantal ballistici, pyrotechnici en constructeurs op verschillend gebied; dan zou men kunnen wijzen op eigen vindingen op technisch gebied in een of andere richting, zooals men dat in andere landen aantreft, en dan zou men vermoedelijk ook eene schrede verder zijn in sommige opzichten, wellicht ook in de richting van het rookzwak buskruit, waarin wij thans feitelijk achterlijk zijn.

Ik zoek dan ook te vergeefs naar dat *tal* van technici, waarvan de Heer VERZIJL gewaagt. Niet dat wij er geen hebben — zeer zeker en gelukkig bezitten wij deskundigen op verschillend gebied, doch zij zijn, helaas! in te gering aantal.

De reden daarvoor ligt ten deele in de groote moeilijkheden, thans aan de beoefening der techniek verbonden, terwijl niet genoeg wordt gedaan om die studie aan te moedigen; en voorts daaraan dat dikwerf niet voldoende steun wordt verleend om een of andere technische vinding tot volkomenheid te brengen; dat men meer geneigd schijnt bij particuliere fabrieken ter markt te gaan, dan zelf de moeiten en zorgen te dragen, maar ook de voordeelen te plukken; dat niet voldoende wordt gehecht aan een krachtig streven voorwaarts; dat de leiding somtijds te wenschen overlaat; dat men niet steeds vindt *the right men in the right places*, en eindelijk dat de techniek dikwerf, aan degenen die zich daaraan met liefde wijden, geen voldoende toekomst biedt, ja dat, somwijlen, de benaming »technicus" eer ten nadeele dan ten voordeele van iemand wordt beschouwd.

Ik moet hierbij nog doen opmerken dat er twee soorten van technici be-

staan, nl. de technicus in abstracten zin en de artillerist-technicus. Tusschen deze beiden bestaat een groot onderscheid en laatstbedoelde mag niet, zooals dikwerf geschiedt, als een bepaalde technicus beschouwd worden. Hij, die zich aan een abstract technisch onderdeel van de artillerie wijdt, is technicus in een bepaalde richting en heeft doorgaans met de artillerie-tactiek, voor zijne studiën, weinig bemoeienis. Hij daarentegen, die de artillerie-techniek in haren vollen omvang, in hare algemeenheid bestudeert — alzo de artillerist-technicus — dient, vóór alles, ook de tactiek van zijn wapen grondig te kennen en daarvan eene aanhoudende studie te maken, wil hij, met vrucht, de doeltreffendheid der techniek, hare vorderingen en hare toepassingen voor de artillerie kunnen beoordeelen. Beide soorten van technici mogen echter bij de artillerie niet ontbreken!

VON SAUER zegt, en de Heer VERZIJL zegt het hem na: »de techniek is de gehoorzame dienaar van de tactiek!» Dit nu is een dier machtspreuken van den geachten generaal, welke, bij zijn krachtigen, vloeienden stijl en zinnbouw, in zijn geschriften meer zijn aan te treffen; waarvan de verdediging evenwel moeilijk zou zijn vol te houden, die het dan ook bedenkelijk is zoo voetstoots over te nemen, en die, in geen geval, zoo mogen gegeneraliseerd worden, als men bij ons te lande dikwerf met uitspraken van vreemde, bij voorliefde van Duitsche schrijvers, ziet doen. Het is ontegenzeggelijk waar dat, indien de tactiek een of andere bepaalden eisch stelt, de techniek moet *trachten* aan dien eisch te voldoen, wat daarom nog niet altijd gelukt. In zooverre is zij niet de dienaar, maar de helpster der tactiek. Maar niet minder onomstootelijk waar is het, dat de techniek dikwerf, door hare nieuwe en onverwachte producten, de tactiek stelt voor *faits accomplis*, die deze noch gevraagd, noch gewenscht heeft; die zij echter als zoodanig moet aanvaarden, waarnaar zij zich heeft te voegen en waarnaar zij hare vormen en bewegingen gedeeltelijk of geheel moet wijzigen. Waar zoekt men dan de gehoorzame *dienares*?

Dergelijke machtspreuken hebben ook nog een verkeerde zijde, omdat zij aan oningewijden dikwerf een onjuiste voorstelling van de zaak geven. Naar mijn gevoelen mag althans de bovenvermelde uitspraak niet als juist worden aangenomen, omdat er tusschen die twee richtingen, m. i. geen sprake mag wezen van gehoorzame dienaar. Het is voor elk leger een volstrekte eisch dat beide richtingen, zoowel de tactische als de technische, naar behooren worden beoefend, dat het legerbestuur het noodige doet om elk dier beide richtingen tot haar recht te doen komen en beide gelijkmatig te steunen; dat noch de eene, noch de andere richting overheerscht; dat aan elk de plaats worde gegund die haar toekomt; dat zij *naast* en *met* elkander gaan en niet *tegenover* elkander staan.

Waar het laatste het geval is, kan het slechts ten nadeele zijn van het leger. Waar de tactiek wordt verwaarloosd en de techniek overheerscht, wordt de slagvaardigheid van de krijgsmacht ten zeerste benadeeld en zullen

de noodlottige gevolgen niet achterwege blijven. Waar de techniek wordt verwaarloosd, waar aan deze niet de plaats wordt gegund die zij behoort in te nemen in elk welgeordend leger, daar vervalt men in den toestand van die volken, wier beschaving hen nog niet zoover heeft gebracht, dat zij de waarde der techniek in hare geheele volkomenheid kunnen beoordeelen, toestanden welke men zelfs in Europa kan waarnemen, doch waarvoor wij, naar ik vertrouw, bewaard zullen blijven.

Reeds hierboven zeide ik, dat de Heer VERZIJL blijkbaar gevoeld heeft dat er iets hapert in de machine der vestingartillerie. En dat geef ik toe. De beoefening van de tactiek is, bij de vestingartillerie, langen tijd nagenoeg eene doode letter geweest. Gelukkig zijn in de laatste jaren niet alleen kenteekenen waar te nemen, maar bewijzen geleverd, die van een betere richting getuigen, doch ook in dit opzicht — als in zoovele — is men natuurlijk geenszins waar men behoorde te wezen. Volkomen ben ik dit eens met den Heer VERZIJL, al ga ik niet met hem mede waar hij in elk artillerie-officier, die in oorlogstijd in eerste linie optreedt, een »tacticus» wil zien. Eenigermate ligt dit gebrek aan tactische ontwikkeling bij de vestingartillerie aan enkele der oorzaken door den Heer VERZIJL genoemd, maar ook hier mogen oorzaken en gevolgen niet verward worden. Tal van andere, voor de hand liggende en genoegzaam bekende redenen, welke wij evenwel niet zullen opsommen, werken voorts daartoe mede en ook wel eenigermate de somtijds weinig opwekkende dienst bij de vestingartillerie en de vele bemoeiingen van dat onderdeel van het wapen met het uitgebreide en talrijke materieel, dat aan zijne zorgen is toevertrouwd.

Voor al echter ligt de achterlijkheid van de vestingartillerie in de beoefening der tactiek daaraan, dat de nieuwere middelen van aanval en verdediging de vestingartillerie in een geheel anderen toestand hebben verplaatst dan voor eenige jaren het geval was, en het is zeer verklaarbaar dat, bij dusdanigen belangrijken overgang, eene hapering in de snelheid van studie in de nieuwe richting ontstaat.

Doch dat alles belet niet dat, ook bij de tegenwoordige toestanden, in de richting van tactische ontwikkeling bij de vestingartillerie nog veel kan worden gedaan. De dienst in de garnizoenen en vooral de dienst op de nabij de garnizoenen gelegen gedeelten van liniën, forten, werken, enz. leveren daartoe uitmuntende gelegenheid op. Bespreking van verschillende tactische onderwerpen in verband met de toestanden des lands; tactische handelingen op het terrein; opdrachten om op het terrein uit te werken; verkenningen; belegeringsoefeningen op de terreinen te bespreken en na te gaan, zoo mogelijk, zij het ook gedeeltelijk, te houden en aan de werkelijkheid te toetsen, zijn slechts enkele der hulpmiddelen om de studie der tactiek bij de vestingartillerie meer tot haar recht te doen komen.

Kon meer vrijelijk over het terrein der *Oldebroeksche heide* worden beschikt, was de tijd en de werkkring voor de vestingartillerie aldaar niet zoo afge-

meten, dan kon aldaar in tactische richting ook nog wel een en ander worden gedaan.

Maar vooral een ruime blik, een breede opvatting ten opzichte van de oefeningen der vestingartillerie; een breken met de sleur die door den loop der tijden is ontstaan, — daarin liggen de middelen om de vestingartillerie meer aan hare roeping te doen beantwoorden.

Dat intusschen in dat opzicht, in de laatste jaren, reeds veel verbetering is ontstaan, erkennen wij gaarne en dankbaar. Met den Heer VERZIJL juichen wij het toe, dat voor die richting nog meer stemmen opgaan. Ook de onze voegen wij *gaarne* daaraan toe! Zelfs vertrouwen wij dat de eerstvolgende jaren ons een belangrijke schrede verder zullen brengen en wellicht van de vestingartillerie zullen maken, wat zij, onder de tegenwoordige omstandigheden, eigenlijk behoort te wezen. Ook in dit opzicht hebben wij alle reden om van het tegenwoordig legerbestuur een krachtigen stoot in de goede richting te verwachten.

Maar nimmer zij men, als de Heer VERZIJL, onrechtvaardig in zijne beoordeeling, nimmer geve men der techniek de schuld van de ongenoegzame tactische ontwikkeling bij de vestingartillerie.

Bij het wapen der Artillerie — wij herhalen het met nadruk — zij voor *beide*, zoowel voor de *techniek* als voor de *tactiek*, eene plaats. Slechts door ééndrachtige samenwerking van beide kan de Nederlandsche Artillerie de zware maar schoone roeping vervullen, die haar is opgedragen en waarvan zij zich in oorlogstijd zal te kwijten hebben.

F. G. A. SCHERER.

Utrecht, Februari 1892.

OFFICIER VAN GEZONDHEID EN SOLDAAT.

Voor zoover mij bekend is, zou er in de geschiedenis van de Nederlandsche Krijgsmacht, zoo van hier te lande als van de koloniën, geen tweede voorbeeld zijn aan te wijzen, dat een officier van gezondheid het lancet met den degen verwisselde en dus van de non-combattanten tot de combattanten overging. Merkwaardiger is wellicht het feit, dat de Generaal Baron KRAYENHOFF, tot civiel-geneesheer opgeleid, den hoogsten rang bij de Militaire Genie bereikte, en dat de kolonel van de cavalerie VAN WASSENAER OBDAM als vlootvoogd optrad.

De zeldzaamheid van het geval, dat ik hier wensch te beschrijven, heeft mij aangespoord, daarvan mededeeling te doen in *De Militaire Spectator*, vertrouwende, dat de redactie van dit Tijdschrift om gelijke reden eene plaatsing van dit opstel niet te onbelangrijk zal vinden.

Den 3den Juni 1823 werd de kweekeling 2de klasse bij 's Rijks hospitaal te Utrecht H. DOMMERS benoemd tot officier van gezondheid 3de klasse bij de 8ste afdeeling infanterie en den 9den October d. a. v. bij de 7de afdeeling infanterie overgeplaatst.

Hij ging den 4den Mei 1826 als Chirurgijn 2de klasse over bij de troepen, dienstdoende in de O.-I. bezittingen, vertrok den 30sten Juli d. a. v. met het schip *de 5 Gezusters* naar Batavia en kwam daar den 10den December d. a. v. aan.

Vijf dagen na aankomst werd hij bij het hospitaal te Padang geplaatst.

Den 13den Januari 1832 naar Weltevreden verplaatst, ging hij den 10den Maart d. a. v. naar Bantam, en kwam hij den 15den Maart d. a. v. te Weltevreden terug.

Den 12den Januari 1833 vertrok hij naar Sumatra's Westkust, om, met eene interruptie van 2 jaren verlof naar Nederland van 1835—1837, daar tot aan zijn dood op 17 Juli 1844, te Padang, deel te nemen aan de veelvuldige krijgsbedrijven tegen de Padries.

Zooals bekend is, brak de Padrische opstand in de Padangsche Bovenlanden in 1832 uit.

De Chirurgijn DOMMERS vond al spoedig gelegenheid, om zich bij een der vele tochten tegen de Padries zoodanig te onderscheiden, dat hij tot ridder van de Militaire Willemsorde 4de klasse werd voorgedragen.

Let men op de omstandigheid, dat, vooral toen ter tijd, het toekennen van de Willemsorde aan officieren van gezondheid zeer zeldzaam was en ook, dat deze officieren uit den aard van hunne dienstverrichtingen minder dan de officieren van de verschillende wapens in de gelegenheid komen, zich tot het erlangen van genoemd eereteeken te onderscheiden, dan moet het feit, door den Chirurgijn DOMMERS verricht, wel in het oog vallend zijn geweest.

Het kan zijn, dat hij tot ridder werd voorgedragen voor het feit, dat hij het leven redde van zijn chef, den Majoor DE QUAY, bij een onverhoedschen moordaanslag, zooals hieronder zal worden vermeld; het kan ook zijn, zooals enkelen van zijne tijdgenooten mij hebben medegedeeld en ook uit enkele brieven, die van hem zijn bewaard gebleven, kan worden afgeleid, voor het feit, dat hij bij een tocht tegen de opstandelingen, nadat alle officieren buiten gevecht waren gesteld, het bevel op zich nam en het gevecht met goeden uitslag ten einde bracht.

Hoe dit ook moge zijn, zeker heeft de Kolonel ELOUT, militaire commandant van Sumatra's Westkust aanleiding genoeg gevonden hem voor te slaan het lancet met den degen te verwisselen.

De Chirurgijn DOMMERS, volgens getuigenis van tijdgenooten inderdaad soldaat in zijn hart, nam gaarne het voorstel van den Kolonel aan en werd op diens voordracht dan ook, bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 26 September 1833, N°. 280, met behoud van rang en ancienneteit overgeplaatst als 1ste Luitenant bij de infanterie, waarop den 5den Juli 1834 zijne bevordering tot Kapitein volgde.

Hij was een man van meer dan gewone gestalte en lichaamskracht. De Luitenant-Kolonel H. M. LANGE van het Oost-Indisch leger verhaalt in zijn werk *Het Nederlandsch Oost-Indisch leger ter Westkust van Sumatra (1819—1845)* het volgende: De Luitenant-Kolonel ELOUT, Resident en Militair Commandant ter Westkust van Sumatra, kreeg een Maleisch briefje in handen, waaruit hem maar al te duidelijk bleek, dat TOEWANKOE ALAM van Kota-toewah, een van de beschaafde Maleiers in de Bovenlanden, die zijn volle vertrouwen genoot, met onze vijanden heulde. Hij begreep, dat zulk een snood verraad niet ongestraft mocht blijven en zond daarom het briefje aan den Majoor DE QUAY, met last, om in eene te Agam te beleggen vergadering van hoofden, de schuld van TOEWANKOE ALAM openlijk kenbaar te maken en den schuldigen TOEWANKOE daarna in het openbaar te doen onthoofden.

Toen de Majoor DE QUAY dien last ontving, bevond hij zich te Bjerro in Agam. Des namiddags vóór den dag, waarop de vergadering van hoofden zou plaats vinden, die op den 27sten April van het jaar 1832 bepaald was, werd TOEWANKOE ALAM bij den Majoor in onze redoute ontboden.

Op het oogenblik, dat TOEWANKOE ALAM binnentrad, bevond de Majoor DE QUAY zich in het middenvertrek van de commandantswoning der redoute te Bjerro, met eenige officieren, waaronder de Luitenant BOUMAN en de Officier van gezondheid DOMMERS. Nadat TOEWANKOE ALAM in het gezelschap had plaats genomen, haalde de Majoor DE QUAY het bewuste briefje te voorschijn. Doch nauwelijks had de TOEWANKOE daarop het oog geworpen, of hij trok zijn *Siva* (dolk) en wierp zich verwoed op de aanwezigen. Gelukkig werd hij dadelijk onder de armen gegrepen door den Officier van gezondheid DOMMERS, een zeer gespierd man, waardoor men in de gelegenheid was zich van hem meester te maken. Alsnu werd hij gebonden in de arrestkamer van de wacht gezet, met het voornemen hem den volgenden dag in het openbaar terecht te stellen; doch des morgens van dien dag vond men hem reeds overleden.

Uit het merkwaardige werk van den Luitenant-Kolonel LANGE blijkt, hoe gedurende eene lange reeks van jaren de Westkust van Sumatra het tooneel was van grootere en kleinere krijgsbedrijven, van voortdurende tochten, noodig hetzij ter vermeestering van belangrijke punten, broeinesten van oproerige woelingen, hetzij ter tuchtiging van verraad en trouwelooze handelingen, hetzij tot herstel van rust en veiligheid. Het werk geeft een beeld van onze wijze van vestiging in den Indischen Archipel en van de handhaving en uitbreiding van ons gezag aldaar.

Vele van die tochten werd door den Kapitein DOMMERS meegemaakt. Zoo woonde hij o. a. in 1839 de expeditiën tegen Baros en Singkel bij onder de bevelen van den toenmaligen Luitenant-Kolonel MICHIELS. Bij den aanval op Baros verrichtte hij met zijne colonne door een schier ondoordringbare wildernis of *rimboe* eene omtrekkende beweging en drong hij, volgens een door hem geschreven brief, het eerst de versterkte kampong binnen, voor welke verrichtingen de Overste MICHIELS hem de eer van den dag toekende en tot hem zeide: »Kapitein, u hebt de majoorsepauletten heden verdiend.» Hoewel hij meende, voor dat wapenfeit de 3de klasse van de Willemsorde te hebben verdiend, werd hij echter daarvoor eervol vermeld op de legerorder, bij Z. M. besluit van 19 Maart 1841, N°. 91.

Opmerkelijk is het, dat hij als officier van de infanterie den dienst van Esculaap niet geheel terzijde stelde. Meermalen verleende hij na het gevecht geneeskundige hulp aan zieken en gewonden. Zelfs blijkt uit eene kopie van een brief, door hem onder dagteekening van 8 December 1839, N°. 19, aan den Commandant van het Leger gericht, dat hij in Januari 1834 van den Luitenant-Kolonel BAUER, Militairen Commandant ter Westkust, den last ontving, van fort *Van der Capellen* naar *Priaman* te komen, om aldaar de compagnie van den Kapitein BAKKER over te nemen, met verzoek tevens, om, bij gebrek aan een officier van gezondheid, den geneeskundigen dienst in het Regentschap te willen waarnemen.

Niet zelden liet men den lateren Majoor der infanterie roepen, om bij

ontstentenis van geneeskundigen naar zieken te komen zien. Ook niet zelden trad de Majoor der infanterie bij bevallingen als verloskundige op.

Het zal den ondergeteekende, als zoon, zeker ten goede worden geduid, dat hij de nagedachtenis van zijn vader eert, te meer omdat hij er zich toe voelde aangetrokken wegens de zeldzaamheid van diens hier beschreven militaire loopbaan.

Zijn stoffelijk overblijfsel rust in vrede en veiligheid op het kerkhof te Padang, terwijl zijne nalatenschap werd geregeld door een van zijne meest bevriende tijdgenooten, den toenmaligen Majoor en lateren Luitenant-Generaal VAN SWIETEN, die meest grootsche figuur van het Neerlandsch Oost-Indische leger.

Ook VAN SWIETEN nam onder de bevelen van Generaal MICHIELS ruim deel aan de veelvuldige krijgsvaerigheden op Midden-Sumatra. Hij heeft daar land en volk leeren kennen, daar en later elders zijne uitgebreide kennis van de Indische krijgsgeschiedenis opgedaan. De lessen der geschiedenis niet versmadende, kon hij terecht, na de verovering van den Kraton, de woorden uiten: de tweede expeditie is geëindigd; waarmede hij zonder eenigen twijfel heeft bedoeld: de Kraton is ons; het hoofddoel van den oorlog is bereikt; maar evenals elders in onzen Archipel zult gij nog eene halve, eene geheele eeuw met beleid moeten strijden met het woord en het zwaard, om het tweede en derde geslacht der Atjehers te overtuigen, dat zij gelukkiger zijn onder ons bestuur dan onder dat van hunne hoofden; dan eerst zult gij u veilig over geheel Atjeh kunnen bewegen.

Immers, in Midden-Sumatra, waar een 50-tal jaren geleden onwil, verzet, verraad en onverzoenlijke haat tegen de Europeesche indringers aan de orde van den dag waren, daar leven nu tal van onze civiele ambtenaren met vrouw en kroost vreedzaam en in volkomen veiligheid onder de inlandsche bevolking, die de vruchten erkent van de beschaving, door de westerlingen onder haar gebracht. Evenzoo zal het gaan met Noord-Sumatra en zal de geschiedenis ongetwijfeld eenmaal recht doen wedervaren aan een legerhoofd, wiens daden en wijs beleid door de overgrootste meerderheid van zijn volk nog niet worden begrepen en die door eene overkleine schaar van invloedrijke landgenooten is miskend en verguisd.

De gep. Generaal-Majoor

J. H. H. DOMMERS.

Breda, December 1891.

BOEKAANKONDIGING.

Uittreksel van het Reglement voor den Garnizoensdienst en Algemeen Voorschrift betrekkelijk den dienst der wachten bij gevangenissen, ten behoeve van onderofficieren en korporaals, door B. G. KOOPMAN, Kapitein der Infanterie. Derde, herziene en verbeterde druk. Arnhem, K. VAN DER ZANDE, firma STENFERT KROESE & VAN DER ZANDE, 1891. Prijs f 0,40.

Het verschijnen van een derden druk bewijst, dat dit werkje aan zijn bestemming blijft beantwoorden. De beide eerste edities werden in dit Tijdschrift aangekondigd in jaargang 1887, bladz. 384, en jaargang 1889, bladz. 132. Met de aldaar gemaakte opmerkingen is thans rekening gehouden.

Bij dezen nieuwen druk heeft de Schr. zich voorts niet bepaald tot het aanbrengen van enkele wijzigingen, maar heeft hij bovendien sommige aanschrijvingen, die voor den Garnizoensdienst van belang zijn, in haar geheel opgenomen, nl. de aanschrijvingen van den Inspecteur der Infanterie, dd. 1 Juni 1891, N°. 217 Z en 10 Aug. 1891, N°. 318 Z, beide betrekking hebbende op »Gedragsregels voor schildwachten, zoowel bij oefeningen te velde als in den vestingoorlog,» alsmede de beschikking van den Minister van Oorlog, dd. 25 Juni 1891, IIde Afd., Gen. Staf, N°. 40, betreffende »Eerbewijzingen bij verjaardagen, enz. van H. M. de Koningin en van de leden van het Koninklijk Huis.» Het ware misschien doelmatig geweest, ook de hoofdpunten op te nemen uit het »Voorschrift betreffende de verwarming en verlichting van wachtlokalen.» (*Rec. Mil.* 1890, bladz. 185.)

ERRATUM.

In aflevering N°. 2, bladz. 103, regel 12 en 11 v. o., staat: in haar »plan van den veldtocht enz.; lees: in het »plan van den veldtocht enz.
